

JAKIN

ALBERDANIA
ELKAR
EREIN
IBAIZABAL
PAMIELA
SUSA
TXALAPARTA

LITERATUR ARGITARATZAILEEI GALDEKETA

XABIER APAOLAZA
GILLES DELEUZE (1925-95)

TXEMA PRECIADO
EUSKALDUNAK KOLORERIK EZ

GOTZON GARATE
BIZKAIERA ETA GIPUZKERA

JOXERRA GARZIA
IÑIGO ARANBARRI
IMANOL AGIRRE
LONTXO OIHARTZABAL
KIKE AMONARRIZ
EGUNEN GURPILEAN

92

URTARRILA-OTSAILA 1996

JAKIN

92

URTARRILA-OTSAILA 1996

Aldizkari hau ARCEko kidea da
(ARCE: Asociación de Revistas Culturales de España)

Gipuzkoako Foru Aldundia
Kultura eta Turismo Departamendua

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

AURKIBIDEA

Z	ENBAKI HONETAN	7
G	AI NAGUSIA	11
	ALBERDANIA	
	ELKAR	
	EREIN	
	IBAIZABAL	
	PAMIELA	
	SUSA	
	TXALAPARTA	
	LITERATUR ARGITARATZAILEEI GALDEKETA	
G	AIKAK	65
	XABIER APAOLAZA	
	GILLES DELEUZE (1925-1995)	
	75	
	TXEMA PRECIADO	
	EUSKALDUNAK KOLORERIK EZ	
	89	
	GOTZON GARATE	
	BIZKAIERA ETA GIPUZKERA	
E	GUNEN GURPILEAN	107
	JOXERRA GARZIA	
	IÑIGO ARANBARRI	
	IMANOL AGIRRE	
	LONTXO OIHARTZABAL	
	KIKE AMONARRIZ	
I	IBURUAK	135
	IDAZKARITZA	
	JASO DITUGU	

© JAKIN

JAKINEKO IDAZLANEZ INON
BALIATZERAKOAN AIPA BEDI,
MESEDEZ, ITURRIA

JAKIN

ALDIZKARI IREKIA DA ETA EZ
DATOR NAHITAEZ IDAZLEEN
IRITZIEKIN BAT

ZUZENDARIA

JOAN MARI TORREALDAI

ERREDAKZIO-BATZORDEA

PAULO AGIRREBALTZATEGI - JOXE AZURMENDI - JOSEBA INTXAUSTI

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1. C - 20009 Donostia - Tel. (943) 21 80 92 - Fax 21 82 07

1996ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	5.000 pta.	—
Ale arrunta	850 pta.	1.225 pta.
KANPOAN		
Harpidetza	5.500 pta. (235 FF)	—
Ale arrunta	925 pta. (40 FF)	1.400 pta. (60 FF)

SUMMARY

QUESTIONNAIRE DIRECTED AT LITERARY EDITORS

VARIOUS AUTHORS

In the main article of this year's first issue we have gathered together the answers that those in charge of literature in seven Basque publishing companies have given to the questions asked by *Jakin*. Alberdania, Elkar, Erein, Ibaizabal, Pamiela, Susa and Txalaparta, the most important Basque publishing companies in terms of literary production, recognize the functioning and aims of each company, the criteria and process used when deciding on the publication of an original, the profitability of the various publications, the current situation of Basque literature from the point of view of the editor and numerous other matters related to the world of literary publishing.

GILLES DELEUZE (1925-1995)

XABIER APAOLAZA

Xabier Apaolaza presents in his article a synthesis of the thoughts of the philosopher Gilles Deleuze who committed suicide on the 4th November 1995. The author explains that Deleuze, a philosopher who always distanced himself both from the official philosophical line and from well known philosophical groups, exerted a great influence among French intellectuals, above all in the post-1968 generation.

THE BASQUES HAD NO COLOUR

TXEMA PRECIADO

Txema Preciado analyzes the concept of colour from the Basque point of view, starting with the notion that the Basque language (Euskara) had no original word to describe this concept. The author maintains that the Basques, in addition to the term *kolorea*—on Latin origin— have also borrowed the concept of colour itself, a concept previously non-existent in Basque culture.

VIZCAYAN AND GUIPUZCOAN BASQUE

GOTZON GARATE

In his work, the writer Gotzon Garate argues that the Vizcayan dialect, far from being the worst spoken among the Basque dialects, is the one which in expressions best preserves the original structure of the Basque language. The author maintains that Vizcayan Basque has preserved a great amount of

expressions which other dialects have lost over the course of time. In his conclusions, he warns of the danger that members of the Academy of Basque Language and writers, mostly Guipuzcoans, are imposing Guipuzcoan Basque and leaving the wealth of the Vizcayan dialect to one side.

NEWS TODAY

VARIOUS AUTHORS

This section gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we shall be closely following culture, entertainments, university, so-

ciolinguistic and literary-related matters. This section draws on various specialists: Joxerra Garzia, Imanol Agirre, Lontxo Oihartzabal, Kike Amonarriz and Iñigo Aranbarri.

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 92. zenbakia da eta 1996ko lehena.

Zenbaki honetako gai nagusia literatur argitarapena dugu: hogeina galdera egin dizkiegu euskarazko literaturan azken urteotan gehien argitaratu duten zazpi argitaletxeetako (Alberdania, Elkar, Erein, Ibaizabal, Pamiela, Susa eta Txalaparta) literatur arduradunei, eta hauen idatzizko erantzunak ekarri ditugu orrialdeotara. Literaturgintzaren prozesuan horren zeresan handia duten arren literaturaz jardun behar denean euren iritzia oso gutxitan eskatzen dela uste dugulako jo dugu argitaratzaileengana, euren lanaren, iritzien eta jarrerren berri izateko. Galdeketaren lehen zatian argitaletxearen egiturari eta tamainari buruzko azalpenak emateko eskatu diegu, bigarren zatian etxe bakoitzaren politika editorialaz, produkzioaz eta idazleekiko harremanez galdetu diegu, eta hirugarrenean gaur egungo literaturgintzaren gainean zer iritzi eta jarrera dituzten jakin nahi izan dugu.

Gaiak saileko lehen lana Gilles Deleuze filosofoari buruzkoa da. Joan den urteko azaroaren 4an bere buruaz beste egin zuen filosofoaren pentsamenduaren sintesia aurkezten digu Xabier Apaolaza filosofia-irakasleak. Egileak dioenez, filoso-fiaren ildo ofizialetik zein talde filosofiko ezagunetatik urrun kokatu arren, itzal handiko pentsalaria izan zen Deleuze, eta eragin handia izan zuen frantses intelektualen artean.

Sail honetako bigarren lana, «Euskaldunak kolorerik ez», Txema Preciadok egina da. Kolorearen kontzeptuak euskal kulturaren izan duen lekua aztertu du Preciadok, kontzeptu hori adierazten duen euskal hitz jatorriak ez dagoela abiapuntutzat harturik. *Kolorea* hitza ezezik, kontzeptua bera ere mailegatu egin dugula argudiatzen du, aspaldian kolorearen kontzepturik ez baitzen euskal kulturaren.

Gotzon Garatek, «Bizkaiera eta Gipuzkera» idazlanean, bizkaiera beste euskalkiak baino zabarragoa dela diotenen aurkako argudioak dakartza. Beste euskalkiek galdu dituzten hainbat eta hainbat molde bizkaierak ongi gorde dituela azaltzen du egileak, hainbat adibidez hornitutako artikuluan.

Egunen Gurpilean sailak luma berriekin estreinatuko du urtea: kultur gaiak Joxerra Garziak jorratuko ditu aurten, literatur kontuak Iñigo Aranbarriren eskutik helduko zaizkigu eta ikuskizunen nahiz musikaren inguruko gaiei Imanol Agirrek helduko die. Joan den urtean jardundako Kike Amonarriz eta Lontxo Oihartzabal aurten ere *Egunen Gurpilean* arituko dira, Soziolinguistika eta Unibertsitatea ataletan.

Azken aldi honetan bulegoan jaso ditugun liburuen zerrenda dator, azkenik, *Liburuak* sailean.

GAI NAGUSIA

ALBERDANIA

ELKAR

EREIN

IBAIZABAL

PAMIELA

SUSA

TXALAPARTA

LITERATUR ARGITARATZAILEEI GALDEKETA

LITERATUR ARGITARATZAILEEI GALDEKETA

Alberdania, Elkar, Erein, Ibaizabal,
Pamiela, Susa, Txalaparta

JAKIN

Hogei galdera zuzendu dizkiegu zenbait argitaletxeri. *Literaturaren argitalgintzaz arduratu gara oraingoan. Eta, horregatik, etxe bakoitzeko literatur arduradunari zuzendu diogu inkesta gisako hau.*

Zergatik?

Informazio gutxi dugu argitaletxeei buruz. Bere produkzioaz badugu informazioa agian, baina ezer gutxi dakigu bere egituraz eta eskarmentuaz.

Ohituta gaude, bestalde, literaturaz jardun behar denean idazleengana edo kritikoengana jotzen. Horiei eskatzen zaie beti iritzia. Oso gutxitan, ia sekula ez, literaturgintzaren prozesuan horren zeresan handia duten argitaletxeei.

Ez goaz gu editorialen lana baloratzera edo kritikatzera orain. Azpimarratu nahi genuke, hori bai, liburugintzan oro har eta literaturgintzan noski, argitaldarien garrantzia lehen mailakoa dela. Eta badutela zer esanik. Ez baitira idazlearen eta irakurlearen zubi huts edo idazlanaren bideratzaile soil, erabakitzaile ere bai baitira. Horregatik interesatzen zaigu hainbeste hauen berri jakitea, hauen ikuspegia ezagutzea, beraien eskarmentuaz jabetzea eta beraien jarrerak zuzenean ezagutzea.

Esan bezala, literaturgintzara mugatu dugu inkesta. Hel duen eta gazteen literaturara, zehazkiago esan. Eta ez dugu, gainera, editorial guztietara ere zabaldu iritzi-bilketa hau. Zazpi hauek dira, halere, azken urteotan gehien argitaratu dutenak edo/eta bereziki literaturgintza lantzen dutenen artean nagusitxoak.

Ondoko lerrootan ematen ditugu gure galderak eta argitartzaileek hauei emandako erantzunak. Erantzunak oro galderen gurpilean bildurik datoz, editorialez editorial. Garbi ikus daiteke hor zertaz interesatu garen eta zer erantzun diguten.

Galderak laburbilduz hiru zati bereiz ditzakegu.

Lehen zatian literatur sailaren azpiegituraz, egituraz eta ta-mainaz interesatu gara, literatur produkzioaren enpresa-oinarriak pittin bat ezagutzearren.

Bigarren zatia ere argitaletxe bakoitzaren berri zehatzago jakin nahian antolatu da. Politika editoriala, produkzioaren egitura generoka, originalekiko, autoreekiko eta irakurleekiko planteamenduak eta jokamoldeak eskatzen dira hor. Zertan datozen bat eta zertan diferente jakin nahi da.

Eta hirugarren zatian, norbere etxetik atera eta, gaurko literaturgintzari buruzko iritziak eta jarrerak eskatu dizkiegu. Hala nola, zer pentsatzen duten egungo literaturaren kalitateaz, produkzio-tamainaz, literaturaren esportazioaz eta inportazioaz, literaturgintzaren arazo nagusiez, erakunde publikoen politikaz, etab.

Eskarmentua duen jendearen iritzia bildu dugu hemen. Muntako handiko iritzia. Eta, gure ustetan, inportanteaz gain oso in-

teregarria. Literatur produkzioaren errealitatea hobekixeago ezagutzeko balioko ahal digute ondoko lerrook!

Jakin-en aldetik bero-bero eskertzen ditugu horren serio eta zu-zen erantzun diguten Alberdaniako Jorge Gimenez eta Inazio Mujika Iraola, Elkar-eko Xabier Mendiguren Elizegi, Ereineko Iñaki Aldekoa, Ibaizabaleko Fermin Iraolagoitia, Pamielako Txema Aranz, Susako Gorka Arrese eta Txalapartako Fernando Barrena.

EGITURA ETA FUNTZIONAKETA

Modu batera edo bestera (*staffean, free-lance* edo *lagun moduan, berdin dio*) zenbat lagun zaudete lanean?

Alberdania

Bost.

Elkar

Gure argitaletxea ez da literaturakoa bakarrik, eta langile askok arlo ugaritarako egiten dute lana. Adibidez, administrazioa daramanak helduen literaturarekin batera egingo du haur-literaturarena, eskolako liburuen, edizio bereziena (argazkiekiko liburu handiak) eta diskoena (gure etxearen berezitasuna da musika ere plazaratzea).

Hori kontuan izanda, pertsona bat dago erabat literaturaren ediziora emana (ni neu), eta badugu jendea beste alor hauetan: fotokonposizioa, diseinua, promozioa, administrazioa, harreka (telefonoa-eta).

Erein

Literatur arduradun baten inguruan (zuzendari literarioa), administrazioa alde batera utziz, 8/10 lagun mugitzen dira zuzenean produkzioaren fase desberdinetan, arlo literario, tekniko eta komertzialean. Pertsona horiek aldi berean haur litera-

tura, testugintza edo dibulgaziozko liburuen produkzioan parte hartzen dute.

Ibaizabal

Hasteko esan beharko genuke Ibaizabal argitaletxea oraindik gaztea dela eta gehienbat irakaskuntzari lotua dagoela. Halarik ere, poliki-poliki literaturgintzan pauso garrantzitsuak ematen ari gara, gehienbat haur-literaturan, baina baita gazte eta helduen literaturan ere. Horrela, bada, lan-kopurua gora joan den heinean arlo honetan dihardutenen kopurua ere gehituz joan da. Une honetan, esaterako, argitaletxean bertan zazpi lagun dabilta egunero buru-belarri lanean, eta horrez gain argitaletxearen inguruan hainbat laguntzaile eta aholkulari ere baditugu.

Pamiela

Modu jarraian hiru lagunek egiten dute lan, nahiz eta bakarra den soldatapekoa (biltegiaren arduraduna), eta hamabost laguneko kolaboratzaile-talde iraunkorra dugu.

Susa

Susa literatura-argitaletxeak egitura berria dauka iazko ekainetik aurrera, enpresa-egitura ere berritu egin baitzuen orduan. Argitaletxearen enpresa berrogei inguru bazkidek osatzen dute: idazle, itzultzaile, kazetari, argazkilari, zinegile, musikari... eta oro har literaturzalez osatua.

Asteroko lan-dinamikan, batezbeste, zortzi lagunek parte hartzen dute —horietarik bat eguneroko jardunean—, eta langintza berezi eta ez-ohikoetarako babesa izaten dugu gainerako bazkide eta (bazkideez gainerako) lagunengandik.

Txalaparta

Plantilan bost lagun gaude. Horretaz gain bi diseinatzaile eta bi laguntzaile, *free-lancers* direnak. Oro har hamaika lagun.

Nola banatzen duzue lana: adibidez, gestio eta harremanak, irakurketa eta kontsulta, erabakigunea, *rewriting*, maketazioa, etab.?

Alberdania

Hiru atal nagusitan: gestioa eta administrazio-alorra; literatura arloa (irakurketa, hautaketa, zuzenketa, egilearekiko harremanak...); eta liburugintza-arloa (diseinua, maketazioa, zerbitzu periferikoekiko harremanak...). Hiru jarduera-alor horiez gain, lantalde osoak hartzen ditu erabaki estrategikoak, bai enpresaren bilakaerari dagokionez, bai eta literatur irizpide nagusiei dagokienez ere. Azken alor honetan, argitaletxez kanpoko aholkularien laguntza ere bilatzen da.

Elkar

Nirelana da originalak irakurri eta erabakitzea, *rewriting* deitzen, idazlearekiko harremanak (proiektuak trukatu, eztabai datu edo proposatzeko elkarri, originalen berridazketak edo balizko aldaketak aztertzeke ere bai), maketazio eta inprenta-probak zuzentzea, eta edizioaren xehetasunak idazlearekin hitzartzea (liburuaren itxura, irudiak, aurkezpenak...). Beste batzuen lanak dira fotokonposizioa, diseinua, publizitateko aleak zabaltzea, diruekikoak egitea (kontratuak, txekeak, likidazioak...). Originalak jende gehiagoren artean irakurtzea komeni izaten da askotan eta horretarako badituzte hainbat lankide, baita kanpoko kolaboratzaileak ere.

Erein

Lanaren banaketa, aurreratu den bezala, hiru arlo nagusitan banatzen da: literarioa, teknikoa eta komertziala. Arduradun hauek hasierako momentutik liburuaren ibilbide osoaren jarraipena egiten dute, hamabost aldiz bilduz. Lehen aipaturiko lan orokor horiek badituzte pauso txiki batzuk, eta pauso horietan sartzeko puntualki lehen esandako pertsona horiek. Zerbait gehiago zehaztuz, hau izango litzateke ibilbidea:

- Arlo literarioa: irakurketa; erabakia; kontratua; estilo/ortografi zuzenketa.

- Arlo teknikoa: liburuaren konposizioa; azken zuzenketak; azala; fotolitoak; inprimaketa.

- Arlo komertziala: prentsarako agiria; komunikabideei eta kritikoei bidali; aurkezpenak.

Ibaizabal

Egile batek bere lana argitaletxean aurkeztu eta liburua argitaratzen den arte bide luzea dago eta, jakina, bide hori urrats ez egiten da. Lehendabizi lan hori aztertu egiten da. Eginkizun horretan bizpahiru lagunek parte hartzen dute. Gainera, kasu bakoitzean liburua nori zuzenduta dagoen kontuan izanik bati edo besteari kontsulta egiten zaio. Ondoren, eta lana argitara ematea onartzen bada liburuaren berezitasunak kontuan hartuz liburu hori sail batean kokatzen da eta ondorioz sail horren koordinatzailea arduratuko da liburu hori sail horretara egokitzeaz. Honek gehienetan lan dexente ematen du. Jarraian, liburuaren orrazketa, diseinua, maketa, ilustrazioa, fotomekanika eta inprenta-lanak datoz.

Pamiela

- Plangintza editorialaren programazioa: originalen irakurketa eta aukeraketa, bildumetan zein liburu argitaratuko diren zehaztea.

- Liburuaren edizioa: egilearekin harremanak, zuzenketak, liburuaren diseinua eta montaketa, erabili beharreko materialak, ilustrazioak, fotolitoak-fotomekanika, inprimategiari jarraipena enkuadernazioa egin arte, eta aleak egileari bidali.

- Sustapena: aurkezpenak, aleen sinatzea, komunikabideetara bidali, lortutako emaitzen jarraipena eta dosierak bidali egileei, komunikabideei, liburudendariei, norbanakoei, eta abar.

- Banaketa eta salmenta: liburudendetarako banatzaileen esku. Salmenten agiriak bidaltzen dituzte hilero, eta guk hirugarren eta laugarren hilabeteen artean kobratzen dugu beti.

- Administrazioa.

- Biltegia.

Susa

Bi erabakigune dauzka Susa literatura-argitaletxeak: administrazio-kontseilu lanak egiten dituenen bata, eta kontseilu editoriala bestea.

Administrazio-kontseilua —sei lagunek osatzen dutena— arduratzen da gestioaz eta liburuen produkzio-kateaz. Ekoizpen eta ekonomi erabakiak hartzen dituen taldea da azken batean.

Kontseilu editoriala da liburu-proiektuez arduratzen dena —ez da talde finkoa kideen kopuruari dagokionez, ez eta ere iraunkorra—. Originalak irakurtzea eta baloratzea, titulu berriak bilatzea, enkarguzko liburuen proposamenak egitea da bere zeregina.

Kontseilu editorialaren balorazio eta proposamen literarioak beti dira aholkuak, eta administrazio-kontseilua da azken erabakiak hartzen dituenen.

Txalaparta

Gestio eta harremanak bi pertsonaren artean eramaten dira, editore moduan aritzen direnak. Horretaz gain badira bi lagun *rewriting*, zuzenketa eta abarretaz arduratzen direnak. Erabakigunea erredakzio-kontseilua da. Maketazioa eta fotomekanika kanpoan egiten dira, nahiz eta hasi berriak garen zenbait lan gure aldetik maketatu eta poliesterrean egiten fotolitoen ordez.

Iraunkorra al da gaurko tamaina: enpresa gisa, produkzio-tamainan, etab.?*Alberdania*

Ez, noski. Minimotozat jotzen dugu gure gaurko neurria, bai enpresa-diseinuaren aldetik, bai eta produkzio-tamainarenean ere. Behar bezala neurtutako hazkunde baterako prestatzen ari gara geure egitura.

Elkar

Elkar haziz joan da pixkanaka. Ni sartu arte (88ko urtarri-la) ez zegoen eskusiboki literaturaz arduratzeko inor. Norbait sustapen eta komunikabideekiko harremanetarako jartzea ere ez da betidanikoa, ezta telefonoa hartzeko nobait edukitzea ere. Produksioa handitu ahala egokitu dugu beti egitura (ez alde-rantziz). Enpresa gisa hobetzeko dinamikak batetik eta euskal kulturari zerbitzu handiagoa eman nahiak bestetik, haztera eramán gaituzte.

Erein

Esan dezakegu argitaletxearen markitektura nahiko definitua dagoela. Lan-taldeak, ardurak etab. finkaturik daude. Joera beti ere hazkundearena da, bainan hazkunde moderatu bat bai enpresaren aldetik bai produkzioaren aldetik.

Ibaizabal

Plangintza hau iraunkorra izateko asmoz egina dago. Hala ere tamainan haztea ez da erraza izango. Gainera, gehienetan merkatuak berak jartzen ditu produkzioaren neurriak.

Pamiela

Artisautza- eta familia-enpresari hurbilagoak zaizkion ezau-garriak ditu Pamiela argitaletxeak, bai lanaren kontzepzioan, bai egileekiko harremanetan eta bai liburuen tratamendua-ren kontzeptuan.

Garrantzitsua da «argitaletxe txiki» kontzeptuaren inguru-ko nahastea argitzea, argitaletxea ez baita «txikia» tamaina-ren edo botere ekonomikoaren arabera, baizik eta lan-bolu-mena zein lan egiteko modua kontrolatzeko borondatearen arabera, beti ere edozein libururen edizioa ez dadin egon erre-ntagarritasun edo ez-errentagarritasun posibleen menpe, ez eta merkatuaren gora-beheren edota inposatutako moden men-pe ere. Horretarako, soldata on bat kobratzeak dena justifi-katzen duen «funtzionari»-praktika eta -mentalitatea saihestu behar dira. «Argitaletxe txikiak» ez du esan nahi ez marjinala eta ez minoritarioa, baizik eta mentalitate autonomoduna,

Merkatuko legeen gatibu ez dena. Lanean asmatzen bada, liburuen «errentagarritasuna» onena bezain ona izan daiteke. Azken finean hori da kontua: *liburu on* bat errentagarria izan dadila bere egilearentzat eta bere irakurle posible guztientzat, inoiz izango ez direnak barne.

Susana

Argitaletxearen enpresa-egitura —epe laburrera begira— iraunkorra eta finkoa da, hala bazkideei (eta langile eta laguntzaileei) dagokionean nola azpiegiturari dagokionean (bulegoa, biltegia...).

Besterik da produkzio-tamainaren iraunkortasunaz ari garelarik: urteko liburu-plangintzak aldakorrak izaten baitira, ahalbidetarako arabera edo komenientziaren arabera edo literatur interes eta premien arabera.

Txalaparta

Enpresaren gaurko tamaina ez da batere definitiboa. Argi daukagu ez dugula enpresa erraldoia izan nahi, ez da gure helburua behintzat. Dena den, Txalaparta proiektuaren martxa ikusita baikorrak gara oso etorkizunaren aurrean eta hori da eztabaidatzen ari garen gauzetako bat: titulu aldetik produkzioa handitzera jo behar ote dugun ala egun gauden kopuruan (30) mantendu.

**Bost urte barru nola izan nahiko zenukete, enpresa-alde-
etik, produkzio-tamaina aldetik, produktu-mota alde-
etik?**

Alberdania

Era duin batean bizitzeak eta lan egiteak eta kalitatezko produktuak plazaratzen segitzeak eskatzen diguten arabera enpresa eta produkzioa nahi dugu, bai orain, bai eta bost ur-

te barru ere. (Eta, honetara ezkerro, inork esango al liguke nolako literatura eta merkaturia izango dugun bost urte barru? Biziki eskertuko genioke argibidea).

Elkar

Etorkizuna asmatzerik ez badugu ere, geroari begira bi ardatz ditugu kontuan. Batetik, aski handiak gara azpiegitura aldetik eta askoz gehiago hazteak arazoak ekar diezazkiguke, erraldoitzeak beti dakarren moteltzearekin batera; bestetik, euskal kulturak erronka handiak ditu oraindik irabazteko, alor asko jorratu beharrekoak, eta guk, euskalgintzarekiko gure konpromezutik, ez diogu erantzukizunari bizkar ematen. Beraz, oso litekeena da geroan produkzio handiagoa izatea (beti ere kalitatea zainduz). Bestetik produktuak dibertsifikatu egin nahi genituzke, eta horri dena egiteko kolaboratzaile-sare egoki bat antolatu, dena argialetxetik kontrolatu gabe.

Erein

Profesionaltasunean sakontzea da datozen bost urteetako gure lehen helburua. Enpresa orekatu, konpetitiboa eta errentagarria izatea. Errentagarria ekonomikoki noski, eta baita kulturalki ere. Ez da ahaztu behar, jasotzen ditugun subentzioak direla eta, herritarren diruarekin lanean ari garela hein handi batean, eta horrek zuhurtasunez jokatzera behartzen gaituela. Produkzio-tamainan erdi-mailan kokaturik ikusten dugu gure burua. Eta produktu-mota aldetik gure produkzioaren zutabea liburua izanik, urratu nahi genituzke, ahal bada elkarlanean, teknologia berriak ere (CD-ROM etab.).

Ibaizabal

Bost urte barru gure bezeroei beren beharrianetan erantzuten jarraitzea litzateke gure erronka. Produkzio mota batzuk aldatuko dira, baina gaur oinarritzko direnak orduan ere, seguru asko, izango dira.

Pamiela

Zeregingabeentzako denborapasa da etorkizuna.

Susa

(Erantzunik ez).

Txalaparta

Aurreko puntuan esan gisa, hori guztia ezbaian dago.

JOKAMOLDEAK

Zeintzu dira editorialaren literatur helburuak? Nola erabakitzen da zuenean kalitatearen eta errentagarritasunaren arteko tirabira famatu hori?

Alberdania

Literatur gintzari zerbait (eta ez «liburu berri bat» soil-soilik) aportatzen dioten produktuak plazaratzea da helburu nagusia. Errentagarritasuna, gurean, ez da liburu bakoitzaren baitan jartzen den exigentzia bat, plangintza orokorrarekin batera baloratzen den parametro bat baizik. Horrek, praktikan, oreka zuhur bat eskatzen du, baina ez digu apustu ausartetarako bidea ixten. Bestela esanda, gurean ez da original bat errefusatu irizpide ekonomikoaren arabera, eta, alderantziz, ez da argitaratu etekin ekonomiko oparoaz gain beste zerbait eskaintzen ez duen libururik.

Elkar

Zinez esan dezaket lanean egin ditudan zortzi urteotan inoiz ez dugula atzera bota kalitatezkoa iruditu zaigun euskal literaturako original bakar bat ere, nahiz eta aurretik sumatu salmenta eskasekoa izango zela. Are gehiago: inoiz ez dut presiorik izan lan minoritarioak baztertzeke. Beraz, askatasun oso-oso jokatu ohi dut, kalitatea irizpide bakartzat harturik euskal literaturazko originalekin.

Horrek ez du esan nahi berdin zaigunik saldu edo ez: zorakeria litzateke hori, eta liburu guztiekin dirua galduz gero aurki itxi egin beharko genuke. Gainera, salmenta egokiak idazlearentzako oihartzun handiagoa eta diru-sarrera gehiago dakartza.

Erein

Kalitatea beti da errentagarria.

Ibaizabal

Modu askotako lanak argitaratzen dira: egile ezagun eta ezezagunenak, istorio laburrak eta luzeak, euskaraz idatziak eta itzuliak —gazteleratik, ingelesetik nahiz frantsesetik—, irakurleko zabal bati eskainiak eta gutxiengo batzuentzako interesa izan dezaketenak... Beraz, kasu bakoitzean argitaletxeak baloratu eta erabakitzen du arrazoi batengatik edo bestengatik argitara eman ala ez. Baina beti ere lehenengo mailan kalitatea jarri nahi dugu, nahiz eta beti ez den hori lortzen.

Pamiela

Helburu berezirik ez dugu, edozein liburu onek argitaratua izateko dituen arrazoiekin zerikusirik ez duenik.

Liburu on batean sinesten bada, ez dago merezi duen dilemarik; bere aldeko apostua egin, arriskatu eta ahalik eta gehien zabaltzeko ahalegina egiten da. Dilema horiek aintzat hartzen dituztenek gerenteen eta marketing-eko adituen aginpideei jarraitzen bukatzen dute.

Aintzat hartzea merezi duen dilema bakarra argitaletxe batek bete dezakeen paperari buruzkoa da (ahalegin kultural kolektibo zabalaren barruan), bere buruarekin lotsatu beharrik izango ez duen Herria eraikitzeko.

Susa

1983an Susak lehen liburua kaleratu zuenetik gaurdaino 107 liburu berri argitaratu ditu. Eta 34 idazleren lehen liburua plazaratu. Susari aitortutako ezaugarria da, dagoeneko, idazle gazte eta berriekin egin izan dugun ahalegin berezia. Idazle horietarik asko egun aski ezagunak dira euskal literatur-

gintzan, heldutasunerako bidean den obra baten jabe. Poesiagintzan esfortzu handia egindako argitaletxea izan da beti eta azken lau-bost urteotan narratibagintzan indarra hartzen ari dena.

Ahalbide ekonomikoek baldintzatzen dute editorial baten urteko ekoizpen-plangintza. Eta horrek ez du derrigorrez esan nahi, ahalbide ekonomikoa (eta errentagarritasun ekonomikoa) bakarrik dela liburu baten argitalpenean irizpide erabakiorra.

Badira liburu batzuk —gehienetan generoak zerikusi handia izan ohi du, beste batzuetan bolumenak— batere errentagarritasun ekonomikorik ematen ez dutenak, aitzitik, galera ekonomikoak erakartzen dituztenak. Ordea, beste errentagarritasun mota bat ekar dezaketenak izan litezke beren kalitateagatik edo interesgarritasunagatik (eta berdin, alderantziz, jakina).

Urtean zeharreko ekoizpenean oreka bilatzean datza edozein argitaletxearen helburua, errentagarritasunaren tirabiraren aurrean.

Txalaparta

Galdera horri ongi erantzuten jakitea negozio honen gakoa aurkitzea litzateke. Badira liburu asko berez errentagarriak ez direnak, eta horiek sortzen dizkiguten galerak ongi saltzen direnen etekinekin orekatzen saiatzen gara. Orokorrean, kalitatea ikurtzat daukagu. Ez dugu erreparorik ezetz esateko lanak kalitate minimorik eskaintzen ez badu. Bestetik badira lanak nahiz eta onak izan, *a priori* salmenta eskasa izan dezaketenak. Kasu horietan badira beste bide batzuk. Guk oso argi dugu lan batek hiru baldintza bildu behar dituela Txalapartak argitaratzeko: argitaletxearen ildoaren baitan egokia izatea, kalitatezko lana izatea eta sare komertzialean salgarria izatea. Ezaugarri hauetako baten bat ez duen liburuak bestelako aportazio berezia egin behar du Txalapartak argitaratzean (momentu politikoa, testigantza garrantzitsua, epe luzerako inbertsioa, eta abar).

Bilduma edo sail bakoitzaren definizio deskribatzailea (etxearen hierarkiaren arabera sailkatu bildumok)

Alberdania

Oinarrizko sailen izenek berez ematen dute, gure ustez, edukinaren berri: «Narrazioa», «Poesia», «Saiakera». Horiez gain, honako sail hauek ere plazaratu ditugu:

— Sail bereziak:

- «Ostiral saila». Irakurle gaztearentzako saila izateko jaio bazen ere, praktikak berak zabaldu egin dizkigu sail honen parametroak. Gaur egun, ez du adin-muga zehatzik, eta bertan argitaratzen diren tituluen ezaugarri amankomunenak honako hauek dira: narrazioa (laburrak, gehienetan baina ez derrigorrez); irakurketa azkarrekoak; literatur-jakituria (edota zaletasun) apartekorik eskatzen ez dutenak. Estetika gaztea, ez gazteentzat bakarrik direlako, ezpada gazteak ere sailera erakartzeko.

- «Ifrentzuak saila». Literatura tematikoari eskainitako bilduma itxia. Narrazioa eta kultur tradizioei buruzko hausnarketa uztartzen dituena.

- «Klasikoak alberdania». Euskal klasikoei begirada berri bat eskaini nahi dien bilduma itxia. Klasiko horien literaturtasuna (narraziorako doaiaren ikuspegitik, batik bat) agerian jarri eta gaurko irakurleari era erosoan (euskara batuan, ipuin edo narrazio laburren moduan irakurtzeko moduko testuen aukeraketa) eskaintzeko sortutako saila da.

— Haur- eta gazte-literatura:

- «Kalamatxin saila». Narrazio labur ilustratuak, 9-12 urteko haurrentzat.

- «Osinberde saila». Narrazio laburrak, 13-15 urteko gazteentzat. Ilustrazioak autonomia handiagoa du testuarekiko.

Elkar

Helduen (eta gazteen) literaturan bilduma hauek ditugu:

- «Literatura». Gure sail garrantzitsuena, eta zabalena (162 titulu 1995eko abenduan; 1983ko abenduan jaio zen). Euskal literatura genero guztietan argitaratu dugu (ipuinak, eleberrria, poesia, saiakera eta antzerkia), alor berrietara ere zabalduz (literatura beltza, erotikoa, zientzi fikzioa) eta literaturaren eta kronikaren arteko lanak ere hartuz (bidaiak, artikuluko sorketak, egunkariak...). Erdal literatura ere euskaratu dugu sail honetan (gu geu izan gara lehenak literatura unibertsala modu jarraitu eta duinean itzultzen), irizpide zehatz batekin: XX. mendeko nazioarteko egile inportanteenen lan narratiiboak hautatzea (C. Pavese, M. Yourcenar, E. Hemingway, H. Hesse, H. Böll, J. Steinbeck, P. Highsmith, T. Capote, G. Greene, I. Calvino, W. Faulkner, W. Golding, J.D. Salinger, R. Carver, I. Dinesen, F. Kafka, A. Huxley, I. Kadare eta beste hainbat); jendearen harrera dela eta, literatura beltzari leku berezia egin dugu (Jim Thompson, John le Carré, Richard Stark, Dashiell Hammett eta abar).

- «Orhi». Gure bilduma zaharrena. Literatur liburuekin hasi bazen ere, kategoria horretan guztiz sartzen ez direnak plazaratzen ditugu orain hor: bertsoa, herri-teatroa, etnografia...

- «Klasikoak». Editore Elkartetik egokitzen zaizkigunez gain, guk geure aldetik beste hainbat klasiko ere atera izan dugu, Iparraldekoak batik bat: Duvoisin, Zerbitzari, J.B. Elizanburu eta, batez ere, bi euskal idazleren idazlan oso-osoak ari gara kaleratzen, P. Xarritonen edizioan: J. Etchepare mirikuarenak eta Piarres Larzabalenak.

- «Branka»: 13-18 urte bitarteko gazteentzat edo edozein irakurlerentzat. Alor horretako hutsunea betetzeko sortu genuen saila orain bost urte eta 50. titulua ateratzekotan gara. Hala ere, euskal originalen eskasia nabari dugu adin-tarte honentzat.

- «Irakurmendi». Euskara errazean idatzitako liburuak, ikasten ari direnentzat. 34 titulu kaleratu dira, mailaka zailtasunaren arabera. Denak itzuliak dira (ingeles errazeko bildumetatik moldatuta) eta Iñaki Mendiguren da arduraduna.

- «Enbido txikira». 1995ean hasi dugun sail berria: liburu laburrak, ahalik eta preziorik merkeenean (250 pezeta gaur

egun). Originalak, narratibazkoak, argitaragabeak eta euskaraz sortuak bilatu nahi ditugu.

Erein

- «Erein literatura». 1979tik gaur egunera hazten etorri da literatur sail hau. Lehendabiziko titulua Juan Mari Lekuonaren *Ilargiaren Eskolan* izan zen. Harrez gero beste 88 titulu erantsi zaskio sailari. Azken hogeita bost urteetako literaturgingintzan erreferentzia bazterrezinak gertatu diren zenbait literatur lan argitaratu da sail honetan. Batzuk, gainera, zinezko *best-seller*-ak suertatu direnak, hala nola: *Hamaseigarrenean aida nez*, *Bi anai*, *Kcappo*, *Obabakoak*. edo azken aldi honetan *Zeru Horiek* edo *Hamaika pauso*.

Horiekin batera sail honetan daude *Zergatik Panpox*, *Egunero hasten delako*, *Poliedroaren Hostoak*, *Joanak joan*, *Ehun metro*, *Haur besoetakoa* ...

Bestalde, sail honetan idazle berri asko eman da ezagutzera, hala nola Inazio Mujika Iraola, Pako Aristi, Juan Garzia, Patxi Zubizarreta, Karlos Linazasoro...

- «Bartelby saila». 12 titulu biltzen ditu, literatura unibertsaletik aukeratutako lanak euskaratuz. Ereinek itzulpengintzan izan duen asmorik sendoena «Bartelby» sail horixe izan da. Gaur egun «Milabidai» saila ere betetzen ari da asmo hori.

- «Auskalo saila». Sail honetan biltzen dira 12 urtetik aurrerako gazteentzat egiten ditugun proposamen gehienak. Orain artean ezagunenak honako hauek dira: *Tristeak kontsolatzeko makina*, *Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian...*, *Londresen nago aitonaekin*, *Gizon kabalen piurak*, *Sugeak txoriari begiratzten dionean...* *Madame Kontxesi*-ren 6 tituluaren arrakasta ere ezin da inondik ere ahaztu.

- «Milabidai». Italian, 80ko hamarkadaren azken aldera sortutako formulari jarraituz asmatu genuen «Milabidai». Hau da: testu ondo aukeratutako luzapen laburren bilduma bat, formato txikian eta merkea; irakurleari autore, estilo, genero berriak... hitz batez, mundu berriak deskubritzeko aukera ematen ziotenak.

Orain dela urtebete sortu arren, jadanik baditu «Milabidai»-k hemezortzi titulu bere sailean. Sail berri honen helburua litzateke orainarteko literatur irakurlearen sabaia gaintzea, irakurle berriak literaturara hurbiltzeko.

Ibaizabal

- «Literatura Unibertsala». Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak eta EIZIE Elkarteak 1989an hitzarmena sinatu zuen Literatura Unibertsala izeneko bilduma zabal bat argitaratzeko asmotan. Euskal kulturaren, hezkuntzan eta, oro har, euskal gizarte osoan behar-beharrezkoa zen era honetako bilduma bat, mendez mende munduan izandako literatura eredurik bikainenak argitaratuz, Euskal Herriko belaunaldi berriek mundu osoko literatur lanik adierazgarrienak eta historian zehar beste hizkuntzetan idatzitako lan bikainak euskaraz irakurtzeko modua izan zezaten.

Horrez gainera, helburua mailarik goreneko itzulpengintza lortzea da, modu horretara, euskal itzultzaileari ongi merezia duen duintasuna emanez.

- «Gaztaro». Gaztetxoei eskainitako bilduma. Liburu arinak eskaintzen ditu, irakurtzeko errazak, asimilagarriak, irakurketaz gozatzen joateko beren beregi egindako apaingarriz jantziak.

- «Ala Delta». Gaztetxoentzako liburu-sorta. Gehienak gaztelatik itzuliak diren arren badira euskaraz idatzitako liburuak ere bilduma horretan, esaterako Karlos Linazasororen *Besterik gabe Albina* liburuak. Bizkaieraz ere argitaratu izan dira liburu hauek «Hegaz» sailaren barruan.

- «Euskara lurraldez lurralde». Bilduma honen helburua da ipuin, esaunda, istorio eta pasadizoen bidez lurraldez lurralde euskara aberatsa ez ezik bertako biztanleen bizitza, izakera eta ezagutzeko bidea ematea. Une honetan lehen alea eman da argitara, J. M. Etxebarriaren *Bizkaialdeko ipuin-esaundak*.

- «Jende oldartsuen istorioak» eta «Musikariak». Bi sail dira, bata enpresariei buruzkoa eta bestea musikariaren gainekoa. Liburu hauetan aukeratutako pertsonaia ospetsu eta arrakastatsuenen biziaren gora-beherak ezagutzera ematen dira.

- «Klasikoak». Sail hau beste argialetxeekin batera argitaratzen da eta izenak dioen moduan autore klasikoen lanak biltzea da helburua.

- «Bizian gora». Batez ere hirugarren adinekoentzako liburuak, hitz neurtuz idatziak.

- Beste batzuk. «Ekinez»; «Elaberria»; «Zentzumenak»; «Zure sentimenduak»; «Zorionak»; «Hartzar familia»; «Sagutxu»; «Zientzia xumea»; «Erljioa»; «Ingeleseaz irakurtzen dut».

Pamiela

Hiru *rehun* titulura hurbiltzen den fondoarekin, jorratutako gaiak dezente dira. Bildumetan sailkatze horrek irakurleari eskaintza argitzeko ahaleginari erantzun ohi dio, baina hori baliogabetu egiten duten adibideak daude, hala nola Alianzaren poltsiko-bilduma. Liburu askok sarritan erakusten dute bildumek, beste ezeri baino, dena sailkatzeko nahikeriari erantzuten diotela. Beraz, garrantziaren arabera bildumen ranking-a egitea zerrenda itxiei jaramon egitea bezain alferrikakoa litzateke.

Susa

Lau bilduma nagusi ditu Susak martxan gaur egun: «Narratiba» saila, «Poesia» saila, «Erreferentziak» saila eta «Iraungo» saila izenekoak. «Narratiba» sailean eleberriak, ipuinak eta fikziozko kontakizunak plazaratzen dira; «Poesia» sailean, poema liburuak; «Erreferentziak» sailean, itzulpenak; eta «Iraungo» sailean, entseuak, gutunak, artikulua, testu zaharrak... literaturari lotuta datozenak edo balio literarioak gordetzen dituztenak.

Beste bi bilduma ere baditu Susak: Gabriel Arestiren literatura-lan guztiak biltzen dituena bata —eta 10 liburukiz osaturik, bukatua-edo dagoena— eta «Antzerkia» saila deitura zuena —eta 11 liburukiz osaturik, itxiztat daukaguna—.

Txalaparta

Egun bilduma desberdinak ditugu argialetxean:

- «Orreaga». Euskal gaia jasotzen du. Badira eleberriak, entseuak, erreportaiak, gehienak espainieraz.

- «Gebara». Nazioarteko gaiak jorratzen ditu. Aurrekoan bezala, genero desberdinak daude. Denak dira espainieraz. Barietate handia dago lanen jatorrien aldetik: Argentina, Uruguai, Irlanda, Kenya, Indonesia, Txina, Mexiko, EEBB, eta abar.

- «Amaiur». Euskal literatura. Euskara hutsean.
- «Ravel». Artea eta komunikazioa. Euskaraz zein espainieraz.
- «Axuri beltza». Haur-gazte literatura. Euskara hutsean.

Zure etzeko produkzioa nola sailkatzen da generoka (%)? Eleberria, narratiba motza, olertia, antzertia, entseiua, herri-literatura, besterik

Alberdania

- Nobela: % 6,66.
- Narrazio-bildumak eta narrazio laburrak: % 53,33.
- Poesia: % 13,33.
- Saiakera: % 16,66.
- Besterik: % 10.

Elkar

Goiko sail guztien artean 300 titulutik gora gabiltza. Bildumak elkarren artean oso diferenteak dira eta nahasgarri gerta daiteke denak batean azaltzea. Lagin txikiago bat hartuta, azken zortzi urteotan «Literatura» bilduman 100 bat liburu atera ditugu, itzuliak eta sortuak, genero guztietakoak. Hemendik egingo dut sailkapena.

- Eleberria: % 50.
- Narratiba laburra: % 17.
- Poesia: % 12.
- Teatroa: % 1.
- Saiakera: % 5.
- Besterik: % 15.

Irakurketa egokiago eta osoago bat izateko esan dezagun «besterik» horretan % 10 kronika, erreportaia eta artikulu-bildumak lirakeela eta beste % 5a oroitzapen eta bidaia-liburuak, mugak beti garbi ez badaude ere. Herri-literaturarik ez da hemen baina zerbait (gutxi, dena den) agertzen da beste sailetan.

Erein

Arloka, honela sailkatzen da gure produkzioa:

— Helduen literaturan, gure katalogoa aztertuz, honako proportziak aurkitzen dira:

- Eleberria: % 30.
- Narratiba motza: % 32.
- Olertia: % 23.
- Antzerkia: % 1.
- Entseia: % 4.
- Herri literatura: %1.

Baina esan beharra dago gaur eguneko joerak bestelakoak direla, hala nola eleberria gorantza doa, ipuingintza beherantza, eta olerkia ere hor agertzen den ehunekoaren erdira jaitsi da jada.

— Gazte-literaturan:

- Eleberria eta narratiba motza: % 56.
- Ipuinak: % 40.
- Poesia: % 2.
- Herri literatura: % 2.

Ibaizabal

- Eleberria: % 30.
- Narratiba motza: % 35.
- Olertia: % 5.
- Antzertia: % 5.
- Entseia: % 5.
- Herri-literatura: % 10.
- Besterik: % 10.

Pamiela

Leku handiena duten liburuak poesia, literatura, entseia eta haur eta gazteentzako saila direla ikus daiteke, baina horren zergatiak ez dio erantzuten inolako joera-azterketari edo portzentaia egokiri; horrela egin nahi izan dugu, besterik gabe. Beraz, ehunekotan sailkatzea alferrikako jarduna litzateke.

Susa

Hamabi liburu berri kaleratzekoa da aurtengo Susaren asmoa, eta horren arabera diseinatuta dago 1996ko behin behinoko plangintza. Litekeena da, aurten poesiazoak % 40 izatea eta % 60 hitz-lauzkoak. Eta horien guztien artean % 16 itzulpenak eta % 84 sorkuntzazkoak.

Iaz, adibidez —generokako produkzioaren aldakortasuna ikusteko—, zazpi liburu berri plazaratu genituen, % 100 sorkuntzazkoak: 4 *Narratiba* sailekoak (% 57); bat *Poesia* sailekoa (% 14); bat *Iraungo* sailekoa (% 14); eta beste bat ohiko bildumez kanpokoa —kronika— (% 14).

Txalaparta

- Eleberria: % 50.
- Narratiba motza: % 20.
- Antzertia: % 1.
- Entseia: % 28.
- Olertia: % 1.

Bertoko produkzioa eta itzulpena zein proportziotan programatzen duzue?

Alberdania

Orain arteko produkzioan, %5 baino gutxiago izan da itzulpena. Epe laburrean, portzentaia bikoizteko plana prestatzen ari gara.

Elkar

Aurreroko galderaren osagarri, zenbateko horietan itzulpenak ze leku duen azal dezaket. Nobelen erdia pasatxo da itzulia (guztiaman % 26, eman dezagun) eta % 4 bat (produkzio osotik) ipuin itzulia. Hortaz, produkzio osoaren % 30 edo heren bat itzuli ohi dugu, baina beti ere narratiban, ez beste generoetan.

Hala ere, gazteen literaturan handiagoa da proportzio hori, % 75 inguru, ez guk programatuta baizik eta kalitatezko original faltan.

Helduen literaturan orain lehen baino gutxiago ari gara itzultzen. Lehen betebeharrak historiko moduko bat sentitzen genuela esan liteke: euskarak behar zuen literatura unibertsala itzuli eta, beste inork egiten ez zuenez, geuk egiten genuen, nahiz eta dirua galdu. Azken urteotan, administrazioa ari da honetan eta, politika kulturalazko betebeharrak hartatik arinduta, segitzen dugu baina lasaiago.

Oso bestelako kontuak dira haur-literaturan. Hor, testu-masa eta produkzio-gastuak kontuan izanda, askoz errazago eta merkeago da itzultzea sortzea baino. Zenbat eta haur txikiagoentzat orduan eta gehiago (adibidez, eta erraz ulertzeko: euskaraz dagoen erosle-kopuruarekin ezinezkoa da ia kolorezko ilustrazioak izango dituen liburu bat euskaraz bakarrik ateratzea). Honen ekarri du haurren mundura kanpoko argitaletxeak trumilka sartzeko eta bertakoek kanpoko aliatuak bilatu behar izatea.

Erein

Orain arte bertako produkzioak izan du lehentasun osoa gure literatur sailetan.

«Bartelby saila», ordea, itzulpengintzarako proiektu gisa sortu zen. «Milabidai»-ren kasuan proportzioa % 50 inguruan dago. Gure borondatea da bertako produkzioa % 40tik ez jaistea.

Ibaizabal

Orain arte itzulitako liburuen kopurua polita izan bada ere pixkanaka bertako egileen lanak argitaratzea da gure asmoa, bertako produkzioari ematen baitiogu lehentasuna. Dena den,

interesgarriak iruditzen zaizkigun erdarazko lanak ez ditugu baztertzen, Euskal Herrian gaztelaniaz idazten dutenak ere bai baitaude. Gainera, ez da erraza izaten jatorriz euskaraz idatzitako lanak eskuratzea eta batzuetan itzulpenak egitera behartuta izaten gara.

Pamiela

Original onak lortzea posible den proportzio berean.

Susa

(Aurreko erantzunarekin batera erantzun zaio galdera honi).

Txalaparta

Orainartean *fifty-fifty* egitea izan da gure asmoa. Datozen urteetako programetan, sorkuntza gehiago argitaratzeko ahaleginetan murgilduko gara eta joera hori ederki isladatuko da aurrerago gure produkzioan.

Originalak nola eskuratzen dituzue: editorialak aurretiaz eraturik, eskatuaz, idazleak proposaturik?

Alberdania

Orain artekoan, editorialaren enkargu zuzenez sortutako liburuak %20a baino ez dira. Gainerakoei dagokienez, denetarik dago (idazle guretzat ezezagunek bidalitako originalak, idazleek proposatutakoak...) eta zail dira, batzuetan, bide horiek elkarrengandik bereizten. Esan dezakeguna, berriz, zera da: idazle baten literatur proiektu baten berri izanez gero, hartan parte hartzen dugu (aholkua, kritika, etab.), idazleak hala nahi balu, noski, eta gurean argitaratzeko konpromezu finkorik gabe.

Elkar

Helduen literatura alor gozagaitza da: egileari neke handia eskatzen dio eta saria (ekonomikoa bederen) eskasa da. Hori de-

la eta, ezin gara jendeari originalak enkargatzen ibili. Batzuetan jendea idazlan bukatuarekin etortzen zaigu; beste batzuetan, berriz, aurretiaz dakigunean norbait halako lanetan dabilela, berarekin komentatu ohi dugu zer moduz ari den, aholkurik behar duen eta sortze-prozesuan oro har parte hartuz, neurri handiago edo txikiagoan. Aurretik eginda-edo dauden lanen bildumetan bai, hor guk geuk har dezakegu aurrea eta egileari egin eskaera edo proposamena.

Erein

Helduen literaturako lanak guk eskatuta edo idazleak proposaturik jasotzen ditugu. Helduen literaturan nekez egin daiteke «enkarguz». Gazte-literaturan bestela ere jokatu izan dugu.

Ibaizabal

Gehienbat argitaletxeak aurretiaz eraturik argitaratzen dira, % 80 bat. Beste batzuetan idazleek bidalitakoak izaten dira, beraiek jartzen dira argitaletxearekin harremanetan eta lanak aurkezten dizkigute, hau % 20 batean ematen dela esan genezake.

Pamiela

Nireustez argitaletxe gutxi izango dira libre uneren batean original-pila jasotzetik, idazteak derrigor argitaratzea eta kamara aurrean arrakasta izatea dakarrela uste duten eta, gainera, norberaren liburua urre bitxia dela seguru dauden egileen original-pila jasotzetik alegia.

Idaztea, funtsean, solidaritate-ekintza pribatua dela ahazteak, eta argitaratzea irakurlearekiko errespetu-ekintza dela ahazteak, ISBN hispanoak urtero eskaintzen dizkigun aberrazioak bezalakoak sortarazten ditu, 1994ean ia 55.000 titulu argitaratu baitzituen (guk ere jasan behar ditugunak), irakurtze-ohiturek Europako sailkapenaren atzealdean segitzen duten bitartean.

Hots, heltzen den guztia irakurri behar da, baina gehienetan, argitaletxeak hurbil dituen kanalen bitartez bilatutako edo lortutako originalak argitaratzen dira.

Susa

No malean editorialak gertu samarretik jarraitzen ditu idazleek idazketa-asmoak, eta liburu horiek ziurtatzeko idazlearekin hitz ematea lortzea izaten du argitaletxeak helburu. Eta idazleek eurek, argitaletxeekin sortu dituzten harreman konplizeengatik, berdin egiten dizkiote Susari liburu-proposamenak.

Beste liburu sail handi bat, idazle berriek postaz igorriarik iristen dira gure eskuetara.

Eta, azkenik, bada hirugarren bide bat, urtetik urtera usuaigo eta garrantzitsuago bihurtzen ari dena: liburuak enkarguz eskatzen zaizkie idazleei, editorialak aurretiaz programatu dituelako gaiaren interesagatik. Honelako bizpahiru liburu urtero egiteko xedea izango du Susak.

Txalaparta

Bide ezberdin askotatik datoz originalak. Batzuetan «enkarguz» egiten dira (% 15), bestetan egileei eskatzen zaie (% 50) eta beste batzuetan argitaletxera zuzenean igorriak izaten dira (% 35).

Zuen eskuetara iristen diren materialetatik zenbat onartzen da, zenbat birmoldatu eta zenbat baztertu? (%). Eta zergatik?

Alberdania

Zaila da galdera honi zuzen erantzutea. Hala ere, ausartuko ginatke esaten guregana iristen diren originalen % 40a baztertu egiten dela (akaso % 50). Birmoldatze-kasuak gutxiago dira. Neurri batean guztiek daukate birmoldatze-puntu bat. Alde batetik zuzenketa ortografiko, estilistiko eta adierazpidekoak egiten direlako. Literatur edukinei dagokienez, aholkuak ere egin dira (zati hau kendu, zati hau erantsi, beste hori birmoldatu) baina puntualak dira oro har. Erabat birmoldatzeko aholkua bizpahirutan egin da. Baztertzeko irizpi-

deak nahikoa garbiak dira: kalitate eskasa edota gure sailetan enkaje falta bilatzen delako. Nekez uzten da liburu bat kanpoan kalitatezkoa bada, baina gaizki idatzita dagoelako. Halakoe-tan, zuzenketa-zerbitzu bat eskaintzen zaio idazleari.

Elkar

Zaila da batezbestekoak ematea, ez baitugu honen kontaduriarik egiten. Oso gutxi gora-behera esan genezake etortzen zaigunetatik herena-edo onartzen dugula eta beste bi herenak atzera bota. Onartzen direnetan, berriz, ia guztiak ukitzen dira, gutxiago edo gehiago. Batzuek nahikoa dute orrazkera arin bat, Euskaltzaindiaren azken erabakiren bat eta; beste batzuk goitik behera zuzendu behar izaten ditugu, hiztegi, joskera, morfologia eta estilistikan. Zenbaitetan hizkuntza eta estilotik haratago, aldaketa sakonagoak proposatzen dizkiogu egileari, baina bere onespren eta partehartzea behar izaten da berregite horietarako. Arrazoia, berriz, hizkuntz kalitatea izaten da askotan, eta bestetik literatur kalitatea ere bai, aldaketa sakonago horietan adibidez.

Erein

Gure eskuetara iristen diren materialetatik % 60a baztertzen da. Erabiltzen diren irizpideak: literarioak.

Ibaizabal

Argitaletxera heltzen diren liburuetatik, gutxi gora-behera % 40-50 bat ez dira onartzen (istorioen erritmoa eta bizitasun faltagatik, estilo aldetik pobreak direlako, ipuinen garapena sinplea delako, gaia gustokoa ez delako, aspergarriak direlako...). Gero onartzen direnen artean askotan birmoldaketa egin beharrean aurkitzen gara, laburregiak edo luzeegiak direlako, euskararen erabilera txukuna ez dutelako, ideia polita izan bai baina garapena egokia ez dutelako eta abar. Egia esan, ez da oso erraza izaten euskaraz txukun eta ondo idatzitako liburu biziak eskuratzea.

Pamiela

(Aurreko erantzunarekin batera erantzun zaio galdera honi).

Susa

Argitaletxe oro ren zeregin nagusietarik da liburu originalak ontzen laguntzea. Susako kontseilu editorialaren funtsezko lanetako bat da horixe, eta baztertuak izaten ez diren ia liburu guztien egileek jasotzen dituzte aholkuak liburu originala hobetze aldera.

Liburu onartu eta baztertuen arteko proportzioak oso-oso aldakorak izaten dira urterik urte, eta %tan bereiztea ezinezkoa.

Txalaparta

Zaila litzateke kopuru hauek zenbatzea. Hala ere, hilabetean bi original edo jasotzen dugula esan daiteke. Urtean jasotakoari buruz, % 10 edo onartu egiten dugu, beste % 10 birmoldatu eta gainontzekoa errefusatu. Arrazoiak denetariokoa izaten dira: kalitatea, lanaren ezaugarrien egokiera gure bildumetan, ildo editorialarekiko zerikusia, merkatu aldeko egokiera, eta abar.

Idazleekiko politika. Zein da autorearekiko harremana? «Etxeko idazleekin» jokatu nahi duzue? Idazle «berriek» nola jokatzen duzue?

Alberdania

Idazlearekiko harremanaz baino gehiago, idazlanarekiko az hitz egin beharko litzateke, eta, hartara, ahalik eta estuena ezartzen saiatzen garela esan beharko genuke. Hau da, original bat argitaratzeko erabakia hartuz gero, lankidetzabide eranginkorrenak jorratzen saiatzen gara. Galderaren bigarren atalari dagokionez, «etxeko idazle» kontzeptua ez dugu erabiltzen, idazlearena gurea bezain lanbide askea baita. Idazle berrien kontu horretaz, beste hainbeste esan dezakegu, juzkatzen duguna, azken batean, literatur lan bat baita, eta hura argitaratzeko egokia izanez gero, berdindio idazlea nor den.

Elkar

Egileak ahalik eta gehien zaintzen saiatzen gara uneoro, idazleak errespetu eta miresten osoak merezi baititu, kultur produkzioaren protagonista nagusi eta ordezkazina den aldetik. Hortaz, ahal dugun neurrian, erraztasun guztiak ematen dizkiogu, laguntza eta erabateko askatasuna. Hala ere, euskal merkatuaren neurri txikia dela eta, guk ezin diogu idazleari profesional bihurtzeko aukerarik eskaini; hori dela-eta, idazle gehienek batez ere ohituragatik edo adiskidetasunagatik lan egin ohi dute argitaletxe batekin edo bestearekin. Egoera horretan, argitaletxe gehienek izaten dituzte autore «etxekoago» batzuk; hauekin, noski, tratu hurbila dela-eta, harreman estuagoa izaten da, beren proposamen eta iritziak jaso ohi ditugu eta aintzat hartu; beste «etxeetako» idazleak fitxatzen-eta ez gara saiatzen, adeitasunaren kontrako itsuskeria litzatekeelako besteak beste, baina beti ditugu ateak zabalik eta pozarren onartzen ditugu.

Idazle berriena, aldiz, gure betiko kezka bat da. Kultura bizia batek transmisioa eta berrikuntza, bietatik behar du, eta gu gogotik saiatzen gara idazle berriak bultzatzen. Haiek guregana etorri aurretik ere hitz egin ohi dugu beraiekin, aholkua eskaini (nahi badute), eta lehenengo liburua argitaratzeko erraztasunak eman ere bai, nahiz eta guk jakin komunikabideek ez dietela askotan arreta gehiegi eskaintzen idazle ezezagunei (non eta ez den haien inguruan *boom* bat eratzen).

Erein

Lehenik eta behin harreman profesional finko bat eskaintzen zaio idazleari: kontratua, bertan zehazturik doaz egilearen eskubideak, salmenten likidazioaren formula, eskubide intelektualak eta abar.

Horrek ez du bazter uzten harreman literario zuzena. Argitaletxetik jarraipen literario osoa egiten zaio lanari.

Ibaizabal

Guk argi daukagu, batez ere etxeko idazleekin jokatu nahi dugula. Arazoa da ugariak eta onak ez direla aurkitzen.

Pamiela

Prozesu osoaren protagonista testu aukeratua da eta egi-learekiko harremana garrantzitsua da, argitaletxearen ohiturerekin eta lan-moduekin jabetuta egon dadin eta liburuaren elaborazio-prozesuan nahiz promozio eta banaketan parte hardezan.

Printzipioz, argitaratzen duen idazle oro etxeko idazle da, nahiz eta argitaletxearekiko lotura handiagoa edo txikiagoa beste alderdi pertsonalagoen menpe ere badagoen.

«Idazle berria» ez da marketing editorialaren produktua baino. Bere kalitateaz bere kabuz hitz egiten duten testuak dau-de egon.

Susa

Idazleak inportanteak badira beren obragatik dira. Susako kontseilu editorialak ez du zuzenean idazlea baloratzen, baizik eta bere obra, eta bere lanaren bitartez idazlearen traiektoria ondoren.

Normala da «idazle berriekin» eta lehendik argitaratu izan du-tenekin irizpide ezberdinak erabiltzea, argitaletxe baten beste zeregin nagusietarik baita idazleei ohartaraztea beren lanen kalitate-mailaren progresioa. Hau da, lehen liburuaren eta bigarren (edo zortzigarren) liburuaren arteko aldea diferentea da, eta exigentzia-maila horri loturik dator.

Editoreak idazleak zainduko baditu, ez du egingo editoria-lanaren produkzioaren errentagarritasunera menpekotuta, ia be-ti argitaletxearen kontra bihurtuko baita idazlearen obraren one-rako egin ez den guzti hura.

Txalaparta

Badira egile batzuk «etxekotzat» jo daitezkeenak eta lan gehienak gurekin ateratzen dituztenak. Aldiz, beste batzuek gu-rekin argitaratu dute, nahiz eta beste argitaletxe batzuetan ere argitaratzen edo argitaratu duten. Ez dugu esklusibitate-rik exigitzen, egileak horrela nahi ez badu behintzat. Berriekin bidezkoak izaten saiatzen gara. Idazle mota honengan, kalita-

te literarioa bilatzen dugu. Idazle ezezagun bat argitaratzea erronka ederra dela azpimarratu behar da. Hala ere, salmenta aldetiko irizpideek bide utzi behar izaten diete batzuetan balore berriei.

Merkatuari so: Zein da zuen merkatua? Irakurle berririk ba al dago? Balizko irakurle berri horrengana iristeko ba al duzue produkturik, ba al duzue kanalik?

Alberdania

Tautologia pixka bat egitea izango da, akaso, baina gure merkatu potentziala, euskarazko produkzioari buruz ari garela, euskaldun alfabetatuen multzoak osaturikoa dela esan beharko genuke. Gaztelerazko produkzioari dagokionez (oraingoz, saiakera alorrera mugatua), akademikoki kualifikatu samarra litzateke gure liburuaren eroslea. Irakurle berririk ba ote dagoen erantzuteko, berriz, ez gara gu, seguru asko, egokienak izango. Hala ere, zera esan daiteke (irakurketa ez behartuaz ari garela, beti ere): zenbait titulurik merkatua zabaltzen dute (horrelakoak oso bakanak izan arren) eta irakurle berri bat antzeman liteke horren atzetan. Berez, euskarazko tituluen irakurle berria, inon egotekotan, euskaldundu/alfabetatu berriengan, batetik, eta eskolaren munduan bilatu beharko litzateke. Galderaren azken atalari dagokionez, baditugu «irakurle berri» horientzako produktuak; kanaleena, berriz, askoz ere arazo korapilotsuagoa da, denok dakizkigun sarbide-arazoak direla medio.

Elkar

Gure merkatua jakina da, euskarazko beste argitaletxe guztiek daukaten bera: euskaldun alfabetatuak. Hala ere, bereizketa handi bat egin behar da irakaskuntzako irakurketa eta hortik kanpokoaren artean. Jendeak asko irakurtzen du eskolan dagoen bitartean, derrigorturik askotan baina nahiko gustora

oro har; eskola utzi orduko, ordea, utzi egiten diote irakurketari. Gure erronka handi bat, behartu gabeko irakurleen kopurua handitzea da, asko baitira, alfabetatuen artean ere, ia inoiz irakurtzen ez dutenak. Hau, noski, zaila da oso, baina ahalgina egin beharra dago; gu behintzat saiatzen gara: «Enbido txikira», liburu merke eta laburren bilduma, horretarako sortu dugu, besteak beste; besterik da lortuko ote dugun. Kanale bereziena, ordea, askoz gai korapilotsuagoa da. Liburudendak motz geratzen dira, egia da, asko eta asko sartzen ez direlako; etxez etxeko salmentan ez dugu ibili nahi, ordea, teknika agresibo horiek beste batzuentzat utzita. Zer egin? Gizarteko ohi-tura berriak behar lirateke, euskal kulturarekiko bestelako kontzientzia eta komunikabideen oihartzun biderkatzailea. Hala ere, guk ezin dugu publizitate handira jo, inbertsio garestiegia litzatekeelako.

Erein

Esan dezakegu euskal irakurlego osoa dela gure irakurlego potentziala. Zein da irakurlego hori:

- Bere kabuz liburuak erosten dituenak.
- Eskolakoak.
- «Milabidai» bezalako sailak urratu nahiko lituzkeenak.

Ibaizabal

Gu remerkaturia gehienbat euskaraz eta Euskal Herrian kokaturia dago. Irakurle berriak ere ugaritu ditugu eta beraiengana hurbiltzeko kanalak geuk ditugu. Orain Euskal Herritik kanpo ateratzeko urratsak ematen dihardugu.

Pamiela

Fondoa banatzaileei ematea eta hauek liburuak liburudenden bitartez saltzea da lan-sistema ohikoena. Egoera honetan oso zaila da liburuaren hartzaileei buruzko informazioa izatea. Banatzaileak ez daude halako begiruneetarako, eta liburudendariak... jada kasik egon ere ez daude. Beraz, Durangoren gisako aukeretan baino ez dugu posible gure irakurleen zati bat ezagutzea.

Denborak aurrera egin ahala ere irakurketak iraun egiten duen kalitateko liburuen fondo garrantzitsua dagoenean, Pamielari gertatzen zaion bezala, posible da edozein irakurle posible murreraren aurkeztea, baina liburuaren gaur egungo komertzializatzeko-sistemari ez zaio alderdi hau ajola, baizik eta sektoreko indartsuenen aginteari jarraituz edozer gauza salduta merkatuan maila altuenera iristea. Hots, autonomia handiagoa berreskuratu behar da, gure lanari duintasuna eman eta liburuaren Sistemari beste alternatiba batzuekin erantzun. Eta horretan dihardugu.

Susa

Literaturaren irakurzaletasuna (eta liburu-irakurzaletasuna oro har) etengabe indartu eta mimatu behar da, areago ikus-entzunezko medioek mende honetan hartu duten boterearen aurrean.

Idazle amerikarrak duela 50 urte oso kezkatu agertu ziren analfabetismo era berri baten sorrera zela-eta, hots, ikus-entzunezko medioek eragindako analfabetismoa. Jendea bizkor eta arin alfabetatzen da ikus-entzunezko medioaren kodigoan, eta gero eta motelago liburuaren kodigoan. Eta onurak bezainbat kalte —edo gehiago— eragin ditu horrek intelektuaren ariketa eta gimnasia, eta bide batez sentsibiltatean.

Irakurzaletasunaren inportantzia indartzeko eta promozionatzeko ardura denoi dagokigu: argitaletxei, idazleei, liburu-banatzaleei eta dendariei, hezkuntzako agente guztiei, komunikabideei, erakunde publikoei (eta pribatuei).

Txalaparta

Inkesta gehienek esaten dute euskarazko literatura erosten duen bezeroaren profila ezkerrekoa eta abertzalea dela gehienbat. Hori edozein euskal argitaletxeren kasuan egia baldin bada, eta guk hala uste dugu, are garbiagoa da gure kasuan, argitaletxeak ildo editoriala garbia baitu, ez dugu zertan ezkutatu behar, aldiz harro gaude horretaz. Beraz, ideologikoki arlo horretan koka daiteke gure bezeroen arlo zabala. Bestetik, nahiko irakurlego zabala dugula esan beharra dago, oroko-

rrean ikasia eta euskara eta euskal kulturarekiko atxikimendu sakona erakusten duena. Zentzu horretan, bezero exigenteak dira bai lanaren kalitate zein itxura aldetik, eta gure uste apalean, honek erakusten du nahiko liburuzaleak direla, badela ere «kultozko» bezero mota bat.

IRITZIAK

Gaurko euskal literatura «homologagarria» omen da. Zaborreria asko egiten dela diote beste batzuek. Zuk zeuk zer irizten diozu gaurko narratibari, olertiari, entseiuari, adibidez?

Alberdania

Gure ustez azken hogeitau urte hauetan gauza funtsezko bat aldatu da euskal literaturan. Gero eta gehiago dira literaturaz arduratzen diren idazleak. Lehenago aberriaren edo hizkuntza ren faboretan idazten bazen ere, orain helburu eta kezka literarioak dira gero eta gehiago (eta zorionez) nagusi. Oinarri ona da gauzak egiteko. Zaborreria asko egiten al den? Batzuetan mirari iruditzen zaigu seirehun bat mila hiztun duen hizkuntza batean hainbeste idazle dagoela ikustea. Eta horien artean batzuk oso onak («homologagarriak»?).

Elkar

«Homologazioaren» diskurtsoa errotik baztertu behar da, buru konplexudun eta kulturalki kolonizatuen emaitza da eta. Norekin homologatu behar dugu? Zertan? Nola ematen da homologazioa? Hitz egin dezagun kalitateaz, besterik gabe: ea literatura duina egiten dugun, gure gizarteko kezken adierazgarri den, egungo gizon-emakumeen beharrei erantzuten dien eta abar. Konparatzekotan ere, gure auzo erraldoiekin baino, hobe da orain arte batzuek egiten genuenarekin parekatzea; al-

de horretatik nik uste hobetu egin dugula, dudarik gabe, baina oraindik ere zer hobetu asko dugula. Literatura *gehiago, antzago* eta *hobea* idatzi behar dugu, hiru ezaugarrietan saiatuz, hiru horietako bakoitzean aurreratzen dena beste bien aberasgarri ere izango da eta. Euskal liburugintzan bada zabor pixka bat, egia da, baina euskaraz sortutako literatura aski txukuna da. Saiakera, adibidez, oso makal dabil, bai liburutan bai egileetan, baina, sakonago begiratuz gero, euskal prentsari esker inoiz ez da horrenbeste saio labur atera: hori du beharbada gaurko egunean pentsamenduak plazaratzeko modu aproposena. Poesian oso kalitate nabarmeneko pitxiak lortu ditugu, baina erdipurdikeria ugari ere bai eta nik, une honetan, geldiune batean ikusten dut. Astinduko ahal da! Narratiban, berriz, normalizazio moduko bat lortu da, batezbesteko maila ona, hizkuntz eredu jantzia, obra batzuk oso onak. Hala ere, aurrerapausoak emateko ordua dugu, lehen esandako hiru ezaugarrietan, eta irakurle berriak irabaztekoa.

Erein

Gaurko euskal literatura «homologagarria» dela jakina da. Askoren ustez beste galdera hau egin behar litzateke: ea gure literatura esportagarria den ala ez.

Guk ere uste dugu hau dela datozen urteetarako erronkarik garrantzitsuenetako bat.

Zaborreria? Agian bai, honetan ere homologagarriak gara. Guk, ala ere, izan ditugu gure berezitasunak, hain zuzen hori da 80ko hamarkadari egin zekioken kritikarik handiena. Diru publiko «erraza» eta irakaskuntzaren premiazko eskariak hainbat jarrera oportunistak sortu zituen; bazirudien edozer gauza atera zitekeela, euskaraz jatorriz idatzita baldin bazegoen behintzat. Guretzat, haurtzaroan jasaten diren hainbat gaitasun bezala, euskal liburugintzaren hazkunde prozesuan saihestu ezinezko arazoak dira hauek.

80ko hamarkadan apustua kantitatearena izan bazen, argi daukagu 90koa kalitatearena dela.

- Narratiba: agian normalena.

- Poesia: bazter guztietan bezala: minoritarioa.
- Entseia: arlo honen ahulezia euskarak berak unibertsi-tatetan duen ahuleziarekin lotuta dago.

Ibaizabal

Gauzak ez dira zuriak ala beltzak izaten. Literaturgintzan, beste arloetan bezalaxe denetarik dago. Hala ere argi dago nar-ratibak aurrerakada handia egin duela eta gaur egun ira-kurleen exigentzia-maila era altuagoa dela. Baina egia da bai-ta ere, azken urteotan, maila handiko literaturaren atzetik ibi-li garela eta denborapasarako literatura pixka bat alde batera utzi dugula. Bestalde, euskal literaturak hainbat hutsune di-tu; zenbait alor ez baitira besteak beste lantzen, esaterako zientzia fikzioa, izu-ikarazkoak, erotikoak...

Olerkia eta entseia, berriz, jakina da gutxi argitaratzen de-la, gutxiago idazten delako eta irakurri ere gutxiago egiten delako.

Pamiela

Euskal liburuaren mundua, hazten ari den neurrian, mun-du editorial hispanoaren modu eta molde txarrenak bere egiten ari dela adieraztea garrantzitsuagoa dela uste dut. Lotsagarria da beste eremutan agertzen den ezberdintasuna edo erradi-kaltasuna kulturaren eta jokaeraren arloan erabat desagertzea. Kolonizazioa hain da larria, Oteizaren baieztapena —«apaizen se-me-alaba eta erromatarren biloba gara»— iceberg-aren punta bai-no ez dela. Agian hizkuntza izango da erresistentzi euskarri ga-rrantzitsuena, baina euskailua eskaskeriaz elikatzen baldin ba-da, bere papera betetzeari ere utzi egingo dio azkenean.

Susa

Azken bost urteetan narratibagintzaren kalitate-mailak oso gora egin duela begibistakoa da, eta idazleak izan dira, noski, horren eragile nagusiak —eta ez itzultzaileak, azken aldian hainbatek nabarmendu nahi izan duen bezala—.

Literaturzaleak (eta irakurleak oro har) exigenteagoak eta se-lektiboagoak bihurtu dira nobelagintzak eta ipuingintzak eka-ri dituen titulu inportanteen ondorioz. Eta fenomeno horrek

argitaletxeetan ere eragin zuzena izan du. Egitura eta jardue-
ra profesionalagoaz lan egiten saiatzen ari dira editoreak, bai-
na oraindik ere geu gara defizientzia handienak erakusten di-
tugunak —liburugintzaren ekoizpenean eta hedakuntzan par-
te hartzen duten agente oro rekin batera: banatzaileak, den-
dariak, kritikoak, irakaskuntza, erakundeak...—.

Poesiagintza izango da hurrengo urteetan —gogoeta-sasoi ba-
ten osteko geldialditik irtenda (azken urteetan asko jaitsi da poe-
sia-liburuaren argitalpen-kopurua)— sorpresa nabarmenenak
emango dituenak, nahiz eta inork gutxi aitortu eta eskainiko
dion merezi duen arreta, 80eko hamarkadan gertatu bezala.

Txalaparta

Ez bata ez bestea. Euskal literatura nahiko momentu abera-
tsean dagoela esanen nuke. Lanean diharduten betiko izenez gain
indarrez sortzen ari diren balore berriak aipagarriak dira oso. Za-
borreria asko egiten dela? Ez dut ezetz esanen, baina hori ez da
guk bakarrik nozitzen dugun gaitza. Begiratu bestela zer argi-
taratzen den espainieraz edo ingelesez. Zaborreria maila askoz
altuagoa da alboan ditugun hizkuntzetan, baita proportzionalki
ere. Larriagoa da poesiagintzarena. Poeta apartak ditugu, baina
poesiak publikoan duen harrera eskasa dela eta, agortzen ari
zaizkigu. Bide berriak aurkitu behar zaizkio poesiagintzari.

Titulutan gora omen goaz baina tiradatan ez

Alberdania

Okerragoa litzateke alderantziz, ala?

Elkar

Hala da (tituluetan ere geldi samar aspaldian). Horrek ba-
ditu bere arrazoiak eta azalpenak: mila zulo estali behar ziren
egoeran geunden orain dela hamabost-hogei urte, eskaria es-
kaintza baino handiagoa zen eta harrera ona izaten zuen edo-

zein obra berrik. Orain, berriz, urteotan sortutako fondo gutzia daukagu aukeran, obra gehiago ere idazten dugu, eta eskaria ez da proportzio horretan igo. Ondorioz, gutxiago saltzen da titulu bakoitzetik. Honek ondorio latzak izan ditzake gerora: argitaletxe batzuk itxi beharra, liburu-mota batzuk ez ateratzea eta abar (idazlearen diru-sarrerak gutxitzeaz gain). Arazoa ez litzateke konponduko titulu gutxiago aterata (gainera, literatura sortuaren atalean bereziki, ez dago halako inflaziorik; bai ordea haur-literatura itzulian, beste arrazoi batzuenengatik) eta, hor-taz, irakurle berriaren itzaropena gorde beharko dugu.

Erein

Bi kontsiderazio: tituluen gorakako joera, nahiz eta mantendu, asko jaitsi da, kalitateaz irizpide estuagoak aplikatuz. Guk, behintzat, oraingoz moteldu egin dugu abiadura.

Batezbesteko tiradak egia da estabilizatu direla; euskal merkatuak ez du irensten botatzen zaion edozein gauza. Irakurle kritikoagoa daukagu, eta eskaintzaren eztandak saturazio puntu bat sorrarazi du.

Baina esan behar dugu baita ere, hainbat egilerekin, inoiz ez ditugun tiradak egin ditugula azken bi urte hauetan.

Ibaizabal

Ulertzekoa da: orain urte batzuk argitaletxe gutxiago eta tituluak ere gutxiago genituen eta jakina, tiradak handiak izan zitezkeen. Baina gaur egun argitaletxeak asko ugaltu dira eta argitara ematen diren tituluak zer esanik ez. Ondorioz, titulu ugari argitaratzen dira baina zaila da tiradatan gora joatea.

Bestalde, irakurzaletasunaren pobrezia ere badugu, ez baita erraza telebista moduko medioekin konpetitzea. Askoz erosoagoa da butakan eseri eta ikustea irakurtzea baino. Eta gaurko gaztetxoek ere joera hori agertzen dute, eskolatik heldu orduko telebistaren aurrean jartzea atsegin baitute eta liburuak irakurtzea, batez ere, eskoletan egiten duten ekintza da.

Pamiela

Normala.

Susa

Idazleen obra inportanteen plazaratzearekin batera, literatura-argitaletxeen kopuruaren handitzea eta euren jarduera profesionalaren sendotzea izan da azken urteetako berri garrantzitsuena, eta ez liburu-tiraden beheititzea.

Egia da liburu berrien tirada kopuruak jaitsi egin direla. Baina horren aldean, beste fenomeno esanguratsuago bati erreparatu behar diogu: zenbait libururekin gertatu da lehen argitalpena egin eta denbora-epe oso laburrean hainbat eta hainbat berrargitalpen egin behar izan direla. Eta gaur egun liburu asko dago bigarren eta hirugarren edizioan daudenak, eta beste zenbait bost eta zortzi eta hamargarrenean.

Txalaparta

Baieztapen horrek ez du gure dinamika isladatzen. Gu gora goaz titulu-kopuru aldetik baina baita tirada aldetik ere. Joan den urtean erabaki genuen literatura bildumako liburuen gure hasierako tirada handitzea eta lehen egiten genituen 2.000 aleetatik 2.700 egitera pasatu gara. Badira ere salbuespenak, Durangoko Azokarako kaleratu genuen Patxi Zabaletaren *Badena dena da*-ren 3.500eko hasierako tirada egin baikenuen.

Asko itzultzen edo euskaratzen dugu. Gehiegi? Nahikoa ona?*Alberdania*

Ez zaigu iruditzen «asko» itzultzen dugunik (literaturaren alorrean, beti ere), gure inguruko edozein literaturaren aldean, berderen. Berandu (besteek baino beranduago, alegia) bai, ordea. Itzulpengintzaren kalitateaz, berriz, ez dugu uste arazorik dagoenik, azken 10-15 urteotan behintzat. Eremu horretan asko aurreratu dela iruditzen zaigu. Arrisku bat ikusten dugu, hala ere. Euskaraz idazten duten sortzaileek entzungor egitea

fenomeno horri. Gaur egun ezin da idatzi Melville, Stevenson, Conrad eta abar egoki itzulita ez zeuden garaian bezala.

Elkar

Asko itzultzen da, gehiegi, haurrentzat. Arrazoa? Lehen esan dudana bezala, produkzio aldetik oso erraza eta merkea dela (masa idatzia txikia delako eta beste hizkuntzetako ilustrazioak aprobetxatzen direlako), zenbat eta haur txikiagoentzat izan orduan eta gehiago. Hortaz, kanpoko argitaletxe pila bateko jo du horretara eta, nahiz eta etekinak txikiak izan (galerak ere bai batzuetan), inork ez du merkatu-kuotarik galdu nahi.

Helduentzako itzulpena guztiz bestelako da: ez da errentagari izan ohi eta, hortaz, bi eragile hauetakoren bat behintzat behar du: kultur bokazioa edo administrazioaren laguntza. Literatur itzulpenen zenbatekoan eta kalitatean nabarmen gora egin da, eta beharra ere bazegoen: euskara zurrunez zen zenbait arlotan malgutzea lortu da, adierazgarritasunean eta zehaztasunean irabaztea. Hala ere, bide luzea dago aurretik: hizkuntza doitu eta trebatzeko borroka ez delako inoiz bukatzen, eta itzultzaileen hobekuntzak ez duelako neurri berean ekarri irakurleen prestatzea, asko baitira oraindik horrelako itzulpenak irakurtzeko beldur, uzkur eta —hona okerrena— ezgauza.

Bestalde, ezin utzi aipatu gabe benetako triskantza eta saraskiak egin direla euskararekin zenbait itzulpenetan. Espero dezagun horrelako gutxiago izatea aurrerantzean, eta irakurleak antzematea nor den nor eta zertan dabilen bakoitza.

Erein

Inoiz ez da asko. Ez al dago ia dena ingelesera edo alemanierara itzulia? Zergatik ez beste hainbeste gurean? Dena itzuli beharko litzateke euskarara, baina ba al dago lehentasunik, lehentasun horiek definitu dira? Ba dago kriteriorik?

Ibaizabal

Itzulpengintzak euskaldunon artean oraindik ere badu halako jarrera ezkor bat. Baina zalantzarik gabe, beste literaturak euskaraz jasotzea guztiz komenigarria da euskararen normalizazioaren aldetik.

zaziorako. Azken urteotan itzulpengintzak pauso garrantzitsuak eman ditu eta horrek euskal narratibari berari ere asko lagundu dio. Aurrerantzean ere, gure ustez, beharrezkoa da itzulpenak egiten jarraitzea literatur zirkuitoak zabaltzeko. Beraz, gu ez gaude itzulpenak baztertzearen alde, baina bai itzulpenen kalitatea zaintzearen alde, sarritan itzulpen kaxkar ugari egiten baitira eta horrek itzulpengintza osoari, eta batipat euskarari kalte handia egiten dio.

Interesgarria litzateke, bestalde, beste hizkuntza gutxituetako lanak geureganatzen joatea, esaterako katalanetik nahiz galizieratik, eta aldi berean euskaraz sorturiko lanak hizkuntza hauetara pasatzea.

Pamiela

Edozein literatura berezko hizkuntzan irakurtzea da ideal, beraz lehenasunezkoa irizten diogu hizkuntza ez hain ezagunetako beste literaturetako testuak euskaratzeari; beraien kulturara hurbiltzeko aukera emango digu, gainera. Egiteko dagoen guztiarekin, ez dirudi Benet, Garcia Marquez edo Quevedo, eta are gutxiago Cela eta horrelako salmenta handikoak, itultzeko premia dagoenik.

Susa

Bai, prosa asko euskaratzen da —ez poesia ordea, ez saiakera...—, eta ondorio aberatsak eragin ditu sorkuntzazko narratibagintzaren baitan (nahiz eta ez aipatzen diren bezainbat eta hain era erabakiorrean).

Ostera, uste baino dexente gutxiago irakurtzen jarraitzen da beste hizkuntzetako literatura euskaratua, proportzio oso txikian sorkuntzazko euskal literaturarekin alderatuz gero. Liburu horien argitalpenak dirulaguntzei esker mantentzen dira.

Itzultzaileen langintzak zeharbidez derrigortutako ekoizpen handitzea gertatu dela iruditzen zait, baina —Igela argitaletxea salbuespen izanda— literatura-itzultzaileak ez dira literatura-idazleak bezainbat engaiatu liburuaren ekoizpen- eta hedapen-prozesuan. Uste dut idazle asko dagoela literatura-argitaletxeen eguneroko dinamikan edo dinamikatik gertu lan

egiten duena, eta oraindik ez dira hainbeste inplikatu eta arriskatu itzultzaileak.

Txalaparta

Zaila da zer den asko neurtzea. Itzultze-maila altuak badu alde ona eta txarra. Batetik, literatura propioan kaltetan doala esaten duenik badago, herri baten literaturaren egoeraren osasuna sorkuntzaren eta ez itzulpenen aldetik neurtzen ahal dela. Itzultzeak bestetik, atzerriko lan on askoren emaitza ekartzen digu geurera, eta horrek izugarrizko garrantzia du normalizazio-bidean. Aukera eman behar zaio euskal irakurleari atzerriko idazleen euskarazko erreferentzia izateko.

Euskal liburuak apenas duen oihartzunik kanpoan. Zeinen arazoa da hori: idazle bakoitzarena, editorial bakoitzarena, sektorearena, erakundeena?

Alberdania

Arazoa sektorearena da, eta, bekatu honetan, idazlea da errugabe bakarra. Erantzukizun nabarmena dugu editoreok, baina ez bakarra, eta, akaso, ez larriena. Euskal instituzioek ez diote arazo honi usainik hartu ere egin, eta horrek horrela jarraitzen duen bitartean, jai dago (idarokizun xume bat: liburugintzaren ardura duten funtzionarioek zein politikariek Katalunian barrena bueltaxka bat egitea).

Elkar

Egia handia da hori, eta denen arazoa da, ez ordea maila berean: euskal literatur komunitateak, sistema bezala (idazle, editore, irakurle eta beste agenteak) komenigarri bai baina ez du ezinbestekoa kanporako jauzia; idazleak, berriz, artista den neurrian desiragarri du atzerriko oihartzuna, eta ekonomia aldetik beharrezkoa profesionala izango bada; euskal kulturak, berriz, politikoki mesedegarri du (nahitaezko ere bai, seguru as-

ko) proiektio bat, agerpena eta prestigioa emango diona; argitaletxeentzat, ordea, aukera bat da, baina bere arriskuak badiuena. Erdaraz (espainolez eskuarki) editatzen has gitezke, baina hori egitekotan ezin egin genezake euskal idazleak itzultzeko bakarrik, erdaraz ere lehiakor izateko baizik; hala izatera, ordea, euskal produktuak kuantitatiboki bigarren mailakoak lirake guretzat eta biharko egunean arriskua genuke kualitatiboki ere bigarren mailan jartzeko.

Euskal liburuak atzerrian (eta ez espainolez bakarrik) itzultzeko, argitaletxeek orain baino ahalegin handiagoa egin behar genuke, idazleek ere bai segurki, baina batik bat administrazioak lagundu behar luke, diru-kontua baita hau neurri handi batean. Laguntza-bide bat hasi beharko luke, ez puntualki baizik eta jarraipen batekin, luzera begira. Diru gutxi baldin badago apalki, baina modu etengabea, harremanak eta komunikazio-sareak sortzeko.

Hizkuntz distantziaren arazoa ere ezin da ahaztu. Oso zaila da euskal testu bat beste hizkuntza batera ondo itzultzea, kalitate literarioari eutsiz. Horren soluzioa ez da itzultzeko erraza izango den euskaran idaztea, baizik eta itzultzaile iaioak prestatzea. (Euskaratzaile onak lortzeko urteak behar izan baditugu, erdaratzaile onak ere ez dira perretxikoen modura sortuko).

Erein

Atxagak, M. A. Landak, erakusten digute badagoela potentzialitate bat. Egile horiek ez dira ezerezetik sortu, badago tradizio bat. Beraiek markatu dute heldutasun-maila altuena, baina badatoz beste batzuk atzetik.

Datozen urteetako erronka bat hau izan daiteke: Mendebaldeko mundu editorialarekin berdintasunezko harreman arin eta biziak izatea. Esportatu eta inportatu, gure gauzak saldu eta guretzat ona dena erosi.

Idazlea profesionaltzeko aukera bat merkatu berri horietan saltzea izango litzateke.

Salto hori emateko zein da idazlearen arazoa: lehena eta inportanteena, lan on bat egitea. Ondoren, idazlea jabetu behar-

ko da industria baten barruan dagoela, eta zeintzuk diren horien klabeak merkatu-lege honetan. Bere «produktua» defenditzeko prest egon beharko du inongo lotsarik gabe, bai eta hainbat presio ez-literario jasateko ere: liburuaren promozioak, bere obra defenditu ezezagunen aurrean... Horrek guztiak «profesionaltasuna» hitza ekartzen digu berriro ere gogora.

Erakundearena. Honako gogoeta hau egingo genuke: orain arte, 80ko hamarkadako hazkunde kuantitatibo famatua gogora ekarriz, dirulaguntza guztia euskaraz argitaratzeko izan da. Egin diren hainbat gehiegikeria edo akats kontuan edukirik ere, esan dezakegu instituzioek liburugintzan egin duten inbertsio ekonomikoa positiboa izan dela oro har. Lehen aipatu bezala, homologagarritasun-maila bat lortu dugu, eta bada ordua dirulaguntzaren zati bat, beti ere txikia bestearekin konparatuz, esportaziorako erabiltzeko.

Ibaizabal

Arazo hori euskararena berarena da. Gainera, hori konpontzeko ahalegin gutxi egiten da. Errentagarritasunik ez da ikusten, eta erakunde politikoek arduraz gutxi jartzen dute.

Pamiela

Noren arazoa da institutuak eta unibertsitateak erabateko burugabe alaenez beteta egotea? Noren arazoa da «martxa» eta markak bibliotekak edo filme on bat baino garrantzitsuago izatea? Noren arazoa da telebista-zaborraren aurrean hainbeste ergel biltzea? Zein da erakundeak arazoak konpontzeko daudela sinestearen arazoa?

Susa

(Erantzunik ez).

Txalaparta

Euskaldun komunitatea txikia da, eta horrek garrantzi handia du. Horri gehitzen badizkiogu marko politikoak berez dakarzigun mugak, hizkuntzaren egoera tamalgarria, instituzioen pasibitatea eta baliabide publikoen profitamendu eskasa, egun ezagutzen dugun egoerara garamatza.

Literaturgintzaren arazo nagusiak, mailaz maila: idazlea, editorea, banaketa/salmenta, sustapena, irakurle-ria

Alberdania

Sortzailearentzat, kritika profesional eta akademiko eza da arazorik larriena. Liburugintzaren alor editorialean eta komertzialean, berriz, gure merkatuaren neurriari lotutakoak dira kezka nagusiak. Irakurleei dagokienez, liburu gutxi erosten dutela esan genezake, baina ez dugu uste hori irakurlearen arazoa denik.

Elkar

- Idazlearen arazo handia bere estatusa hobetzea da. Estatus soziala, onarpena lortzeko gizarte erdaldun honetan; eta ekonomikoa, literaturari behar adina denbora emateko, lasaitasunez. Kalitatea hobetzen ere lagunduko baitu horrek.

- Editoreok gure azpiegitura sendotu behar dugu (etorkizuneko erronkei erantzuteko eta desagertzeko arriskurik ez izateko) baina malgutasuna eta proiektu berrietarako ausardia galdu gabe.

- Liburudendak nahiko egoera kaxkarrean daude gure interesen ikuspegitik: liburua gero eta itoago beste material batzuen artean, eta liburuen artean euskarazkoak zokoratuen. Aberastasun kulturala ere badenez, laguntza moduren bat asmatu beharko litzateke liburudendek euskal fondo on bat mantentzeko. Banaketa, bestalde, aski ona da gaur. Beti hobetu liteke, noski, baina desafioa espazio berriak irabaztea da: kioskoak, erostetxe handiak...

- Hemen hutsune handia dago baina estaltzen zaila. Promozioak kostu handi bat du, emaitzek estaltzen ez dutena. Euskarazko produktuentzako publizitate merkeagoa posible ote litzateke komunikabide publikoetan bederen?

- Hau da koxkaren koxka. Irakurle gehiago behar genuke, eta maizago irakurriko dutenak. Horrek hobetuko lituzke idaz-

le, editore eta saltzaileen egoerak. Nola lortu ordea? Ez dago formula magikorik, baina horren inguruan gabilitza jira-biraka.

Erein

- Idazlea. Idazteko profesionalki bizi ezina (amateurismoa)
- Editorea. Merkatuaren eskala txikiak goitik behera baldintzatzen du argitaletxe garen aldetik gure lana.
- Banaketa-salmenta. Banaketa sare anitza eta profesionala dugu Hego Euskal Herrian: Bitarte, Zabaltzen... Kezka bat: hiri nagusietatik aparte, liburudenda-sare ahula, eta euskal liburuen presentzia eskasa «euskal-liburudenda» «labela» dutenetik aparte. Zer esanik ez kioskoetan eta abar.
- Sustapena. Komunikabide idatziarekin, oro har pozik. Baina ETBk kale egiten du bete-betean, badakigu izan dituela hainbat proposamen liburuen inguruan programak egiteko, eta ez dago erantzunik.
- Irakurlegoa. Euskal irakurlegoa elebiduna da, eta kopuru handi bat gainera, askoz ere jantziagoa da literarioki erdaraz (alegia, gaztelaniaz). Eta erdal hizkuntza horietatik, gehienbat gazteleratik eta Iparraldean frantsesetik, datorkion proposamenak askoz ere gehiago eta kasu askotan erakargarriagoak dira berarentzat.

Ibaizabal

- Lehenengo arazoa: sustapena.
- Bigarrena: irakurleria.
- Hirugarrena: banaketa-salmenta.
- Laugarrena: editorea.
- Bosgarrena: idazlea.

Pamiela

- Literatura gizarteko inongo babesgunean bizi ez denez, idazlea ez dago gizartearen arazoetatik eta balore klasikoekiko mespretxutik libre.
- Liburua, merkaturako legeen menpe, merkantzia bat gehiagotzat hartzea da editoreen arazo nagusia.

- Komertzializazioaren mundua (banatzaileak eta liburudendak) liburuaren monopolioetako interesen menpe dago gero eta gehiago, eta hau horrela da ontzat ematen delako aurreko puntua.
- Aurreko puntua logikotzat jotzen duten mafia handi eta txikien multzoa da sustapen- eta kritika-kanalen mundua.

Susa

Heldutasun-egoera baten bidean abiatu delarik euskal literatura, idazle berri eta gazteentzat zailagoa jarri da argitaratzearen kontua (eta lehen liburua kaleratu nahi duenak normalean presa pixka bat izaten du gainera). Aipatu ohi da, kontsumitzen den liburu-kopururako, ia nahikoa idazle heldu jeneratu duela gaurko liburugintzak, eta horregatik argitaletxe gehienak nahiko uzkur agertzen dira autore berrien obrak eskuetara iristen zaizkienean.

Erreleboarenzaila izango da hemendik aurrerako erronketarik bat. Idazle talde eta mugimendu berri eta biziek, aldizkariak... ziur aski eurek sortu beharko dute euren alternatiba propioa, egungo argitaletxeen egiturak ausartagoak eta sendagoak bihurtzen ez badira behintzat.

Txalaparta

Iceberg etxeak Euskal Editoreen Elkartearekin batera burututako txostenera erremittitzen zaituztet. (Bukaezina litzateke bestela).

Zure iritzia gaur egun indarrean dauden literatur sari, beka, boltsa eta bestetaz. Zer dute falta, zer sobera?

Alberdania

Bekak, boltsak eta abarrekoiei buruz, gutxi eta, gehiengotan, eskasak dira. Irizpide-arazoren bat edo beste ere detektatu

izan dugu, baina ez gara hasiko hemen banan-banan azterzen... Oro har, plangintza bateratu eta epe luzeagorako baten falta somatzen dugu. Alor honetan, sakabanaketak eta irizpide bateratu ezak baliapideak gaizki erabiltzea ekar dezakete. Literatur sarietara dagokienez, berriz, kezka nagusi bat dugu: gehienetan —guztietan ez bada— sarietaren antolatzaileak «Sta. Pepis-en editore» izaten setatzen dira, eta, noski, hortxe geratzen dira liburu gehienak, jaio orduko hilik...

Elkar

Dirua gaizki gastatzen dela esatea ez bedi izan gutxiago gastatzeko aitzakia. Gehiago gastatu beharko litzateke (gure ustez behintzat), baina, batez ere, *hobeto* gastatu. Sariak gehiegi dira, gaizki antolatuak asko, saria emateari begira eta ez obrari berari. Bekak, berriz, askoz interesgarriagoak dira idazlearentzat eta onuragarriak, nahiz eta lustre gutxiago eman antolatzaileari. Beketan, txikiak eta handiak, bietatik beharko litzateke, gehiago sorkuntzaren akuilu etengabe moduan, egile batzuk jainkotzeko baino.

Erein

(Erantzunik ez).

Ibaizabal

Gure ustez, Euskal Herrian euskarak izan behar luke lehenetasuna. Horrez gainera, erakunde publikoetako laguntzak bateratzea ere beharrezkoa ikusten dugu.

Pamiela

Orokorrean, (irakurtzen ez duten) politikoei euren «kultura-agenda» bazter batean jartzen dituzten lorontziak dira literatur sariak. Su artifizialen saio bat antolatzea bezala da. Itxurak bere papera bete dezan beharrezkoa den letra-zarata baino ez dira sariak eta bekak. Batzuetan, kasualitate hutsez (epaimahai inteligente bat eta liburu on bat) sariaren diruak justizia egiten du.

Liburu gehiago saltzeko trikimailua baino ez dira argitale-
txeen sariak.

Dena dute falta, Dena sobera.

Susa

(Erantzunik ez).

Txalaparta

Ez gara horrelako errekursoetaz sekula baliatu.

Erakunde publikoen laguntza-sistemari zer deritzazu? Zer aldatu beharko lukete?

Alberdania

Literaturgintzaren alorrean, ez genuke «laguntza-sistemaz» hitz egingo, «liburu-erosketa publikoaz» baizik. Alor horretan, filosofiarik bat bagatoz ere, zera esan beharra dago: Eusko Jaurlaritzak era arriskutsu batean murriztu du, 1995ean behintzat, erosketa publiko hori. Ez dakigu, oraingoz, murrizketa horrek zer adierazten duen. Liburugintzarekiko interes falta baldin bada, gaizki goaz. Arazo kointurala bada, aldiz, gaitzerdi, baina Jaurlaritzak bere lehentasun-parametroak berraztertu beharko lituzkeelakoan gaude, ez baitugu uste kulturgintza rensektore oinarrikoenetako hau besterik gabe kalteturik atera daitekeenik, zeren eta gauza bat da inbertsio publikoa ez areagotzea (eta, berez, hori ere ez da batere seinale ona), eta oso bestelakoa da praktikan diru-kopuruak murriztea. Sektoreak gero eta titulu gehiago plazaratzeko dinamismoa erakusten baldin badu, administrazioak ezin du atzean geratu, ez baldin badira merkatu-legeak era faltsu batean baldintzatu nahi.

Bestalde, ez zaigu bidezkoa iruditzen gaur egungo baliapide-sakabanaketa (Eusko Jaurlaritza, Nafarroako Gobernua, Diputazioak...). Ez gara horretarako egon daitezkeen arrazoi po-

litikoak (are gutxiago haien zilegitasuna) eztabaidatzen hasiko, baina liburugintzan inplikaturiko administrazio publikoei eskatuko genieke koordinazio-ahalegin bat, eta, horrekin batera, ekitaldi ekonomiko bakoitzerako duten asmoen berri ekitaldiaren hasieran (legealdi bakoitzaren hasieran ezinezkoa balitz) eta era bateratu batean ematea, azken orduko «sorpresarik» gerta ez dadin.

Azkenik (ez, alabaina, garrantziaren arabera), liburuaren eta irakurketaren sustapen publikoaren falta somatzen dugu, eta ez gara ari, hainbeste, kanpaina eta antzeko ekintza puntualez. Komunikabide publikoetan ez zaio, salbuespenak salbuespen, literaturari leku duinik eskaintzen, eta, publizitate-tarifei dagokionez, beste edozein produkturen tratamendua du liburuak. Ez du ematen hori denik kultur-zabalkunderako biderik egokiena...

Elkar

Egungo laguntza-mota liburu-kopuru bat erostea da, liburutegiari banatzeko. Hori ondo dago, baina administrazioak kostu-prezioan egiten du, ia-ia. Hori, legez kanpokoak izateaz gainera, ez da batere zuzena. Bestalde, errentagarri izan gabe komenigarri diren zenbait libururentzako tratamendu berezia beharko litzateke (goi-mailako liburuak batetik, kolorezko irudiekin sortuak bestetik...), testuliburuekin egiten den antzera.

Idazleei laguntzeko, berriz, lehen esan dugun bezala hobe litzateke bekak edo/eta argitaratutako lanei laguntzak ematea, egungo sarien kaosa gizendu ordez; era berean, luze gabe hasi beharko lukete euskaratik beste hizkuntzetara itzultzeko laguntzek.

Erein

Berriro diogu, Euskal literatura beste hizkuntzetan argitaratzeko laguntzak eratu beharko dira.

Ibaizabal

Kalitateari eta sorkuntzari eman behar litzaioke lehentasuna eta dirulaguntza. Baina benetako laguntza ez ematekotan hobe litzateke ez ematea. Esate baterako, erakundeek bu-

rutzen duten liburu erosketa % 50 deskontuarekin egiteko-tan hobe batere ez egitea.

Pamiela

Ondo barneratutako Ertaroko mentalitatearen emaitza da «Erakundea-Laguntza» binomioa. Herritarrak ordezkaten dituen edozein Erakunde ez dago «laguntzeko», guztionak diren baliabideak justiziaz antolatzeko baizik, baina Markes-komplexudun idiotez inguratuta gaude. Bere buruaren beste kontzeptu moral eta intelektuala lukeen herriak beste «Erakunde» batzuk eta beste bitarteko batzuk baliatuko lituzke horrela izan zedin.

Funtzionariaren esku dagoen «laguntzaren» kontzeptua ez da (barkatu) zotzaren gaineko gorotzaren erdian dagoen kralbelina baizik.

Susa

Adibide bat: Gipuzkoako Foru Aldundiak badu EULI ize-neko egitasmo bat, argitaletxeari liburuak erosi eta Gipuzkoako ikastetxeetako liburutegietara banatzeko. 1995eko EULI egitasmoaren liburu-erosketak (dirutan) honako hauek izan ziren (*Jakin* aldizkariko dossier honetako argitaletxeari dagokien):

- Alberdania: 1.049.400 pezeta (bederatzi liburu aurkeztuta).
- Elkar: 2.389.690 pezeta (hogei liburu aurkeztuta).
- Erein: 1.905.300 pezeta (hemezortzi liburu aurkeztuta).
- Ibaizabal: 1.022.575 pezeta (bederatzi liburu aurkeztuta).
- Pamiela: 973.300 pezeta (bederatzi liburu aurkeztuta)
- Susa: 30.500 pezeta (bost liburu aurkeztuta).

Susa argitaletxeak hogeita hamar mila eta bostehun peze-ta besterik ez zituen jaso erosketa moduan, eta (besteak beste) honako liburu hauek aurkeztu zituen: Juan Luis Zabala idazlearen *Sakoneta* ipuin liburua, Harkaitz Canoren *Kea behelainopean bezala* poema liburua, Iñigo Aranbarriren *Emon biar yako* nobela eta Itxaro Borda ren *Bakean utzi arte* nobela.

Galdera honek ez du beste komentariarik behar.

Txalaparta

Txalaparta nafar argitaletxea izanik, dirulaguntzak jasozten ditu bai Eusko Jaurlaritzatik zein Nafar Gobernutik. Aitor-tu beharra daukat hasiera batean uste nuela Jaurlaritzaren sistema Gobernuarena baino bidezkoagoa zela, laguntza liburu-erosteketa baten bidez egiten baita. Praktikak teoriaren ukazioa ekarri digu, Jaurlaritzak egiten duen ale-erosketa (eta gainera «dirulaguntza» deitzen diote!) batzuetan edizio-kosten azpitik baitago (aurtengo kasua). Horri gehitu behar zaio irizpide falta handia dagoela (berdin zaie zenbat liburu aurkezten den orokorrean eta diru-kopuru berdina mantentzen da ehun zein hirurehun libururen artean banatzeko, deskontu berdina aplikatzen dizkiete liburu «txiki» zein luxuzkoei, eta abar). Nafarroako Gobernuak ez du ale-erosketaren metodoa aukeratu (nire uste apalean eta egoki aplikatuz gero, teoriarik behintzat bidezkoena) eta justifikatutako edizio-kosten % 20 estaltzen du. Irizpide hau eztabaidagarri eta hobegarria izan daitekeen arren, irizpide garbia da eta editoreak badaki behintzat non kokatu bere burua. Praktikan, Nafar Gobernuarenak dira benetan «laguntzak» eta ez besteak. Asko eta asko dago hobetzeko, erabat aldatu eta sustraitu behar ez bada behintzat.

Baldin egiterik badago, nola egin jauzi kualitatiborik literaturgintzan?*Alberdania*

Literatur sortzailearen eta liburuaren aldeko politika egoki bat instituzioen eta eremu pribatuko babesleen aldetik.

Elkar

Miloia erantzuna ematen duenari.

Erein

(Erantzunik ez).

Ibaizabal

Lan hori batez ere, idazleek beraiek egin beharrekoa dela iruditzen zaigu. Horretarako, ordea, idazleei lan horretan jardun dezaten erraztasunak ematea behar-beharrezkoa da, gaur egun gehienak euren lanorduetatik kanpoko orduak, asteburuak, gauak, oporrak aprobeztatzen baitituzte idazteko. Bestetik, irakurleak prestatzea ere ezinbestekoa da, euskaraz irakurtzeko erraztasuna eta zaletasuna izan dezaten. Oro har, esango genuke, gaur egun euskarazko irakaskuntza izan duten gazteak eta unibertsitate-ikasketak egin dituztenak badi-tugula, beraz guztiz beharrezkoa da zaletasun hori gordeko duten lan onak argitara ematea.

Pamiela

Galdera hau fededunei eta deboziodunei zuzenduta egongo dela suposatzen dut.

Susa

(Erantzunik ez).

Txalaparta

Beharrezkoa da literaturaren munduan gabiltzanon elkar-lana: editore elkarteak, idazle elkarteak, EIZIE, instituzioak, etab. Elkarlana da jauzi kualitatiborik egiteko bide bakarra. Hauen guztien topaketarako elkargune bat sortu beharko litzateke. Oinarrizkoa da.

G AIAK

XABIER APAOLAZA
GILLES DELEUZE (1925-1995)

TXEMA PRECIADO
EUSKALDUNAK KOLORERIK EZ

GOTZON GARATE
BIZKAIERA ETA GIPUZKERA

GILLES DELEUZE (1925-1995)

XABIER APAOLAZA

Parisen larunbat batez, ezere z arn bila edo, auskalo, leihotik kanpoaldera ihes betean, saltoka, dantz an, bere buruaz beste egin zuen Gilles Deleuze filosofoak (1925/1/18 - 1995/11/4).

BAI FILOSOFIARI

Filosofia mildo ofizialetik zein talde filosofiko ezagunetatik urrun kokatu arren bere burua, itzal handiko pentsalaria izan zen Deleuze. Frantses intelektualen artean eta, batik bat, 1968ko iraultzaren ondorengo belaunaldian eragin handia izan zuen. Filosofo honen lana zabala eta mardula izan da za-

lantza izpirik gabe, eta ezaugarrien artean aipagarria da nola, filosofia klasikoaren kontra, etengabe ekin zion sistema bilatzeari; hain zuzen, sistema irekia eta berria aurkitu nahi zuen. Nietzscheren ondoren eta ondorioz, gaitzak jota omen zegoen filosofia-lanetan gogotik aritu zen; izan ere, azken urteotan Europako filosofiaren pentsamoldeak, frantsesa barne, «modernitatearen krisialdia» dela-eta kolokan jarri izan badira ere, Deleuzek ez zuen onartzen filosofiaren heriotza.

EZ MODERNITATEARI

Filosofiaren ikusmoldetik, modernitateak alde batera utziarik zituen Egia, Ongi absolutua edo Gaitza berreskuratuko ditu eta Egia-aren, Ongi-aren, Gaitzaren ezagutze-posibilitatearen baldintzak aztertzeraz mugatuko du hausnarketa. Honen eskutik, XVIII. mendeaz geroztik eta Ilustrazioaren pentsamenduari jarraituz, jakitea, boterea, subjektua eta legegilea bat datoz, eta filosofia hauei lotua dugu. Hemendik ateratzen ziren egitasmoen eraikitzaileek uste zuten, gizakiaren eta gizartearen askatze-bilakaeran, arrazoiak zuzendu behar zituela politika, ekonomia eta gizarteak. Marx-ek uste zuen, kapitalismoaren garapena aztertuz, burgesen egitasmo askatzailea utopia menperatzaile zela. Hala ere, Marxek onartzen zuen filosofia (filosofia marxista, alegia) gauza zela historia ulertzeko eta bide aurrerakoitik berrera bideratzeko.

Egitasmo hauek guztiak zalantzan jarriko dira XIX. mendearen bukaeran eta orobat XX. mendean zehar, esate baterako, Nietzscheren pentsamenduan, Max Weber-enean eta Franckfurt-eko eskolan. Nietzschek, bere genealogiaren bidez, modernitatearen pentsamolde nagusiak —bereziki Arrazoiarenak— bertan behera utziko ditu. Bigarren gerratearen ondoren sortutako krisialdia areagotzen den bitartean, mendebaldeko gizartean eta honen kulturaren eragin handiko ikusmolde berriak sortuko dira zientzian, literaturan, artean, informatikan eta hauek guztiak berebiziko garrantzia izango dute gizartearen eraldaketa sakonean. Gaur egungo gizarte-aztertzaileen arabera (besteak beste, Alemaniako teoria kritikoaren pentsalariak,

Estatu Batuetako literaturgileak eta Frantziako post-estrukturalismoko pentsalariak), gizartearen oinarriak ez dira arrazoitasunean sustraitzen lortzearen arrakastan baizik.

Gilles Deleuze filosofoa post-estrukturalismoan kokatu izan da. Hau da, estrukturalismoak, egiturei nagusitasuna emanaz, jakite guztien gainetik izan zitekeen jakite unibertsalaren ametsa eta, orobat, kontzientzia duen subjektu subirano eta kreaizailea baztertu zituen. Hala ere, azterketak eusten zion zeinuen zientziari. Izan ere, Saussurek sortutako zeinuen zientziaren eskutik, zientzia honen ereduak eta teknikan lur hartuz estrukturalistek uste zuten gizakien zientzia ere eredu horretan sustrai zitekeela. Nolabait oinarriaren ametsak irauten zuen. Aurrerantzean oinarriak izango dira itzaliko direnak.

ARRAZOI ETA OINARRIEN DESERAIKITZEA

Post-estrukturalismo frantsesak ikusmolde berriak ditu. Zentzugabetzat hartzen ditu Descartes-engandik, Ilustraziotik edo fenomenologiatik abiatu diren filosofiak, eta, honekin batera, «modernitatearen proiektu askatzaile» burgesa zein marxista. Aldi berean, zalantzan geldituko den lehen kategoria Arrazoiarena izango da. Izan ere, Kant-engandik sortutako egitasmoa, alegia, egia, errorea, erotasuna, gaizkia eta ongia, epaitzeko eta erabakitzeko, ahalguztidun den arrazoiak du gaitasuna; beraz, arrazoizko dogmatismoa eta formalismo zientifikoa ez dira onartzen. Humeren, Spinozaren eta Nietzscheren ildoari jarraituz, subjektuaren subiranotasuna zentzugabea da, eta Deleuzek, aipatutako filosofo hauen eragin handia izan du; Freud-en psikoanalisiak ere eragina izango du (hala ere, Freud-en asmoa modernitatearena izanik, bai arrazoiak bai subjektua indartzen dira). Gaur egungo pentsalarientzat — Foucault, Lacan, Baudrillard, Deleuze, Lyotard — subjektua ez da sorburua, eraikia izan den zerbait baizik. Gainera hizkuntza ren filosofiak, zentzuaren sortzailea izatea ukatzen dio subjektuari; subjektuaren intentzionalitatea hasi baino lehen hor daude esanahi linguistikoa duten sistemak, bizimoduak, hau

da, hizkuntzaren bidez adierazi izan diren pentsamoldeak. Modu honetan, historiaren filosofia, alegia, historiaren bilakaerak duen zentzua, desagertuko da. Historia onartuko da, baina orain, anabasaren edo alde aurretik zentzua ezarrita duen historiaren kontra, beharbadako historia baieztatuko da. Foucault-en ikerketa genealogikoetan eta Deleuzek eta Guattarik *L'Anti-Œdipen* proposatzen duten historia unibertsalerako asmoetan horiek horrela azalduko dira.

Post-estrukturalismo frantsesean, beste eskoletan azaltzen ez diren berezitasunak nabarmentzen dira: botereari begira pentsamolde berria eta intelektualaren betekizun politiko-soziala. Sorrera, 1968ko maiatzaren ondoren koka daiteke. Honen arabera, filosofoak ez du ezeinen kontzientzia ordezkatu, ez da egiaren bozeramailea izango, ez herriarena eta ez partiduarena. «*Ekiten edo burrukatzen dutenek ez dute ordezkari, ez eta hauek omen duten kontzientziaren ordezkari izan nahi duen partiduak edo sindikatuak ere. Nork hitz egiten du eta nork dihardu? Taldea anitza da beti, nahiz eta hitz egiten duena edo ekiten duena pertsona bakarra izan. Geu, guztiok talde ttiki gara. Ia ez dago erre presentaziorik, ekintza besterik ez dugu, teoria-ekintza, praktika-ekintza txandakako edo sareetako harremanetan*»¹.

Botere orokortzailea azaldu arren, praktikan, boterea eguneroko bizitzaren inguruan antolatzen diren erakunde guztietan sartuko da. Boterearen kontrako erresistentzia berriz, gutxiengo diren talde politikoetatik, linguistikoetatik edo sexualetatik sortuko da; ez beste botere berri bat ezartzeko, baizik eta hierarkia eta botere-guneak deseraikitzeke.

DESEBARDINTASUNAREN FILOSOFIA

Deleuzek proiektu filosofiko propioa du. Ondorengo lerrootan Deleuzeren bi pentsamolde ekarriko ditugu gogora: *Différence et Répétition* (1968) eta *Logique du sens* (1969) garrantzi handiko argitalpenak dira. Deleuzek asmatutako eta taxututako oinarritzko kontzeptu eta ideia nagusiak azaltzen dira le-

hen aldi honetan. Gogotik saiatuko da presupostu gabeko pentsamendua asmatzen. Bigarren momentuan edo aldian berriz, Felix Guattarirekin batera idatzitako *L'Anti-Œdipe* (1972), *Rhizome* (1976) eta *Mille Plateaux* (1980), liburuak ditugu. *L'Anti-Œdipe* izeneko lanak berebiziko arrakasta izan zuen; honetan, Nietzscheari jarraituz, desira sortzailearen eremu iraultzaileak aztertuko ditu.

Lehen filosofoen idazlanetan eta ondorengoetan oinarrituz, Deleuzek uste du pentsatu behar dena pentsamendua bera dela, hain zuzen, pentsamenduan pentsatu ohi ez dena eta, horregatik, gizakiek munduarekiko duten ikuspegi baketsua eta lasaia, astinduko ditu. Gizarteak bere gain daramatzen garai-ko aztoramenduaren zama soziala eta intelektuala jasotzen ditu: 60ko hamarkadatik 80ko hamarkada bitartean Frantzia gertatutako gora-behera trinkoen lekuko izango da eta orduko gertakizunetara egokitua pentsamendua, nahiz eta gero eta isilago egon arazo politikoetan; hala ere, Deleuzeren errotiko pentsamendua ardatz filosofikotik neurtu behar da.

Filosofo honek, hasierako lanetan, filosofiaren historiako klasikoak ikertzen ditu, batik bat, Hume, Spinoza, Nietzsche, Bergson eta Kant. Ez du aztertzen filosofia historiaren ikupuntutik, baizik eta filosofoen pentsamendua «gertakizuntzat» harturik. Edozein filosofok ezkutuan ditu ez-pentsatutako arazoak. Klasikoek bultzatuko dute Deleuze ez-pentsatutakoari erantzunak ematera eta kontzeptu berriak lantzerako, ondorioz, pentsamendua bera bortxatzerako. Ikuspegi filosofiko honetatik abiatuz Deleuzek klasikoengan zenbait gabezia eta menpekotasun nabarmentzen ditu: «presupostu gabeko pentsamendua» eza; «adimenaren berragerpenaren filosofiak» ezarritako menpekotasuna; «berberatasunaren filosofiari» eustea; «nien» edo subjektuaren filosofia. Deleuzek ahaleginak egingo ditu eraikitzeko «Ezabatzearen filosofia», hau da, «deseraikitzearena». Honela, bazter utziko ditu filosofo klasikoek pentsamoldean oinarri-oinarrizko ziren zenbait kategoria, besteak beste, ezagutzaren hasiera-hasierako kategoria subjektua, objektua eta bi hauen arteko erlazioa, berberatasunaren kategoria, egia lortzen duen subjektibitatearena; era horien orde,

bestearen, diferentziaren eta desberdintasunaren kategoriak azalduko dira.

Deseraikitzearen eta desberdintasunaren bilatze-lan honetan aurreko pentsalari argienak, Hume, Spinoza eta Nietzsche dira; nolana ere, ezin ahaztu Marx-en, Freud-en, logikaren eta hizkuntzalaritzaren laguntza. Gainerako filosofiek, bereziki azaleko arazoak eta ez benetakoak landu eta arakatu dituzte. Batez ere, Nietzsche izango dugu aurreko tradizio honen kontrako pentsalari gartsuena eta zorrotzena. Honen eraginez, filosofiaren etorkizunak bide mugikor horretatik jarraituko du. *«Heldu da garaia non ez den posible filosofiaren edozein liburu idaztea lehen idazten zen bezala. Era berriko adierazpen filosofikoen era berriko bideen aurkikuntza estreinatu zuen Nietzschek, eta egun ere, jarraitu behar du beste arteen berrikuntzan, esate baterako, antzerkian eta zineman»².*

Izan ere, zuhaitz sendoaren tankera duen pentsamendua-
ren kontra, filosofiaren bide berrirako hartuko duen metafora *rhizome*-a da, landareen artean zain bila edo erro bila. Honen arabera, aniztasunaren logika sortuko da; elementuen arteko erlazioak desberdintasunaren erlazioak dira eta ez daude berberatasun-printzipioari lotuta; filosofiaren jarduera desira krea-
tzailean datza. Berberatasunaren filosofiaren kontra, Deleuzek desberdintasunarena lantzen du; hemen ez da ezer oinarritu behar, ez eta jatorrizkoa aurkitu behar, ez baitago sorbururik edo hasierarik, ez niarena, ez historiarena, ez zentzuarena, ez adimenezko berragerpenarena. Honela «nia» ez da sekula erabateko «nia», osatu gabe aurkitzen da, inpersonala edo antepersonala den zerbait beti geldituko da niaren baitan, eta pentsalariak ezingo du erabat itzuli bere baitara gogoetak egiteko; bestalde, zentzua, ez-zentzutik abiatuko da; era berean, desberdintasuna ez da Aristoteleren kontraizana, ez eta Hegelen dialektikarena ere —bi hauek berberatasunaren baitan leudeke—; aldiz, benetako diferentzia elkarren artean osatzen dute gauzaren errepresentazioak eta gauza partikularrak (bere partikularitasunean hartuta), edota singularrak (unibertsal baten adibidetzat hartuta) eta singularrak bere singularitasunean hartuta, unibokotasunaren ontologian murgilduta.

DESIRA, EKOIZLEA ETA SORTZAILEA, EZ UKATZAILEA

Deleuzek eta Félix Guattarik, elkarrekin argitaratu zuten *L'Anti-Cædipe* liburuak harrera arrakastatsua bezain eztabaidatua izan zuen. Hemen uztartzen dira —era berezian irakurriak izan arren— Marx eta Freud, politika eta desira. Lan honetan gogotik astintzen dira estrukturalismoa —nolabaiteko zentzuari eutsi nahi baitio—, Freud eta Lacan —desira ez da kontzientziarmpartehartzaile— eta marxismo klasikoa —desira ez da ideologiaren irudikapena—; psikoanalisi burgesak «aita-ama-haurra» hirukira mugatzen du desira. Deleuzek, Nietzscheren eraginez, berritzen du desiraren zentzua: desira ez da ukakorra, ekoizlea eta sortzailea baizik. Desira fluxu unibertsaltzat eta bizitzaren konplexutasunean eta azkartasunean hartu behar da; honenbestez, gizakiak makina desiradunak dira —horiek ekoizten eta sortzen dituztelako—. Desira ekoizlea eta sortzailea denez gero iraultzailea edo erreakziozkoa izan daiteke. Horregatik subjektibitatearen genealogiari eta desberdintasunaren aldeko ontologiari eduki soziala erantsi behar zaio, politikoa eta historikoa: matxinada, iraultza edo protesta mota guztietan agertzen da desira. Baina gaur egungo makina kapitalistak, «organogabeko gorputz betea», hersten du desira, gizaki neurotikoa lortuz, ez eskizoa —zeren azken honek ezarri nahi dioten errealitateari aurre egingo dio—.

FILOSOFIA SISTEMA IREKIAREN BILA

Mille Plateaux, Mila eta bat Sapalda, sistema filosofiko irekia lortzeko saioa da —honen metafora *Rhizome*-a da—. Honela adieraz daiteke sistema irekia dena: «*Kontzeptuen elkarmul-tzoa da sistema. Kontzeptuak inguramenari begira erabiltzen direnean, ez esentziari begira, orduan sistema irekia da. Bestalde, kontzeptuak ez dira denboraren haizean dabiltzan nolabaiteko orokortasunak, baizik eta pentsamendu arruntaren fluxuan diharduten singularitasunak*»³.

Filosofia ireki honetan ez dira lantzen unibertsala, egia, ontasuna, edertasuna edo modu honetako kategoriak; bai or-

dea, oinarririk gabeko aniztasun hutsa, desberdintasun hutsa (Duns Escotori jarraituz, *haecceitas*-a da darabilen kategoria). Gainera, *plateau* edo maila bakoitza leku korapilotsua da non, nola arazoek hala gertakizunek aurre egiten dioten matemari, poemari, amoreari eta politikari. Horregatik interesatzen zaizkio Deleuzeri filosofiaren objektua gauzatzeko, gertakizunen sailen arteko harremanak, zientziaren, artearen eta filosofiaren arteko harremanak. Filosofiaren objektua zehaztu, gertakizun arazotsuak mugatu eta sistema irekia taxutu ondoren, filosofiaz aritzeko hirugarren baldintza bat osatu behar da: hau da, filosofiaren egiazko arazoak zein diren argitu beharko da eta hauen irtenbide zuzenak bilatu.

Hala eta guztiz ere, *Mille Plateaux*-ek «*biltzen ditu edozein filosofia klasikok jasotzen dituen osagarriak: ontologia, fisika, logika, psikologia, moralak eta politika*»⁴. Bai baina orain sistema ezberdina izango da, ez da klasikoa izango. Ontologian izakiaren ordez lurra izango dugu honek dituen geruza guztiek: geruza psikokimikoak, geruza organikoak, geruza antropo-morfikoak; makinaren makina lurra da. Antropologiaren aldetik, gizakia eta natura ez dira elkarren kontra izango, halaber ez dira aurka izango natura eta industria, baizik eta estekaturik sinbiosian. Logikaren haria ez dabil oinarri bila, ez doa hastapenetatik ondorioetaraino; ezetzapenik ere ez du ezagutzen; bilakae-ra logikoa baiezkorra da. Adimenezko berragerpenak eta zentzua ez daude esanahi bati begira, ekintzari baizik, ez dira zer-baiten interpretazio, esperimentazio baizik. Metodoak errotikako positibismo armereduak betetzen ditu; ez da zientzia lagundu behar baizik eta gertakariak ekoitzi. Filosofia politikoaren arazoa ez da izango jakitea zergatik dabilen oker Estatua historian zehar; Estatua beti tinko egon baita gizakiei nortasuna ezarriz eta mugatuz. Baina modu berean, Estatuaren aldamenen beditanik dugu bestea, nomada. Estatua desagertzearen ilusioa bazter utzi behar da; arazoaren gakoa aukeran datza, hau da, ala Estatuaren ordenua onartu etorkizuna mugatuz ala nomada izan, gerraren makina izan. *Mille Plateaux* liburuan (Kapitalismoa-Iraultza bikotearen ordez, *L'Anti-Cedipe*-n adierazten zen moduan), elkarren kontra azaltzen den bikotea ondorengo da: gudatarako makina eta Estatuaren aparailuak.

Sistema filosofiko ireki hau eraikitzeke, Deleuze saiatuko da kategoria berriak sortzen eta kontzeptuak lantzen. Izan ere, filosofo honen aburuz, kategoriak eta kontzeptuak eraikitzea eta taxutzea da filosofiaren betekizun nagusienetarikoa. Era berean, Deleuzek lehenenak egingo ditu filosofiaren egiazko problemak eta gezurrezkoak bereizten eta horiei irtenbideak aurkitzen; nahiz eta Deleuzerentzat egia ez den aurkitu edo argitu behar den zerbait, leku arazotsu baten baldintzen artean eraiki daitekeen zerbait baizik; beste hitz batzuk erabiliz, egia berrontzearen adierazpena da.

GILLES DELEUZE BIZIRIK

Gilles Deleuzeren filosofiari buruz egin diren lanetan behin eta berriz errepikatu izan da, behinola eta adiskidetasuna medio, Foucault-ek idatzi zuena: «*Agian, agian, egun batez mendea deleuzetarra izango da... Deleuze izeneko distira bat etorriko da. Berrito pentsamendu berri bat pentsatzea posible izango da. Hor dago, Deleuzeren testuetan, saltoka, dantzan, gure begien aurrean, gure artean*»⁵. Baliteke, baina gertagaitz dirudi. Datorren mendeko arrazoia kezkak nondik joango diren, nor izango den aztia jakin ez badakigu ere, identitatearen printzipioaren kontra filosofiaz aritzeak, edo «gertakizunaren» inguruan ontologia eraikitzen saiatzeak, edo adimenaren berrargipena ezabatzeak eta trukez sistema iluna eskaintzeak, ez dute ematen biderik uste izateko ildo horretatik pentsamendu berri bat edo «*inolako hutsunerik uzten ez duen filosofia, eta bide batez munduaren benetako adierazlea dena*»⁶ datorren pentsatzeko.

1. DELEUZE, G.; Foucault, M; «Un dialogo sobre el poder», *El Viejo topo*, Madrid, 6. zenbakia, 1977.eko martxo.

2. DELEUZE, G.; *Diferencia y repetición*, Madrid, Ed. Jucar Universidad, 1988, 35. or.

3. DELEUZE, G.; *Pourparlers*, Paris, Minit, 1990, 48 or.

4. EWALD, François; «La schizo-analyse», *Magazine Littéraire*, 257. zenbakia, iraila, 1988, 53 or.

5. FOUCAULT, Michel; *Theatrum philosophicum*, Barcelona, ed. Anagrama, 7 eta 47 or.

6. BELLOUR, Raymond; «Gilles Deleuze un philosophe nomade», *Magazine Littéraire*, 257. zenbakia, iraila, 1988, 14 or.

EUSKALDUNAK KOLORERIK EZ

TXEMA PRECIADO

Eremu kromatikoan aritzen den euskaldunak, koloreak izendatzeko, ohartuta zein ez, barra-barra erabiltzen ditu maileguzko hitzak; hauek orokorrak direnean ohituta gaudede, besteak beste, laranja, marroi, gris, more, arrosa, lila edota berde bera ere entzuten; hala ere, erabilera zehatzetan arituz gero, jantzi-kontutan esate baterako, nabarmenki areagotzen da hau: «*crema, beige, hueso, pistacho, teja, crudo, agua-vino, menta, malva, salmón...*». Baina hauen guztien gaitetik, *kolorea* bera dugu eta kontzeptu hau adierazteko zergatik ez dugun euskal hitz jatorrik da artikulu honetan jorratu nahi dudana gaia.

Hitz bat mailegutu izana ez da harritzeko gauza, baina jatorriz kontzepturik ez egoteari interesgarria deritzot, esanguratsua izan daitekeelako kolore-fenomenoa euskal ikuspuntutik ulertzeko. Berebat jakinaren gain egon behar da honako hau klabe edo erreferentzia-puntu bat baino ez dela, nire ustez zortzi baitira kontuan hartzekoak (bilakaera historikoa eta mailak, natura-artifizialtasuna, garrantzia, deskribatu-sailkatu, kolore-hiztegia eta bailabideak, oinarritzko koloreak eta erabilerak, sinbolismoa, kolore-kontzeptua bera); bata ulertzeko besteei erreparatu behar badiegu ere, artikulu honetan azkeneko klabe honi erantzuten saiatuko naiz, besteei buruz —hala-beharrez— zeharkako erreferentziak eginez.

ABIAPUNTUA

Kolore hitza dugu abiapuntu: maileguzkoa, esanahi bere-tsuarekin latinetik datorrena eta, adiera bera mantenduz, hedatuta dagoena gazteleran, ingelesean, frantsesean... Hala ere, ez da hau azkeneko kontua, kontzeptua bera mailegutu izana baino. Honen harira galdera-sorta dator: egun hedatuta eta finkatuta dagoen honen aurretik besterik bazegoen? Kolore-kontzeptua noiz sortu izan da? Kideko hitzik badago? Ez izate horrek, azken finean, zer esan nahi du? Zein neurritan da adierazgarria?...

Bilakaera historikoan emandako fenomeno dugu hau eta ezinbestekoa da ikuspuntu horretatik ulertzea, nahiz eta data finkorik ezin eman (gazteleran J. Corominasek 1140. urtearen bueltan, hor nonbait, kokatzen du eta euskaraz 1562. urtean bazegoela ziurtatua dago). Edozelan ere, geurean gertatutako hau beste kulturatan ere ematen da, eta posible da antzekotasunak bilatzea.

Helduko diot honi, baina aurretik aipa dezadan agitzea komeni den puntu bat: *margo* eta *kara* hitzei kolorearekiko antzekotasun bat bilatu izan zaie, lehenengo kasuan askoz era nabarmenagoan.

Gaur egun beharbada ez hainbeste, baina *margo* hitza zenbait tokitan (euskaltegiak, ikastolak-eta) kolorearen ordezkoko be-

zala erabili izan da eta zentzu honetan azaltzen badute batzuk (Plácido Mugicaren hiztegia honen lekuko¹), garbi dago parekotasun hau ez dela zuzena, *margo* ez baita *kolore*, kolorea emateko erabiltzen den gaia baizik. Erabilera hauek salatu izan dituzte batzuek, P. Perurenak kasu², eta ildo honetatik argigarriak dira honako hitzak: «*Margo: 1 vide kolore; palabra indocumentada y sin arraigo popular que por prejuicios puristas e ignorantes goza de gran difusión en medios escolares, 2 lápiz de color, pinturilla que usan los niños; palabra promocionada en la ikastola y que tal vez convendría fijar en esta acepción*»³.

Ordezkatutasun honen zergatia bilatzeko, euskara txukuntzeko garbizaleek eginiko ahalegin zorigaitzokoez aritu beharra dago eta besteren artean R. M. Azkue aipatu. Bere hiztegian *margo* dakar Hervás-engandik aterata eta «legitimitatea» bilatzen dio hitzaren erabilera honi Bizkaia aldean bizirik ei dagoen *margul* hitzarekin: «(B-g-mu-o) descolorido, despojado de color: incolore, non coloré. Está compuesto de 'margo' y 'ul' Este segundo componente se usa en los derivados 'uldu', 'orriuldu', 'mutuldu', significando 'despojado, privado'. 'Margul' es, pues, no solo por el uso, sino hasta por su origen, 'desprovisto de color'»⁴. Aldiz, ez du bere hiztegian *kolore* hitza aipatzen eta zentzu honetan Villasanteren hitzak argigarriak dira oso: «'Kolore' hitza: horra beste hitz bat Azkuek bere hiztegian sartu ez duena, nahiz eta euskaran orokorra izan. Arrazoia zein den badakigu: Hervás-ek 'margo' omen dakar eta Azkuek uste du hau izango zela antzina -ko euskal hitz autoktonoa... Teoria hutsa, hipotesia, ameskeria. Gainera, guk zer dakigu antzinako euskaldunek kolorea izendatzeko hitz bereziren beharrik ba ote zuten ere?»⁵.

Eta *margo* hitza alboan utzita, gutxienez Euskal Herriko hegoaldean hedatuta ez dagoen *kara*-rekin (maila apalagoan) antzerako zerbait gertatzen da. Hiztegi batzutan aurki daitekeen hau, kolore bezala hirugarren edo laugarren adieran agertzen da eta baita itxura adierarekin ere; horrela P. Lhande-ren hiztegian⁶ edo Azkuerenean: «(BN, L, R, S) aspecto, traza, aspect, allure», «*Gauza horrek ez du kararik*» adibidea dakar hirugarren adieran eta laugarrenean: «(BN, L, S) color, couleur», eta adibideen artean: «*Gauzari kara ederraren ematen badaiki (...), Hileak leheneko karan badaude...*».

Hala ere, atzizki bezala erabiltzen den adieran (*hoz-kara, belarkara, nabarkara, belzkara, haus-kara*) lerro interesgarri batzuk irakur daitezke, hitz honek erakus diezagukeena age-rian utziz: «*Parece que con este sufijo y el sustantivo 'kara' (4º: color) ha sucedido lo contrario de lo habitual. Ordinariamente ha -blando (y es lo natural) el nombre degenera en sufijo, siempre en virtud de la vitalidad de la misma lengua. Aquí parece que del sufijo '-kara' (2º) viene el nombre 'kara' en su acepción de 'co -lor' pero no de suyo, no intrinsecamente, sino deducido por los escritores*»⁷.

Aurrera joateko beraz, esan dezadan kolore-kontzeptua adierazteko euskal hitz jatorrik ez dugula izan eta hitz hau, be-gi-bistakoa denez, mailegutik hartutakoa dela. Baina hitza ez da, azken finean, interesatzen zaidana kontzeptua baizik, bene-tako mailegua, hitz berri bat asmatzeak konpontzen ez duena (*orlegia* neologismoarekin gertatu den legez).

ZER DUGU, BERAZ?

Hutsune honen zergatiari erantzuteko hiru puntu aipatu behar direlakoan nago: hasteko, gure kulturarena ez da salbues-pena eta kultura ez garatuetan kasu hau erraz aurki daiteke; bestetik, kolorea egungo adieran artifizialtasunari lotuta dago; azkenik, hasierako adiera, kromatismo horretatik haratago, itxura orokorrari zegokion. Ikus ditzagun:

- Hitzik ez, are gehiago, kontzeptu hori ez izateak ez du inor harritu behar, *ez baita geurea aparteko kasua*. Gaur egun oraindik ere bizirik dirauten hizkuntza primitibo askok ez du-te —zehazki, abstrakzio-maila horretan— kolorea izendatzeko hitzik, oso loturik bestalde, garatuko dudana hirugarren puntua-rekin: «*Muchos lenguajes 'primitivos' de nuestros días no po -seen, en términos estrictos, una palabra para el color en absolu -to: el 'color' de un objeto depende de su apariencia superficial to -tal, de su textura y de su matiz*»⁸.

Ezaguna dugu nola William Gladstone-k arreta deitu zuen Homeroren idazkietan koloreari buruzko hitzik (benetako kolo-

re-hitz abstraktoak) ez zegoela esanez. Kultura ez garatueta kolore-hiztegiari buruz egindako ikerketetan datu berberarekin egiten dugu topo: kolore-hiztegia oso urria da lengoia primitiboetan, eta nabaria da kolore-izendapenak gauza zehatzekin (gauza horrek ohi duen kolorearekin) lotuagoak direla kolore abstraktoekin baino. Kolorea bera falta zela ohartarazteko, gai hau aztertu zutenen artean (Gladstone bera, Lazaro Geiger, Grant Allen, Rivers...) aipa daiteke Hugo Magnus-ek kultura ezberdinetan erabiltzeko prestatutako galde-sorta eta bertan seigarrenoharrak zuzenean honi nola heltzen zion: «6. *obtain the generic word for 'color' if such existed-otherwise note its absence*»⁹.

Zalantzarik ez dago halako hitza izateak suposatzen duen abstrakzio-mailaz, eta lorpen hau historikoki berandu batean eman izan dela baieztatu daiteke. Kolore-hitz batzurekin gertatu zen bezala (oinarrizko kolorea den heinean, *berdea* izan daiteke kasurik aipagarriena), hau ere geureganatu genuen. Eta izenarekin batera kontzeptua, jakina: *izena, izana*.

Abstrakzio horretan koloreak suposatzen duenaz jabetzeko kolore zehatzei buruz zerbait esateari argigarria deritzot. Kolore hauekin arazoak ez dira falta, azken funtsean, izenak suposatzen duen abstrakzioa hemen ere ematen baita; honen adibidea koloreak izendatu beharrean historikoki tindakariak izendatzeko joera aipa daiteke: «*La literatura técnica de la Edad Media evitaba lo más posible servirse de términos cromáticos abstractos y se limitaba a enumerar sustancias colorantes concretas*»¹⁰.

Beste aldetik kolorea gauzen ezaugarri bezala hauteman ohi da¹¹ eta bertan datza kolore-hitz asko eta askoren sorrera; objektua bera izendatzen haren ezaugarri kromatikoa aditzera ematen da: *naranja, mora (ado), violeta, rosa, marrón*¹², *butano* (nahiz eta bera ez izan ontzia baino, kolore hori erakusten duena), *malva*, eta zer esanik ez, *hueso, crema...* eta oinarrizko koloreen bereizketak: *verde pistacho, botella, oliva...* Kasu ezaugarri bat aipatzearen: «*La púrpura procede del griego 'porphyra', el crustáceo del cual se fabricaba la púrpura de Tiro*»¹³.

Ezaugarri hau beti eman izan da eta lengoia primitiboetan berdin ematen dela azpimarratua izan da; esate baterako, Mu-

rray Island eta Torres Straits-en Rivers-ek egindako ikerketei buruzko komentarioetan horrela diote Berlin eta Kay-k: «*We have shown that most of the terms for these groups, with the exception of 'black' and 'white', are analyzable and derived by productive affixes often glossed 'appears like' from the names of objects*»¹⁴.

Bestalde, ezaugarri kromatikoa deskribatzeko izen bat erabiltzea kasu askotan oso arbitrarioa izan da eta hauetariko kasu askotan izendapenak ez ziren egiten gauzen balioa kontuan hartu gabe, garai bateko hierarkiak agerian utziz. Heraldikan, adibidez, balioarekin estuki harremandurik zegoen: «*El vocabulario heráldico estaba relacionado con el valor material: los dos metales más preciosos, los pigmentos más caros ('lapis lazuli' o azul ultramar) y las dos pieles más valiosas*»; eta kolore a izen batekin identifikatzeko: «*(...) 'sinople', un término poético que nos remite a 'sinopis', vocablo utilizado habitualmente en la Antigüedad para el color rojo que, paradójicamente, empezó a utilizarse para el verde a principios del siglo XIII (no obstante los poetas continuaron usando 'sinople' para el color rojo hasta dos siglos más tarde)*»¹⁵.

Laburbilduz beraz, bi gauza: edo kromatikoki esanguratsua den objektu bat aipatu eta hortik kolorea bera abstrakzio moduan erabili (*naranja, marrón, rosa...*) edo izen abstrakto bat jarri (nahiz eta jatorrian harremanen bat edo beste izan, denboraren poderioz indarra galdu duena) eta kasu hauetan kolore zehatz batekin identifikatzeko arbitrariedadeak paper garrantzitsua jokatzen du¹⁶. Kolorea bera izendatzea, ageriko abstrakzio horretan hitzik izatea urrats handia da beraz, bat-batean ematen ez dena.

- Kolorearena nahiko *asmakizun berria* dugula esan daiteke, bilakaera historikoan berandu batean lortutakoa eta oso loturik garapen ekonomiko eta kimikoarekin, eta bereziki pigmentuak eta tindakariak ugaltzearekin. Tindakari sintetikoen aurkikuntza arte egungo kolore asko eta asko imaginatzea ere ezinezkoa zen.

Naturatik ateratako tindakariak ordezkatzeko sorturiko gai sintetikoen abiapuntutzat A. W. Hoffmann eta W. Perkin-ek *anilinas* deiturikoei buruz eginiko lanak hartzen dira. Era na-

barmenean William Perkin agertzen zaigu, bera baitzen, 18 urterekin kimika-ikaslea zelarik, ustekabeen tindakari sintetikoak lortu zuen lehenengoa, 1856. urtean hain zuzen. Ordurarte lehengai naturalak erabiltzen ziren, landare eta abere-lehengaiak birfinduz lortuak, baina sintetikoen aurkikuntzarekin hauek ez ziren amaitu. Aldiz, ordurarte ezezagunak ziren naturatik sorturiko beste batzuk ere aurkitu ziren¹⁷.

Honekin ez dut esan nahi XIX. mendera arte *kolore* hitza ez dugula izan, ezta gutxiago ere, ziurtasun osoz gutxienez 1562. urtean ezaguna zela jakin baitakigu: «*color cualquiera = colorea; colorado = colore daucana edo gauça gorria; demudar el color = colorea mudatu; descolorado = coloreuaguea; descolorar = colorea quendu; descoloramiento = colorea quençaytea*»¹⁸.

Baina kolorea dela eta, bereizketa bat egin behar delakoan nago: kolorea adiera zabalean hartuta, hots, itxura esanahiarekin, osasun eta gaisotasunaren adierazle, heldutasun-mailarena eta «kolore ederreko pertsona», «kolorea joan zaio (zurbil geratu)» eta antzerako espresiotan erabiltzen dena, adiera orokorra beraz; bestetik dugu kolore zehatzen multzoa eta «kolore ederra» esaten denean «kolore eder hori» (gorri, berde edo delakoa aurrean izanik) esan nahi dena. Bigarren hau da pigmentu eta tindakari berriak sortzearekin oso loturik dagoena.

Landuchioren garaian ere erabilera hauek emango zirela pentsa badaiteke, gure garaian ikaragarritzko garrantzia du pigmentu eta tindakarien ugaltzeak («*gaur egun 3.000 tindakari desberdindik gora fabrikatzen dira*»¹⁹), eremu berezi horietan ez ezik (ehungintza, pintura eta abar) gizarte osoan ere (janzteko arropak, dekorazioak, pintatzeko eskaintzak, modak) eragin duena: arropatik haltzarietaraino, plastikoetatik papertaraino, egun artifizialdu dugun inguruan dakusagun kolore-espektro ikaragarri aberatsa tindakari eta pigmentuen ondorioa da.

Mendebaldeko kultura garatuaren magalean baztertuenak izan diren bazterretan ere kolorea tindakari / pigmentu adierarekin ari zaigula gailentzen ikusteko aukera izan dut: Aramaion egindako ikerketan²⁰ garbi azaltzen da zaharrek kolore azentzu orokorrean erabiltzen duten bitartean (itxura osoari

gehiago erreparatzen diote kolore berari baino; hau bereziki artifizialtasun horrekin lotzen dute eta garrantzi gutxiko gauzatzat jotzen dute, izendapen berezi horiek²¹ honen adierazle; kolore gutxi, andrazkoen gaitza jotzen dute...), gazteak ohitua goak daudela abstrakzio-maila horretan, eta ez dute zailtasunik, jokia bailitzan, errealitatea kromatikoki ezaugarritzeko. Zaharrak baino kolore gehiago ezagutu eta erabiltzen dituzte, «unibertsalismo»tik askoz gertuago daude, ia-ia esanahi kromatikotik ez dute aldegiten... (eta gizarteratzen ari direla kontuan hartuta ere, ez du inondik inora ematen nagusien mailara iritsiko direnik, gazteengandik helduenengana hain alde gutxi izanda).

Edozein modutan ere, zalantzarik ez dut kolorea bereziki mundu artifizialari oso lotua dagoela, eta ulerkeria hau estuki harremandurik dago artilea, ehuna eta oihalak tindatzeko gaien eta edozein gauza pintatzeko pigmentuen ugaltzearekin. Naturan (bere garrantzia ukazina izanda ere) oso gutxitan da beharrezkoa deskribapen zehatza egitea eta horretara, nekazariari (edo bere bizimodua naturan murgildurik duen edonori) baliabiderik ez zaio faltako animalia, fruitu edo landare horren ezaugarri kromatikoa aditzera emateko. Ildo honetatik azalpen interesgarriak azaldu dira natura-artifizialtasun dikotomia horretan kokatuz: *«Interestingly enough, Allen suggests that one of the major reasons for the lack of truly abstract color terms in the ancient literature, as well as among primitive peoples, may have been that those objects which interested them most (the objects of 'nature') were of such varied hues that single abstract color designations were in themselves too vague»*²²

- Azkenik *itxura osoari* erreparatzea oso oso hedatuta egon den gauza da, gaur egun ere erabilera arruntean sarri ematen dena. Lehen aipatutako «kolore ederreko gizona» eta antzerakoak sartzen dira hemen, kolore zehatzen gaintik itxura orokorra baita aditzera ematen dena: osasuntsua, bizitasuna soberan duena... eta «sagar horrek kolore eskasa du» esaldiaren kasuan, usteltzen hasia dela-edo adierazteko erabilia. Nabaria da kasu hauetan ez dela kolore zehatz bati buruz aritzen eta egoeraren, heldutasun-mailaren, adierazle den neurrian aipatzen da, itxura eta kolorea sinonimotzat har daitezkeela.

Izan ere, bizidunei begiak zuzenduz, gogora dezagun naturan agertzen diren gauzak zein koloreekin ezaugarritzen diren, kontura gaitzen bereziki bizidunengan zer-nolako koloreak ematen diren: urtaroa, sasoa, sexua, ingurugiroa, baldintza atmosferikoak... Begiralearen ikuspuntuaren arabera aldakorrak, gehien-gehienetan ez homogeneoak, ñabardura anitzekoak, argiaren araberrakoak... Gogora ditzagun oiloak, ahateak, behiak, ahuntzak... (edo hobe, jar gaitzen haien aurrean) eta saia gaitzen kromatikoki ezaugarritzen, baita geure buruari galdetzen ere, ezaugarri nabarmena kromatikoarena ote den.

Fija gaitzen hosto, ziza, egur-mota eta animalia ororen gan eta haiei buruz egiten diren deskripzioetan: konturatuko gara denek kolorea izanda ere, askotan beste ezaugarri batzuegatik bereizten direla; oso urrun ez dugun kasua aipatzearen, zezenena dugu, eta arlo honetan bereizketak egiten eta ezaugarritzen ohitura handia duen gaztelera erreferentziazat hartuta, ikus dezakegu, batzuetan kolorea ezaugarri izanda (*albahío, arromerado, berrendo, estornino, jijón, cárdeno*...), buruan duten ezaugarriengatik ere bereizten direla (*capirote, capuchino, caribello, estrellado, lucero, rebarbo*...), edo hanketan azaltzen direnengatik (*calcetero, botinero*...), edo zangartasun edo suhartasunengatik (*abanto, cévido, gazapón, probón, ponto*...), adarregatik (*bizco, cornalón, brocho, playero, cubeta*...), adinagatik (*añojo, eral, utre ro*...), ezaugarri orokorregatik (*remendado, chorreado, verdugo, antead*...), etabar.²³

Baina espezializazio-maila horretara ez da iritsi behar. Maila apalagoetan arituta, eta ia ez bagara konturatzen ere, kasu gehienetan koloreak erabiltzeak ustezko deskribapenaren gainetik funtzio zehatz bat egiten du, sailkatzearena alegia. Eta kasu hauetarako kolore-hitz gutxirekin nahikoa da, hots: zuri, gorri, beltz eta neurri apalagoetan nabar, urdin...; adibide oso eza-guna aipatzeko, ardoarekin ederki ikus daiteke hau: zuria, gorria eta beltza ditugu, baina zuria ez da zuri-zuria (horiskatik berde antzeraino), ezta gorria gorria ere (hor daude gaztelera-zko «*los rosados, claret*...») adibideak eta zeharo argigarria den hiztegi berri batek eskaintzen duena: «*ardoaz mintzatuz, beltza-ren eta zuriaren arteko kolorea duena*»²⁴), ezta beltza beltza

ere. Hots, ez gara maila deskriptiboan aritzen eta hala ere, elkarri ongi ulertzen diogu.

Eta beste kasutan, egoerak beharturik-edo, koloreen deskribapena egin nahi denean, deskripzio zehatzen gaisetarik, hurbilpen gisa egiten dira hauek, tikigarriak eta atzizkiak maiz erabiliz; «*pardo grisáceo, pardo cobrizo, pardo rojizo, pardo tabaco, gris rosado, rosa pardo, amarillo aceitunado, violáceo, beige rosa -do...*»²⁵ eta era honetako espresioak dira egur-mota ezberdinetako kolorea aditzera eman nahian agertzen direnak. Euskaraz ere begi-bistakoa da holakoetan *-aren antza, -sta, -skie...* mota-tako atzizkiak zein maiz agertzen diren eta baita nola kolore nagusiari, kasu gehien-gehienetan, izenlagun bat jartzen zaion, berak nahikoa adierazten ez duelakoan. Eta honekin batera kontuan hartzeko beste datu bat da, oinarritzko koloreez gain (hauetariko batzuk gehien bat), zein sarri agertzen diren besteak (*beige, crema, cobre...*).

Itxura osoari erreparatze hau gaur egun nola ematen den zuzenean egiaztatzerik izan dut Doktorego-tesia burutu nuen herrian. Izan ere, kasu askotan gertatu izan zitzaidan gauzak kromatikoki ezaugarritzeko eskatu eta balio berekoak eman —«*musu gorri*», «*aurpegi ederreku*», «*guri-guriko azala*»...— eta baita gauza bat ezaugarritzeko kolore-hitz bat erabilita ere, kontrakoa beste izenlagun batekin egitea —«*zeru azule*», «*laintuta*»—. Azpimarratzekoa gainera, kolore-hitzek²⁶ ez dutela soilik eta beti ezaugarri kromatikoa deskribatzen, beste esanahirik sarri ematen baita: «*oihan beltzean*», «*zeru baltza*», «*edurra zurixin baltza*»...

Naturaren harreman zuzena duten bizimoduetarako deskribapen kromatiko zehatza egiteak (akaso posible dela pentsatzen du inork?) ez du garrantzi handirik, eta egoerak aginduta metafora, metonimia, perifrasis eta antzerako baliabideak oso gertu dituzte bizimosua naturan murgildurik duten, demandan, baserritarrek.

Bestalde, kultura ezberdinetan murgilketa bat eginez gero, erruz aurkituko dugu (garai historiko batean batik bat) kromatismoa adierazten duten hitzak beste kategorien sinonimoak direla. Adibidez *chloron* hitza itzulia izan da *hori* zein *berde* beza-

la, baina «*en sus primeras aplicaciones no parece tener un sentido específicamente cromático, sino que más bien parece relacionado con los adjetivos 'pálido', 'claro', 'fresco', 'húmedo'...*»²⁷. Ildo beretik asko dira aipa daitezkeenak, baina adierazgarrientariako bat gogora ekartzearren, aipa ditzadan latinezko *viridis* hitza eta beren adierak *verde, vigoroso, vivo, joven*. Bilakaera historikoan horietariko bat gailendu izana ezagutzea, kromatismoa adierazten duena gure kasuan, arazoa ongi ulertzen laguntzen duen ezinbesteko erreferentzia da.

BIRIBILDUZ

Azkenean aipatutakoaren ildotik lagungarria izan daiteke arazoa beste era batera planteatzea: esaterako, *gorria* kolorea da/zen edo beste gauza askoren artean kolorea ere bai? Zerk du lehentasuna, alde kromatikoak akaso? Gorri hitzarekin denok ezagutu eta erabiltzen ditugu kromatikoak ez diren esanahiak (edota kromatiko soilik ez): «*etxea gorri gelditu*», «*orpo gorri*», «*hanka gorri*», «*ume gorri*», «*kale gorritan*», «*larrugorritan*», «*gorriak ikusi*», «*gose gorria*», «*negu gorria*», «*haize gorri*», «*alfer gorri bizi*», «*mingorri*», «*sabelgorri*», «*sugegorri*»... Eta erabilera guztiak ez baditugu ezagutzen, hiztegi ezberdinak begiratu gero, 26 esanahi ezberdinetatik gorako zerrenda osa daitezkeela konturatuko gara: «*Rojo / Vivo, encarnizado, terrible, cruento, descarnado, duro, áspero, atroz / Intenso, profundo / Pelado, desnudo / Apremiante, extrema / Pleno / (trabajador) Activo / Sarampión, calentura / Rubicundez, rojez, enrojecimiento / Roya / Montón de sardinas / Comunista, revolucionario / Rubio / Clarete / Menstruosa / Rusiente / Arrebol / Orin, herrumbre / Sonrojo, vergüenza / Enemigo, diablo / Fresa silvestre / Gules / Echar pestes / Emborrullarse / Pasarlas negras, apuro, tribulación / Labrar, cultivar...*»

Badago *gorri* hitzak kolore-mota bat soilik adierazten duela esango duenik? Adiera guztiak garai berean ez direla sortuak izan jakinda ere, hasierakoa bereziki kromatismoari zuzenduta zegoela esan daiteke? Nire ikuspuntutik oso urrun dago hau eta aldakorra den denotazio-konnotazio joko horretan,

adierazgarriak dira hitz hauek: *«lo que hoy son connotaciones, significados pictóricos, involucraciones afectivas y simbólicas de los términos de colores, en otro tiempo del discurso humano pudo ser pura y simple denotación en la que el color propiamente dicho era lo de menos»*²⁸.

Goñiak, besteren artean, kolorea ere adierazten du eta gaur egun ezaugarri kromatikoa gailentzen bada, hitzak historikoki izan duen bilakaeran kokatu beharra dago. Baina goñiaz gain, euskal hitzetan kromatikoak ez diren adierak aurkitzea arras arrunta dela azpimarratzeaz gain, ez nuke ahanzturan utzi nahi beste datu bat: badago beste hitzik, alde kromatikoa nola-bait ikutzen badu ere, bereziki itxura orrokorra adierazten duena; hor ditugu *hits*, *beluri*, *uher*, *arre*, *nabar* bera ere...²⁹, nahiz eta horietariko asko leku zehatzetara mugatuta egon.

Azken finean, zer da kolorea? tindakari bat, gauzen ezaugarri bat...? Berezko sentsazioa eta atxikitu nahi izan zaion gauzatasun hori baino askoz gehiago, inongo zalantzarik gabe: informazioa, inguratzen gaituena hautemateko era bat, bizidunen artean bereizketa garrantzitsua suposatzen duena, esperientzien eta bizipenen adierazle, gizataldeen identifikazio irudia, sinbolo... eta zer dakit nik zenbat gauza gehiago ere.

OHARRAK

1. MUGICA BERRONDO, P., 1981: *Diccionario Vasco - Castellano*, 1 eta 2 liburukiak, Mensajero, Bilbao.
2. PERURENA, P., 1992: *Koloreak euskal usarioan*, 246-247, Erein, Donostia.
3. KINTANA, X. et al., 1977: *Euskal Hiztegi Modernoa*, Ekin, Bilbo.
4. AZKUE, R. M., (1906) 1969: *Diccionario Vasco - Español - Francés*, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao.
5. VILLASANTE, L., 1989: *Euskararen auziaz*, 76, Luis Elizalde saila, 9. liburukia.
6. LHANDÉ, P., 1926: *Dictionnaire Basque-Français et Français-Basque*, Gabriel Beauchesne, Paris.
7. AZKUE, R. M.: Op. cit.
8. VARLEY, H. (direc. edic.) (1980) 1982: *El gran libro del color*, 50, Blume, Barcelona.
9. BERLIN, B. & KAY, P., 1969: *Basic Color Terms. Their Universality and Evolution*, 140, University of California Press, Berkeley and Los Angeles. Lortutako informazioa Ipar Amerikako 15 talde, Hego Amerikako bat, Afrikako 25, Asiako 15, Australiako 3 eta Europako birena izan zen.
10. GAGE, J., 1993: *Color y cultura*, 35, Siruela, Madrid.
11. Harrigarria «egungoa» izan nahi duen hiztegi berri batek nola jartzen dituen oinarriko koloreen lehenengo adierak: «beltz: ikatzaren edo ebanoaren kolorekoa; gorri: odolaren kolorekoa; zuri: esnearen edo elurraren kolorekoa; berde: belarraren edo muskerraren kolorekoa; marroi: gaztain-kolorea...», ELHUYAR-ELKAR, 1994: *Euskal Hiztegi Modernoa*, Elhuyar kultur elkarte / Elkar, S.L., Usurbil, Donostia. Eta marroiaren ildotik gogora etortzen zaizkit Mikel Azurmendiren hitzak: «En euskara en cambio la castaña madura siempre ha sido negra y jamás marrón y la verde, siempre blanca, como atestiguan viejos acertijos». AZURMENDI, M., 1991: «Palabras en color y cosas en color en la cultura vasca tradicional» in ARTELEKU: *Arte y estética. Metáforas de la identidad*, Seminario interdisciplinar de investigaciones estéticas, Arteleku, Donostia, 72.
12. Gogoratu hau galizismo berantiarra dela (gaztaina adierazten duena) eta *pardo* izendapena -gazte-leraz gutxienez X. mendetik hona erabilia- baztertu zuela
13. VARLEY, H.: Op. cit., 50.
14. BERLIN & KAY: Op. cit., 147.
15. GAGE, J.: Op. cit., 82. Gogoratu gorria *gules* izenarekin gelditu zela finkatuta.
16. Egungo gizarteak arbitrarietadea honen adibide ugari eskaintzen digu eta bat aipatzearren, kotxe-marka ezagun batena aipa daiteke; katalogoa eskuetan harturik ikus ditzakegu urteko kotxeen «gamak»; esaterako, «gris» multzoan dugu: «gris, gris plutón, gris iceberg, gris titanio, gris rafale, gris ópalo, gris tungsteno, gris platino y gris bruma» (azken hau «gris metal» izendapenarekin ere agertzen dena). Zein da gauza izen horiei dagozkien koloreak identifikatzeko?
- Hauen moduko izendapenetan dagoen arbitrarietadea ederki azpimarratzen du H. Küppers-ek, berak bizi izandako kasu bat kontatuz, KÜPPERS, H., 1979: *Atlas de los colores*, 13, Blume, Barcelona.
17. Pigmentu eta tindakariak, nondik sortzen ziren oihartuta, balio ekonomikoak izan zirela garbi dago. Manlio Brusatin-en liburua (1987: *Historia de los colores*, Paidós, Barcelona) ikus daiteke hauek urrezkoaren balioarekin parekatu izan zirela. Ildo honetatik honako hau dugu: «koloratzaile gaiek zuten prezio handia erraz uler dezakegu Schunk-ek, 1879an, eta koloreatzailei buruzko ikerketa bat egiteko, 400 Murex moluskuengandik, 7 mg, purpura isola ahal izan zuela bakarrik, eta geroago Friendlander-ek (1909-1911) 12.000 moluskuengandik 1,4 gramo», LEIOAKO KIMIKA TALDEA, 1978: *Kolorea*, 157, Udako VI Euskal Unibertsitatea, Iruinea.
18. LANDUCHIO, N., (1562) 1958: *Dictionarium linguae cantabricae*, 83, 100 eta 103 orr., Edición de Manuel Agud y Luis Michelena, Seminario «Julio de Urquijo», San Sebastián. Baita «blanquezino = çuria colorea» eta «pardo color = colore vrдина», 72 eta 167 orr.
19. WHITE, M.: «Zer dira tindakariak?», in *ELHUYAR* 30, 1989, Abendua, 29 or. Ildo honetatik aipamen hau dugu: «En 1980 el número de colorantes descubiertos había alcanzado la cifra sorprendente de tres millones. Unos 9.000 estaban comercializados y cada semana aparecían dos nuevos». VARLEY, H.: Op. cit., 88 or.
20. PRECIADO SAEZ DE OCARIZ, J. M^a., 1994: *Kolorea herri euskaldun batean*, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitarapen Zerbitzua, Leioa.

21. «berde diferentea», «laru baltzixkie», «gorri zertxue», «berde zurixkie», «rosa bajue», «gorri berdaderuek», «gorri argikotie», «berde gorri zertxue»...
22. BERLIN & KAY: Op. cit., 137 or.
23. Datu hauek liburu hauetatik atereak izan dira: COSSIO, J. M. de, 1951: *Los toros. Tratado técnico e histórico*, Tomo I, Espasa-Calpe, Madrid. NIETO MANJON, L., 1987: *Diccionario ilustrado de términos taurinos*, Espasa-Calpe, Madrid. ANUARIO TAURINO INTERNACIONAL, 1992, Ediciones Eguía, Bilbao.
24. ELHUYAR-ELKAR: Op. cit., 453.
25. «Madera» izenean bildutako batzuk dira, in GRAN ENCICLOPEDIA LAROUSSE, 1990, 6775, Planeta, Barcelona.
26. Jatorriz euskal kolore hitzei buruz ari naiz (gorri, beltz, zuri, urdin, nabar...), mailegutik etorritakoak ordea (berde, marroi, gris, arrosa, laranja...), erabilera kromatiko horretara soilik edo ia soilik atxikitutak dira.
27. GAGE, J.: Op. cit., 272 or.
28. AZURMENDI, M.: Op. cit., 72.
29. Honetaz oharrezko Perurenaren liburutik lerro batzuk irakurtzea merezi duela uste dut, «pikarta»-«tittarratua», «bertzin»-«bertxin», «maxkara»... eta beste azaltzen baitira «Kolore nahasiak eta antzera-koak» izeneko atalean, PERURENA, P.: Op. cit., 221-249.

AIPATURIKO LIBURUAK

- ANUARIO TAURINO INTERNACIONAL, 1992, Ediciones Eguía, Bilbao.
- AZKUE, R. M., (1906) 1969: *Diccionario Vasco — Español — Francés*, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao.
- AZURMENDI, M., 1991: «Palabras en color y cosas en color en la cultura vasca tradicional» in ARTELEKU: *Arte y estética. Metáforas de la identidad*, Seminario interdisciplinar de investigaciones estéticas, Arteleku, Donostia.
- BERLIN, B. & KAY, P., 1969: *Basic Color Terms. Their Universality and Evolution*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- BRUSATIN, M., 1987: *Historia de los colores*, Paidós, Barcelona
- COSSIO, J. M. de, 1951: *Los toros. Tratado técnico e histórico*, Tomo I, Espasa-Calpe, Madrid.
- ELHUYAR-ELKAR, 1994: *Euskal Hiztegi Modernoa*, Elhuyar kultur elkarte / Elkar, S.L., Usurbil, Donostia.
- GAGE, J., 1993: *Color y cultura*, Siruela, Madrid.
- GRAN ENCICLOPEDIA LAROUSSE, 1990, Planeta, Barcelona.
- KINTANA, X. et al., 1977: *Euskal Hiztegi Modernoa*, Ekin, Bilbo.
- KÜPPERS, H., 1979: *Atlas de los colores*, Blume, Barcelona.
- LANDUCHIO, N., (1562) 1958: *Dictionarium linguae cantabrigae*, Edición de Manuel Agud y Luis Michelena, Seminario «Julio de Urquijo», San Sebastián.
- LEJOAKO KIMIKA TALDEA, 1978: *Kolorea*, Udako VI Euskal Unibertsitatea, Iruñea.
- LHANDE, P., 1926: *Dictionnaire Basque-Français et Français-Basque*, Gabriel Beauchesne, Paris.
- MUGICA BERRONDO, P., 1981: *Diccionario Vasco — Castellano*, 1 eta 2 liburukiak, Mensajero, Bilbao.
- NIETO MANJON, L., 1987: *Diccionario ilustrado de términos taurinos*, Espasa-Calpe, Madrid.
- PERURENA, P., 1992: *Koloreak euskal usuarioan*, Erein, Donostia.
- PRECIADO SAEZ DE OCARIZ, J. M^a., 1994: *Kolorea herri euskaldun batean*, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitarapen Zerbitzua, Leioa.
- VARLEY, H. (direc. edic), (1980) 1982: *El gran libro del color*, Blume, Barcelona.
- VILLASANTE, L., 1989: *Euskararen auziaz*, Luis Elizalde saila, 9. liburukia.
- WHITE, M.: «Zer dira tindakariak?», in *ELHUYAR* 30, 1989, Abendua, 26-30.

BIZKAIERA ETA GIPUZKERA

GOTZON GARATE

Azken 28 urte honetan Euskal Herriko zazpi probintzietako 22 baserritan euskara aztertzen, esaldiak eta atso-titzak biltzen ibili eta gero, iritzi honetara heldu naiz: eguzkiz eguzki egiten dutenen euskara toki guztietan oso ona da.

Bizkaitarrek, ordea, eta bizkaieraz mintzo diren aramaiotarrek eta giputz askok, hau da, mondragoitarrek, oñatiarrek, elgoibartarrek, eibartarrek... uste oker bat dute: Goierriko, Leitzaiko edo Nafarroa Behereko euskara beraiena baino hobea dela. Eta batez ere Bermeoko, Eibarko edo Ondarroako euskara txarra dela. Ez da egia.

Nondik dator uste hori? Bi alderditatik: fonetikatik eta lexi-
kotik.

Hizkuntzetan hiru alderdi ongi bereizi behar dira: alderdi fo-
nikoa, lexikoa eta egitura (*structure*).

Gipuzkera edo Nafarroa Behereko euskara fonetikaz denaz
bezainbatean bizkaiera baino goxoago dela aitortu behar da. Ei-
barko edo Bermeoko euskara Berastegiko, Leitzako, Tolosako
edo Landibarreko euskara baino latzago, gogortxoago, zabar-
txoago da belarriarentzako.

Alde batetik bizkaierak ez ditu *s* eta *z*, *ts* eta *tz* bereizten.

Bestaldetik bizkaierak *a*, *o* eta *u* gipuzkerak baino sarriago
erabiltzen ditu: *barria*, *baltza*, *dot*, *dozu*, *urten*. Hika mintzatze-
rakoan *jua*-ren antzeko soinurik askotxo entzuten da bizkaie-
raz: *eiñ biajuau*...

Fonetika, ordea, ez da hizkuntzaren oinarria. Osasuna ez da-
tza pertsonaren azal mehe edo lodian edo aurpegiaren eztitasu-
nean. HIES (AIDS) daukan neskatilak, osasun ona daukan
beste neskatila batek baino hazpegi politagoak izan litzake.

Molde berean, euskalkien bikaintasuna eta osasuna ez da-
tza belarrientzako goxo edo latza izatean.

Hauxe ere egia izan liteke: Bizkaiko zenbait eskualde edo he-
rritan erdal hitz nahiko sartzen dituztela. Horrek ez du, or-
dea, euskara moteltzen edo txirotzen.

Alemanez hitz egiterakoan, adibidez, frantses hitzak sar-
tzen badituzu, zeure alemana bikainago, landuago irudituko
zaie bertakoei. *Intervenieren*, *renovieren*... eta horrelako hitzak
erabiltzea dotoretzat joko dute, hitz horien ordeztan anglojonia-
rrak egon arren.

Gauza bera esan liteke ingelesez. Ingelesak atzerriko hi-
tzak bere egiteko dohain handia du. *Macho*, *bayou*, *zydeco*,
cajun, *latino*, *torero* eta beste mila bere eginak ditu. Ez da ho-
rregatik itsustu, aberastu baizik.

Dena delarik, bizkaierak erdarazko hitzak onartu baditu e re (zorioneko *bentana* eta abar), beste euskalkiek erabiltzen ez duten lexiko jatorra erabiltzen du.

Bai, *coeteris paribus*, hanbatik hanbatean euskaldunok, ahal delarik, gauzak euskal hitzez esan beharko genituzke.

Baina eguneroko hizketan erdal hitzak sartzen dituztenek euskaraz gaizki egiten dutela esaten duenak ez du hizkuntzei buruzko jakinduria handirik.

Behin eta berriz esan behar da. Eibarren eta Bermeon euskaraz gaizki egiten dela uste dutenak hizkuntzalaritzan ez dira oso ongi jantziak.

Bizkaiera beste euskalkien aldean aldrebesa dela esatea inozokoria da eta bide batez euskaldunen erdiak euskal gaiztoztat madarikatzea.

Izan ere *hizkuntzaren muina eta oinarria egitura* da. Eta horretan ez dago zalantzarik bizkaierak ez diola beste euskalkiei inongo zorrik. Aitzitik, denetan gailen da.

Bizkaierak ongi gorde ditu —beharbada Euskal Herriko azken mugan dagoelako eta euskalkirik mintzatuena eta zabalduena delako— beste euskalkietan galdu ditugun zenbait molde jakingarri.

Horietako molde batzuk, intentsiboak eta erakusleak, adibidez, lehenagoko testu zaharretan ere aurkitzen ditugu. Hots, lehenago Bizkaian ez ezik, beste eskualdetan ere erabiltzen ziren. Gero galduz joan dira, ordea.

Nik lan honetan oso laburki, bizkaieraren zenbait alderdi aipagarri azalduko dut.

Garai batez baserrietan kutxa eta tresna zaharrak, bota egiten zituzten edo merke saldu. Ez zekiten gauzen balioa.

Bizkaiera ere bizkaitar, arabatar eta giputz askok guttietsi egiten dute, zenbat balio duen ez dakitelako.

Bizkaiera ezagutuago, ohoreago izango duzu.

LEXIKOA

BIZKAIERAREN BIKAINASUNA HITZ ALORREAN

Bizkaierak bikaintasun handia erakusten du hitz alorrean.

Egia da Bizkaiko zenbait eskualdetan *pastorea*, *bentana*, *bajau* eta horrelako erdal hitzak erabiltzen direla. Baina bai eta beste euskalkietan erabiltzen ez diren euskal hitzak ere.

Gipuzkeraz/bizkaieraz: *korrika/antxixinka*, *a(r)iñeketan*; *debalde/doan*; *putre/sai*; *esperon nago/zain nao* edo *itxeitten nao*; *akabatu/amaitu*; *mantendu/euntsin*; *posible da/leikiena da* edo *balitteke*; *inposible da/ezin leikiena da* edo *eziñezkoa da*; *erramu/ereñuntze*; *espres/berenberegi* edo *berenberez*; *ez egin kasurik/ez egin ja(ra)monik*; *etxera etortzeko idea dute/etxera etortekuek die* edo *etortzekotan daoz*; *konponduko degu/tolostu -ko dogu*; *etxea ondo preparatua/etxe ingurue ondo atondute dao...*

BIZKAIERAZ EGITEN DIREN BEREIZKUNTZAK

- Bizkaieraz ongi eutsi diote senidetarteko alor semantikoa-ri.

Neskak mutilari oso ederki esaten dio: *neba*. Gipuzkoan neskak nebari *anaia* esaten dio. Zer esango genuke mutilak arrebari *ahizpa* esango balio? Bada, huts berdintsua da neskak mutilari *anaia* esatea. *Anaia* familiako mutilek esan behar diote elkarri, ez beste inork.

Familiako alor semantiko zuzena:

Mutilak mutilari: anaia	<i>Julian Bittorren anaie da.</i>
Mutilak neskari: arreba	<i>Jesusa Julianen arrebie da.</i>
Neskak mutilari: neba	<i>Julian Jesusaren nebie da.</i>
Neskak neskari: ahizpa	<i>Jesusa Mariaren aiztie da.</i>

- Bizkaieraz *gorputza* eta *gorpua* ongi bereizten dira:

— *Bai ederra Estitxuren gorputza!*

— *Alaitzen gorpua lurpian sartu debe.*

- Bai eta *okela* eta *haragia* ere.

— *Okelie oso ona dao / Ume orrek aragi trinkoa dau.*

- Bizkaieraz oso ondo bereizten dira *inor/beste*.

Inor orokorki erabiltzen da (*edozein* adierazten du):

— *Ino(re)n lepotik bizitzeko ona ori!*

Beste, ostera, jazargoan, oposizioan erabiltzen da eskuarki:

— *Batzuk onak die, bestiek txarrak.*

- Bizkaieraz ongi bereizten dira *bere/beraren*.

Bere konplemento zuzena denean erabiltzen da. *Beraren* genitibo denean.

— *Amak bere umie maitte dau. Bera(re)n aiztak ez.*

Mugaz bestaldean *bere/haren* bereizkuntza egiten dute.

— ... *haren vianda zen othiz eta bassa eztiz.* (Leizarraga. Mateo. 3,4)

Latinez ere horrela:

— *Mater filium suum amat; illius soror non amat eum.*

• Bizkaieraz, baztaneraz eta mugaz bestaldeko euskaraz bezala ongi bereizten dira *nor* eta *zein* izenordeak. Gipuzkoan ez.

— *Nor etorri da? Nor da? / Zein etorri da, Gorka ala Miren?* (Talde bateko bat)

- Oso diferente dira bizkaieraz *baten/batean*.

— *Etxe baten egon naz / Etxe batean ondo eta bestean txar - to.*

HITZ ERABILERA EGOKIAK:

— *Zazpi urte barik aita il jatan* (baino lehen).

— *Ordu bi barik etorriko da* (baino lehen).

— *Melokotoia barik milokotoia esaten dau* (esan beharrean).

— *Artu liburua eta illebetegarrenean ikesi noan.*

MORFOLOGIA

- Bizkaierak, gipuzkeraren aldean askoz hobeki zaintzen du *-a* organikoa: *gauza*, *arnasa*, *eliza*

- Mugatugabea ere bizkaierak gipuzkerak baino hobeki erabiltzen du:

— *Ezti ekarten joan da. Egur egiten dabil. Jakitun ifni euren. Abarotan daoaz ardiak. Kerizpetan daoaz ardixek. Basotan euki du etzalde orrek! Kotxe orrek gasolinetan gastetan dau! Olgetan dabil.*

- *-rik* + superlatiboari maiz eusten dio bizkaierak:

— *Txakurrik edarrena.*

- *-rik* + konjuntzioa (konparaketan) edo adberbioa. Sarri entzuten da.

— *Pobre arrorik baño txarraurik eztau / Gipuzkoan: «Pobre arroa baño gauza txarragorik ez».*

— *Ordurik asko dauka egunek, bier eitteko.*

- *-txo*, *-txu* ttipigarriak gipuzkerak baino sarriago erabiltzen ditu bizkaierak: *apurtxo bat*, *katu txikitxo*, *txikitxu*, *gutxitxo...*

BEREXKETAK

Bizkaierak eskuarki, lehengo idazle zaharrek bezala, bere x-keta txit egokiak egiten ditu. Beste euskalkietan galduz joan dira.

ERREFLEXIBOAK: NEURE, ZEURE ...

— *Nire txakurra oso politte da / Nik neure txakurra maite dot.*

— *Zure txakurra politte da / Zuk zeure txakurra maite dozu.*

— *Gure txakurra ... / Guk geure txakurra...*

— *Zuen txakurra... / Zuek zeuen txakurra...*

INTENTSIBOAK: NEU, ZEU...

- *Ni beti joaten naz / Neu joango naz.*
- *Zu beti joaten zara / Zeu joango zara.*
- *Gu/Geu.*
- *Zuek/Zeuik.*

Idazle klasikoetan gauza bera ikusten dugu:

Leizarraga

- *hunetan applika ahal dezaket neure defensionetan.* (Sarrra)
- *Egyptetik deithu ukan dut neure Semea.* (Mateo.2,15)
- *Eta eztezazuela presumi zeurok baiñhan erraitera.* (Mateo. 3,9)
- *Baldin Iainkoaren Semea bahaiz, egotzak eure burua beherera.* (Mateo. 4,6)
- *Utzi ezak han eure oblationea.* (Mateo. 5,24)
- *eyezue zeurok iatera.* (Mateo. 15,16)

Axular

- *Zeurea, zeurk egina baitzendu bezala.* (11, Luis Villasanteren edizioan)
- *Zeren baldin zerorrek bizi zarela zeure arimaz orai konturik egiten ezpaduzu, eta zeurk egin duzun falta.* (167)
- *... zeuen ongiegiak... iratxekitzen deratzue .* (15)
- *Zeuen buruon etsaiak ...* (15)
- *Ordea ezpainintzen neure buruaz fida.* (6)
- *Neurk egin nuen gizona, neurk deseginen dut.* (80)
- *Geure buruak... errekaitatu* (proveer). (40)
- *... geure anaia saldurik baikaude.* (286)
- *Hargatik gabiltza bada orain gerok ere asaldatuak...* (286)

Meza

Gipuzkoan eta beste eskualdetan badira hauen antzeko intentsiboak, *neroni, nihaur...* baina askoz bakanago erabiltzen dira. Har ditzagun, adibidez, gipuzkerazko eta bizkaierazko eguneroko «Meza santua». Gipuzkoako euskara pobrego eta murriztago dela ikusiko dugu. Gipuzkeraz ez dira bereizten erreflexiboak eta intentsiboak.

Gipuzkera

- Zuk kentzen dezu munduko pekatua
- Zu bakarrik Santua
- Zurea dezu Erregetza
- Jesukristo... Zuk esana da

Bizkaiera

- Zeuk kentzen dozu...
- Zeu bakarrik Santua
- Zeurea dozu Erregetza
- Jesukristo ... Zeuk esana da

Negargarria hauxe da: Arrasaten, Oñatin, Eskoriatzan, Aretxabaletan, Elgoibarren, Eibarren eta bizkaieraz egiten den inguruetako herrietan beren euskara jatorra baztertu eta gipuzkera murriztuz horri eutsi diote meza emateko eta entzuteko.

ERAKUSLEAK. DEIKTIKOAK

Hurbiltasuna ala urruntasuna adierazteko erakusle ezberdinak erabiltzen ditu bizkaierak. Hurbiltasuna adierazteko lehen-go euskaraz eta bizkaieraz o morfema erabiltzen da. Urruntasuna adierazteko *a*.

Berton/bertan...

- *Emen, or, orain, gaur, aurten bertan / An, orduan, atzo, biar, igaz bertan* (Ean, Elantxoben eta inguruetan bereizten dituzte)
- *Orain, gaur, aurten bertan nua / Orduan, atzo, igaz bertan joan zan.*
- *Emen, or bertan dao / An bertan dao elexie.*
- *Zuek, oingo gaztiok / Lengo gaztiok be jatorra zien.*
- *Nik goizeon ein dot / Atzo goizian egin eban.*
- *Bertoraño etorri zaitzez / Ber berta(ra)ño fuen da.*
- *Aspaldion ez da etorri / Aspaldian ez zan etorri.*

Axularren adibideak

- *Orai lege berrion.*
- *Orai arratsaldeon, zahartzeon, geure egunon akabatzeon / Zeure zahartzean ... bihurtuko zarela.*
- *Orai, arratseon, atrapatu zareneon / Orzegun Saindu arra-tsean.*
- *Orai bereon, presenteon / Orai presenteon barkatu behar derautazu / Orduan zeure ondokoei eta han presentean edire iten direnei.*

Guk, gizonok...

- *Guk, (zuek) gizonok eitten dou (dozue) hori.*
- *Zuek, o(ra)ingo gaztiok / Gizonak no(r)a fuen die?*

Egunon, jaunok!...

- *Egun on, lagun maiteok! / Iparraldean dagoz nire lagun maiteak.*
- *Egun on, jaunok!*
- *Bixok bakarrik gaz emen. Beste bixek etxien geldittu die.*
- *Egun on Jangoikuak dizuela guztioi!*
- *Entzun, Jauna, gu pektarion negarra.*
- *Euskaldun geienon biotzetan.*
- *gauza hauen guzion beharra baduzuela. (Leizarraga. Mateo. 6,32)*
- *obra on horion guztion... zeorrek zeure eskuz egitea. (Axular)*
- *Egiak dira horiok guztioik. (Axular)*

ADITZA

Bizkaieraz perpausa konpletiba moetak beste euskalki guztietan baino hobeki bereizten dira. Eibarren, adibidez, moldeok guztioik erabiltzen dira.

-LA/-NA

- *Etorri dala esan dau / Badaki etorri dana.*
- *Jakiña, etorri dana.*
- *Egia da Madrillen dauena.*
- *Urte asko de ardaurik edan ezteuna. (Fruiz herrian)*
- *Grazidxe etor zarana. (Fruizen)*
- *Ez(ag)un de eztakidxena.*

-LA/NIK

— *Etorri dala uste dot / Ez dot uste etorri danik. Ezta egixa etorri danik.*

Hemen hauxe da egitura: *Ez dot ogirik.*

GALDEGAIA

Bizkaieraz ongi bereizten dira:

- *Maite jausi da / Maite jausi eñ da.*
- *Maitek jan dau / Maitek jan eñ dau.*
- *Maite ez da jausi / Maite jausi ez da eñ.*
- *Maitek ez dau jan / Maitek jan ez dau eñ.*

Aditz konpletiboa iragangaitz (jausi, etorri...) bada, *egin* erantsita ere, aditz laguntzailea ez da iragankor egiten.

Ez dute esaten: *Maite jausi egin dau.*

Halaberean bizkaieraz mintzo den zenbait eskualdetan hone-laxe esaten da:

- *Etorri zara* (Deba ibarrean).
- *Etorri be(h)ar zara* (Deba ibarrean).

Hemen ere *behar* ez du aditz-laguntzailearen iragangaiztasuna aldarzten.

ADITZ TRINKOAK

Bizkaieraz oraindik ere badira beste euskalkietan jokutzen ez diren aditz trinkoak:

- Ihardun: *diardut, ziardu(e)n.*
- Eritzi: *deritzot, deritzo, zer deritzozu?*
- Eragon: *bedar ebaten badaragoio.*
- Eutsi (eutzi): *etzeari dautsala garajea dao. Zuen soloa, gu rieri deutzola dau.*
- Inotsi: *Orrek euridxeri diñotzo.* (Fruizen)

SUSTANTIBO ITXURA DUTEN ANTZINATEKO MOLDE BIKAINAK

Aramaio, Mondragoi-Oñati-Eskoriatza-Aretxabaleta inguruetan batez ere, etengabe erabiltzen dituzte aditz-sustantibo moldeak. Moldeok antzinateko euskararen usain ona dute. Beste euskalki guztietan galdu egin dira.

-ketan moldea

— *Geldiketan zara, otziketan da (hozten da), jarraiketan dot, orri kimaketan nabil, ospaketan da, isilketan die, eskaketan deue, ori konponketan diru asko gastau bier, ezaguketan dot, adiketan dot, pentsaketan debe, zainketan dogu, ifinitzu esnea beroketan, ustelketan dao.*

— *Eta zertako ibili behar zara seinalatzeketan, eta bertzeri kargu emanketan.* (Axular, 162)

-ketarren

— *Bestiekin ongo geldiketarren: gelditze arren.*

Beste euskalkietan erabiltzen diren moldeak, *gelditzen zara, hozten da...* erromanizatuagoak dira.

-kera moldea

Gauza bera esan liteke *illunkeran, jauskeran* eta horien antzeko moldeez.

Guk *illuntzean, illuntzerakoan, jaustean...* erabiltzen ditugu, hots, molde erromanizatuagoak.

Hemen lehenago esana arraesango dut: belarrientzako moldeok ez dira beharbada oso goxoak. Bai euskaldun eta indartsu, ordea!

Sustantibo molde eder horietatik guri banaka batzuk bakarrik gelditu zaizkigu:

— *Urketan da, egurketan ari da, orrazketan dihardu.*

Baina ez gerundioaren ordezkioak egiteko.

-tan moldea -tzen moldearen ordeza

-tan (mugatugabekoen bukaera) duten moldeak, beste euskalkietako *-tzen-en* ordeza.

Pentzetan dot, uste eztana gertetan da batzuetan, ze pasetan jako, arrapetan dabil, berotan dau, alabetan dozu, batorbategen bere burua abonetan dau, asko kostetan da, gomutetan naz, biaketan dot.

Erronkariko euskaraz ere gauza bera ikusten dugu:

— *Etseko ardaunetik ezda ñor ere orditan.* (Azkue. *Euskal Herriaren Jakintza*. 1335. atsotitza)

— *Liburu zerratuak ez du (dio) iñori ere eratsukitan.* (Azkue) [Isilik dagoenarengandik deuz ikasten ez].

— *Alegratan dei arrotzek xiten (etortzen) direnean.*

— *Lein utsitan (itsutzen) da begi andia ezik txikerra.* (Azkue)

— *Mi(hi)az egiten dan mina da azken sontotan (sendatzen) dena.* (Azkue)

— *Mendiak egiten deinean sonu, tenprak euri barrotatan du.* (Azkue. 1208. atsotitza)

— *Anixko beatan dion etsukandreak, txik (gutxi) urutan (iruten) du.* (Azkue. 1264. atsotitza)

-tan moldea -tera-ren ordez

— *Biajetan noa / Biajatzera noa* (Gipuzk.).

— *Bañetan zoaz / Bañatzera zoaz* (bañarte a, e rdaraz bezala).

-ean moldea -tuz-en ordez

— *Preguntien Erromara fueten: preguntatuz...*

Erdararen antza ez duten moldeak

— *Berbetan egin: Berba* latinetik heldu bada ere, zein molde bikaina! Bizkaitarrentzat hitz egitea, mintzatzea «*to do in words*», «*hacer en palabras*» da. Hemen ere ez dago indoeuropar usainik. Egitura erabat euskalduna da.

-tako

— *Erropie plantxetako. Denporie pasetako.*

-ten moldea -tera-ren ordez

Bizkaieraz erdal usain guttiago du.

— *Sagar erosten joan da.*

— *Egur ekarten doa.*

KONJUNTZIOAK

Euskalki guztien artetik bizkaierak du konjuntzioak berpau-saren azkenean ipintzeko senarik biziena, euskarari dagokion bezala. Indoeuropar hizkuntzarik gehientsuenek konjuntzioak aurrean ipintzen dituzte.

- *Nik esan neutson bañe.*
- *Nik esan neutsen, ba(da).*
- *Nik esan ion barren! <bai arren> (Deba ibarrean) (¡Pero si yo se lo dije!).*
- *Ori ez eñ, gero!*
- *Nik ori ekarri arren.* Orain haxe jarri da modan: «*Nahiz hori ekarri*». Askoz erdaldunago, indoeuropar moldetan, hots, konjuntzioa hasieran ipiniz.

ERREPIKATZEA

Errepikatzearen bidez, erramolde politikak sortzen ditu bizkaierak.

- Aditza aldi diferentetan errepikatuz.
 - *Ak emautzen emotekuek.*
 - *Zu zaz egotekue.*
 - *Bearra amaitxuta deuko euki.*
 - *E(g)on badau.*
 - *Arena da izan.*
 - *Polita da izan Irune.*
 - *Jakin badakigu.*
 - *Fuen badoie edo Badoa joan.*
 - *Etorri badator. Etorri zatoz. Joan zoaz.*
- Sustantiboa errepikatuz.

Guztietan esan beharrean bizkaieraz sustantiboa berresaten da.

- *Frakan frakan ez dao gizona.*
- *Lekuen lekuen txakurrak ortosik .*

— *Etxien etxien malue.*

— *Illien illien, astian astian etortzen da.*

• Beste euskalkietan ere bai, baina bizkaieraz sarritxoago entzuten da superlatiboa hitz bera arraesanez.

— *On ona da.*

— *Polit politta da.*

JOSKERA

• Konparaketan konparatzen den sujetoa azkenean ipiniz.

— *Bi txar baño, bat ona oba.*

• *Pare*, kantitatea denez gero, determinatzen duen hitzaren aurrean ongi ipintzen dute bizkaieraz.

Bizkaieraz eta gipuzkeraz ederki:

— *Dozena bat arrautze jan zittuen.*

Bizkaieraz ongi eta gipuzkeraz gaizki:

— *Pare bat arrautza jan zuen (Bizk.) / Arrautza pare bat jan zuen (Gipuzk.).*

— *Pare bat galtzerdi jantzi zuen / Galtzerdi pare bat jantzi.*

— *Pare bi fraka jantzi zittuen / Bi galtza pare jantzi zituen.*

Ikusten denez, bizkaierak josten ditu ongi hitzak. Sintagma zuzenak «*arrautza jan*», «*galtzerdi jantzi*» dira, «*zazpi kaja tomate jan*» edo «*bost baso ur edan*» diren bezala.

BUKAERA

Bukatzeko, hasieran esandakoa berresateak merezi du. Euskal Herri osoan baserritarren euskara zinez ederra da. Goizuetan, Larrainen, Alzainen, Azpeitian, Idiazabalen, Amaiurren, Aiherran... baserritarrek egiten duten euskara zoragarria da.

Bestalde, herri bakoitzean gordetzen dira besteetan galdu diren hitzak, esamoldeak, atsotitzak eta ipuinak.

Bizkaiko baserritarren euskarak, berriz, belarrirako gogortxo eta latza bada ere, egitura aldetik ez dio inongo euskarari zorrik.

Arrisku handi bat badago

Euskaltzaindian giputzok gara jaun eta jabe. Idazleok ere gehienok Gipuzkoako gara. Poliki poliki ezjakintasunez bizkaieraren eta beste euskalkien aberastasunak baztertu eta geure gipuzkera txepel eta maxkala (egituraz denaz bezainbatean) eredu barkatzat ezartzen ari gara.

GUNEN GURPILEAN

JOXERRA GARZIA

KULTURA ETA AGROALDEAK
DESZENTRALIZAZIOAK
AITZOL ETA LIZARDI

IÑIGO ARANBARRI

LARRITASUN ESPORTAGARRIAK
POESIAREN BIDEAK EUSKARAREKIN HILTZEN
ONGIZATE-LITERATURAREN IPARRA
LAGUNTZAREN ZAMA

IMANOL AGIRRE

LURRERATZEA
ESPAZIOKO MATXINADA
ARTIZARRA
ATMOSFERAK
2001 ODISEA

LONTXO OIHARTZABAL

GIPUZKOAKO UNIBERTSITATEA
CAMPUS-ETAKO AZPIEGITURAK

KIKE AMONARRIZ

EUSKARA, ZUZENBIDEAREN HIZKERA
EUSKARA, JUSTIZIAREN HIZKUNTZA
GURE HISTORIA(K)
HAUTESKUNDEAK
BIZKAIKO BERRI
BIRMOLDAKETAK

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
UNIBERTSITATEA
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

JOXERRA GARZIA

KULTURA ETA AGROALDEAK

Euskal Autonomia Elkarteko (Erkidegoko, Herkidegoko?) lehen agroaldea sortzeko ahaleginetan ari direla jakin nuenean ez nuen duda-izpirik izan: horrexek behar zuen, derrigorrez, nire lehen kultur kronikaren lehen aipamena.

Kulturaren esparrutik kanpo ari naizela uste izan lezake norbaitek. Ez da horrelakorik. *Kultura* hitzaren nekazari-sustraiak alde batera utzirik ere, aitortu beharra daukat inbiriarian irakiten jarri ninduela berriak, ikusirik kulturgintzan ez bezala ari direla ortofruitugintzan.

Bi alorren arteko lotura zenbaterainokoa den adierazteko, aski da jakitea Asteasu aukeratu dutela lehen agroaldea sortze-

ko. Gipuzkoako Foru Aldundiaren kontura joango dira azpiegitura lanak. 21.000 milioi pezeta, oker ez banago, lur-sailetara ura, eta berotegietara argindarra eramateko erabiliko direnak gehienbat. Bruselako poltsatik ere etorriko omen da dirua, behar denaren laurdena inguru.

Nekazaritza intentsiboan jardungo dute, hektarea bakoitzean lauzpabost langile arituko delarik. Hogeita hamarren bat lanpostu berri sortuko omen da denera. Nekazari-eskoletakoentzat irtenbide polita.

Bestela ere egin zitekeen. Milioi pila hori munduko fruitu eta barazkirik onenen erakustoki iraunkorra egiteko erabil zitekeen, adibidez. Hartara jendea Europa guztitik etorriko baitzen bisitan. Kalkula daiteke hori ere: urtean milioi bat bisitari inguru hurbilduko litzateke Asteasura amalurraren fruiturik ikusgarrienak ikusi eta dastatzeko: Helmut baino ederragoko aza alemaniarrek, Gonzalezek sartu nahi izaten dizkigunak baino porru bikainagoak, kiwiak, kakiak, ananak, bananak, mangoak eta kirtenak.

Esan gabe doa horrek guztiak onura imajina ezina ekarriko liekeela ~~produktioa~~ gainerako alorrei. Ostalaritzari, aurrerik. Baina baita literaturari ere. Erakustazokaren gida-liburuarekin batera *Obabakoak*-en faksimila emango bailitzaieke bisitariei, nori bere hizkuntzan. Hemengo baserritarrek ere mesede lukete: noizean behin beren produktuak erakusteko aukera. Aukeratueneak, noski. Mundu mailakoekin homologatzeko modukoak soilik. Erdipurdikeria baztertu beharra dago, elitiko ortofruitugintza ekonomiaren motor nagusi bihur dadin.

Ortofruitugintzarentzat eskerrak, ez da horrela jokatu. Autonomia Elkarteko (Erkidego? Herkidego?) lehen agroaldea izango den honetan ez dituzte, zorionez, hamarkada honetako kulturgintza hipotekatu duten irizpideak erabiliko. Horregatik naukate inbiriatan irakiten.

Bestalde, eta amaitzeko, irizpideak —zuzen ala okerrak, zuzenak nire ustez— ondo finkoak dituzte agroaldearen diseinatzailleek, eta asteasuarren artean egin duten inkestan jendea-ri gaiak bost axola diola atera bada ere, aurrera segitzekotan

dira. Iñaki Txueka diputatuak agroaldeaz esanak gustora entzungo nizkioke kulturgintzaren arduradunen bati: «*Orain ideia zabaltzen ari gara. Garrantzitsua asmoa lasai lantzea eta agro-aldea ondo bideratzea da. Eskakizunak gero etorriko dira*». Ideiak baitira, eta ez besterik ezer, aurrerapenaren bultzagile. Aileza norbaitek ikas, kulturgintzan ideiak lantzen! □

DESZENTRALIZAZIOAK

Baina Asteasu bakarrik ez da, zorionez. Ez literaturan, ez kulturgintzan. Apurka-apurka ari dira beste kultur alde batzuk sortzen euskararen geografia txikertuan. Deszentralizazio bikoitzairen beharrean bizi baita euskarazko kulturgintza, deszentralizazio horietako bakoitza kontraesantsua delarik, gainera.

Lehenik eta behin, Gasteiztik du deszentralizatu beharra, Gasteizen beharra oraindik puska batean izango duela jakinik ere. Nerabazarora iritsitako gaztetxoekin gertatzen dena: gurasoengandik alde egin beharra, eta sekula baino gurasoen behar larriagoa halere. Hori, gaztetxoarena ezezik gurasoen arazoa ere bada. «Berekaxa bizi nahi badu, bizi dadila, baina ez diezadala niri deusik eska» esanez jokatu lukeen gurasoa bezain kaltegarri litzateke gurasokeria gehiegiz jokatu lukeena. Azken batean, gaitz beraren bi aldeak baizik ez dira bi jokabideok. Arrazoa —Aristotele zaharra aintzat har dezadan behingoz—, erdibidean dago. Lagundu egin behar zaio, baina berekaxa ibiltzen ikas dezan. Gaztetxoari, eta euskal kulturari.

Bigarren deszentralizazioa Donostiatik egin beharra dauka euskarazko kulturgintzak, eta horretan uste dut hobeto gabiltzala. Ez naiz kultur jardunaz ari, kultur gune nolabait iraunkor eta eraginkorreki buruz baizik. Denak aipatzeko asmorik gabe, sintoma pozgarri batzuk aipatu nahi nituzke.

Iparraldean daukagu lanik zailena, han guraso biak baitituzte ordekoak. Kultura eta politika nahastearen kontra daudenek hemen dute beren teoriaren kontrako froga agerikoa, ez baitut uste lar esatea izango denik iparraldeko kultur arazorik larriena euskal departamenturik eza dela. Euskal Kultur Era-

kundeak egiten du, besteak beste, gurasorik gabe geratu diren familia handietan bezala, senide nagusiaren papera. Euskal Konfederakuntza, Hazparrengo Eihartza... jardun eta gogorik ez da falta.

Ekimen pribatuak Bilbon harrigarriro sortu eta martxa bizian jarri duen Kafe Antzokia daukat, halere, aspaldiotako sintomarik baikorrentzat. Ez dut oraindik bertan izateko paradarik izan, baina izan duten guztiak bat datoz laudorioan. Zuzendaritza Irigarairen esku uzteak, berriz, teknikeriatan galtzeko arriskua uxatzen duela esango nuke. Zabalkundearen eta eskuhartzearen arteko oreka polita adierazten dute lehen egitasmoek, eta ez dago hemen topikotan zer ibilirik, ohiko hasiera ahul, dardarti eta eskale-kutsukorik gabe, zirt-zart azaldu baita Kafe Antzokia kulturaren plazara, hasieratik bertatik indartsu eta ausart. Hala segi dezala urte askoan.

Nafarroako egoera korapilatsua beste batean zabalago komentatzeko utzirik, Gasteizkoa daukat, omenka bada ere, aipatu beharra. Gasteiz-Gasteizkoa, alegia, ez Lakuako Gasteizkoa. Inguru haietan infiltraturik dauzkagun idazle lagunek sekulako marabilak kontatzen dizkirate, eta ez sinesteko arrazoirik ez daukat nik. Baina hori ere soka luzea da, eta neuk ikusitakoan kontatzeko utziko dut oraingoz, aipatu eta kitoan. □

AITZOL ETA LIZARDI

Ez naiz urteurren-zalea, baina aurtengo bi ondo baino hobeto datoz, kultur elkarte askotatik abiarazi nahi litzatekeen kultur gintzari buruzko debateren aitzakiatzat, eta askok nahi genukeen kulturgintzaren ikurtzat.

Elkarren segidan datoz bi-biak. Martxoan bata eta apirilean bestea. Urte berean jaiok biak, 1.896enean. Ehun urte, beraz. Jose Mari Agirre *Lizardi* Zarautzen jaio eta Tolosan hil zen, 1.933an, Jose Ariztimuño *Aitzol*-en jaioterrian, hain justu. Abade tolosarra 1.936an afusilatu zuten Hernanin.

Ospetsuen, Lizardi poesian eta Aitzol bertsolaritzaren suspertzaille moduan izango dira seguruenik. Baina kezka zabaleko zi-

ren biak ala biak. Idatzirik utzi zigutenari begiraturik, kosmopolitago ageri zaigu Aitzol, nazio-arazoa non, hango kontuez arduraturik. Lizardik bestela du kosmopolitismo hori: gurera egokiturik. Idatzi ere, Aitzolek gehiago idatzi zuen, gaztelaniaz gehiago eta hobeto, euskaraz baino. Lizardik euskara trinkoan, sintetikoan utzi dizkigu bereak.

Biak izan ziren kultur eragile. Eta biek utzi ziguten kulturgintzari buruzko beren ikuspuntua. Aitzolek, *Euzkadi* eta *El Dia* egunkarietako artikulua miragarrietan batez ere. Harrigarria da artikulua horiek gehienek duten gaurkotasun freskoa. Literatura zabaltzeko itzulpen-politika ausartagoa eskatzen ari garen honetan, adibidez, ezin argiagoak dira Aitzolen hitzak: «*Sin embargo, una literatura esmerada y copiosa es uno de los medios más eficaces para revivir la conciencia adormecida de una nación postergada. Pero esos valores literarios es menester darlos a conocer; es necesario ofrecer los frutos de nuestros artistas para que sean juzgados y apreciados. Ya a nadie convence el añejo refrán de 'el buen paño en el arca se vende'. Una propaganda certera, aún en el terreno literario y artístico, es de todo punto necesario para poner de relieve valores indiscutibles*». Horra gaur egun izenpetzeko moduko testua, 1.934an idatzia.

Eskuartean daukat Lizardiren *Itz-Lauz* liburua, 1.934an, Donostian, Euskaltzaleak elkarteak argitara emana. Hogeita zortzi artikulua-edo ditu gehienak ondo interesgarriak, denak euskara malgu eta zehatzean idatziak. Kulturgintzari dagokionean bat aipatu nahi nuke, izenburu aski adierazgarria duena: «¿Bi milioiez zer egingo, Euskeraren alde?».

Agraldeen aitzakian, ideiak lasai zabaltzearen aldeko propaganda eginez hasi naiz, eta antzeratsu amaitu nahi nuke, Lizardiren itzala neurera ekarriz. Izan ere, Lizardik bere buruari egiten dion galdera hori bera egiten baitie zenbait kultur arduradunek saldoan datozkion kultur eskaleei. Jar zaitez nire tokian. Bi milioi baizik ez daukat, eta mordoza zarete eske zatotenak. Eskale batek baino gehiagok pentsatu izan du bere baitarako: «eta zergatik daukazu bi milioi bakarrik?» Ausartenei (gauzarik gogorrenak pentsatzera ausartzen direnei) «eta hain gutxi izango zenuela jakinik zergatik onartu zenuen kargua?»

datorkie burura. Baina etorri bezala itotzen zaie galdera erraieta-ko beldur-putzuan.

Lizardik askitzat akaso ez baina askotzat zituen bi milioiok: «*Bi miloi... Utzi zadazute goxokia pitin bat miazten... Bi milioiek, eundiko bostaz, eun mila laurleko lekartziteke urtero... Eztet naikoa. Bi milioiok ikutu gabe, ta bi milioion adara urtero eralgiaz, onari-dirutza azi-beara nago. Iru miloitxoren balioraño baderik. Nola? 'Er i-lan' irasiz.*

Ondoren, egingo lituzkeen gastuen azalpena egiten du xehe-xehe. Lehentasunak non diren garbi dauka: «Bai» bataiatuko zukeen egunkaria kaleratzea. (Euskarazko Egunkariak badu liburu berean beste artikulu bat guztiz jakingarria).

Egunkaria, herri lana... 1.930ean idazten zituen zerok Lizardik. Eta bere artikula errematatzeko, ironia fin-finez, neure honi amaiara emateko erabiliko dudan esaldia: «*Dena dala, inor bi miloi oiek emateko gertu ba-dago, sinis beza: norik zintzoki ta obari onez erabilia Euskaler ia'n arkituko luke*».□

LITERATURA

IÑIGO ARANBARRI

LARRITASUN ESPORTAGARRIAK

Irakurleak ale hau esku artean hartzen duenerako mesanotxetik liburutegiko apalera itzuliak izango ditu Durangok eta azoka osteko olatu luzeak ezinbestean bezala —Hiru Durango eta artzaintxo pilo bat— ekarri dituen irakurketak. Utzi ditu bes-teen ondoan gustu-gustukoak, urteetarako kieto, hautsa bil de-zaten. Pasatu dizkie lagunei ezinean abandonatu dituenak, beste begi trebeago batzuen ibiltoki izan daitezten. Sekula itzuli-ko ez dizkietenak daude tartean. Kondar gozoa utzi dioten arren bigarregoz irakurriko ez dituenak. Etxean geratu dire-

nak eta eskuz esku ibiliko direnak. Norberarena eta kolektiboa baita azken batean irakurketa, hari biko mataza korapilotsua.

Eta euskal literaturaren esperientzia kolektiboa hedatze alde hasi da Durangotik hona eta hemendik aurrera, sarri erabiliko den terminologia zabaltzen. *Literatura esportagarria* kontzeptua indarberritu egin da *Hamaika pauso*-ren argitalpena dela-eta, lehendik *Otto Pette*-z zirriboratu bidetik. Horrenbeste indarberritu ere, non han-hemenka hasiak diren argialetxeetatik, luma ezagunetatik itzulgarrien zerrendak agerian ematen.

Bistan da, bada kezkarik, sentimendu minik Atxagaren lana Europako hizkuntza nagusien lau haizetara zabaldu zenezetik betetzeko geratu den hutsune gero eta luzeagoarekiko. «Ezagutu behar gaituzte» diogu isilean. Praktikan, blokeo-egoe-rari aterabide duina ematea ez da erraza ikusten, badira-eta, tajuz eta ondo egitekotan, ezinbestean tentuz ibili beharreko urrats batzuk.

Goazen bada piskana-piskanaka. Eusko Jaurlaritzak bazuen, behin Euskal Klasikoak proiektua burutu ondoren, euskal literaturako autorerik behinenak —Klasikoak agitaratu dituzten sistema berberaz pentsatzen dut— itzulita emateko asmorik. Asmo hau zurrumurru moduan ibili da, eta txalo artean ibili ere, baina aurrera jotzekotan izango da seguru asko ohar serioak egingo dizkionik.

Oharrak, zeren bestaldetik ez dirudi Euskal Herria bera denik hau dena paperera pasatzerakoan proiektua aurrera ateratzeko moldiztegirik egokiena. Azkenaldian bertan izan diren esperientziak —Egin biblioteka, Hiru— batez ere Euskal Herriko irakurle erdaldunei zuzenduta egon badira ere, nekez lortu baitute oihartzun-aparrrik gure mugetarik ate. Ez da kasurik egokiena baina balio lezake. Esan nahi dut askoz ere egokia goa ikusten dela zenbait sektoretan —banaketa-sarea, promozioa-eta kontutan hartuta— produktua hobeago zainduko duen eskuetan —eta honekin ekimen pribatua esan nahi da— jar-tzea gure obra nagusien zabalkunde eta komertzializazioa.

Kontrako argudioak berehala azaleratzen dira: Jaurlaritzaren proiektuak obra gehiago hartu eta babestuko lituzkeen

bitartean, beste edozein ekimenek euskal literaturaren hagitz ikuspegi murriztagoa, pobreagoa, eta batez ere ekonomikoagoa emango luke. Liburuen ekoizpenean ere, neoliberalismoak ez du eremu urriko hizkuntzen gainean —eremu urriko izateagatik bederen— ulertzen. Arriskua begien bistakoa da.

Ordea bada beste biderik ere, dudarik gabe frogatzea merezi duenik. Italiarrei eta galegoei jarraituz bertako obra bat itzuli eta argitaratzeagatik laguntza ematea, esate baterako.

Asko dago hitz egiteko, baina ez da txarra gaia ateratzea. Bestetik ez bada mundua ez dela beti Ebrotik behera hasten ikasteko. □

POESIAREN BIDEAK EUSKARAREKIN HILTZEN

Eta itzulpenekin gabiltzalarik, ez nuke urte hasierako gogoeta txepel aspertu hauetara ekarri gabe utzi nahi alderantzizko kasua, atzerrietarik gurerakoa alegia. Izan ere, aurtengo Perdi-ta Durangoko azokak izan duen berririk pozgarrienetakoa Pamiela etxeak Tere Irastortzaren zuzendaritzapean kaleratu duen bildumarena izan baita.

Hiru izan dira «Marulanda» izenpean euskaraturik eskaini dituen tituluak. Kavafis, Salvat-Papasseit eta *Ezabatuak* izeneko bilduma, II. Mundu Gerraren garaian Alemanian baztertu eta jarraituak izan ziren poeten lanak biltzen dituenak. Itzultzaileak, hiruretan, euskal idazleak: Andolin Eguzkitza eta Olga Omatos, Koldo Izagirre eta Eduardo Gil Bera. Eta hiru kasutan formula berbera: antologia eta aitzinsolas argigarria. Zalantzarik gabe, irakurleak gustura irakurriko dituen liburuak.

Eta horretan geratuko lirateke, gustu kontu hutsean, baldin eta ez balira, diren bezala, poesia liburu. Liburu hauek, esango dut, salaketa zera bat, kera bat dute. Beharrezkoa izan da liburu hauek dendetan ikustea poesia itzuliak bizi duen egoera negargarria agerian uzteko.

Itzulpenak, oro har, urteetako atzerapena ezagutu badu, beste hizkuntzetatik euskarara bihurtzeko unean, azken haue-

tan nolabaiteko akordio bateratuei esker lortu da gutxiengo titulu batzuk argitaratzea. EIZIE eta erakundeen arteko adostasuna ezinbestekoa izan da plangintza martxan jartzeko. Antzekorik gertatu da saiakerarekin. Hau da, egon da berez merkatu hutsak bere kasa mantenduko ez lukeen oferta bat eskaintzeko eta diruz laguntzeko borondaterik. Normalizazioaren ize-
nean bada ere.

Poesia itzulian dena dago egiteko baina. Azken urteetan argitaratu diren titulu urriak —Novoneira, Rimbaud, Maiakovski, Auden, Shakespeare...— kalitatezko itzulpena eskaini dute euskaldunaren poltsiko zulatuan. Eta gurea bezalako egoera normaliza ezin batean ezin garrantzitsuagotzat jotzen bada narra-
tiba itzuliaren ekarpena egungo kondagintzara, pentsatzekoa ere izango da poesiak ez ote duen beste horrenbesteren beharrik.

Jakina ez dela mamarik. Jatorriz euskaraz eginiko poema-
liburuak nekez saltzen badira hirurehunik gora ez du hortik gora aise joko erdaretarik ekarritako batek. Zenbakiak egi-
tea da, beharrak batetik hamarrera jartzea, ez garela linboan bizi aitortzea. Bien bitartean, munduko itzulpenik onenak irakurtzen segitu beharrean izango gara. □

ONGIZATE-LITERATURAREN IPARRA

Bedaxagarrek, Jean Mixelek, berriki esanak asaldatu egin nau: Xiberua basamortu kulturala da. Jenderik ez, euskaldunik ez, kulturarik ez. Lur gorri dela, eremu. Zer hintzen eta non hago.

Eta hasia naiz zerrenda bat egiten etxean ditudan, ezagutzen ditudan liburu eta egile ipartarrekin. Urtekari bateko listan agertzen direnekin osatzen dut neure eskasa. Marra batez ezabatzen ditut berriki hildakoak. Daudenak daude.

Zerrendako askok ez dute libururik. Olerkari eta antzerkigileak dira gehiengo. Narratibak apenas duen norik idatzi fikzio-klabean. Sintoma gehiegi. Bedaxagar Iparralde gutzia dela Zuberoa esaten ari zaigu.

Xavier Campillo Besses ikerlari kataluniarrak Pirinioetako arretan idatzi eta betirako isildutako literaturaz idatzitako saioa orrikatzera behartu nau xirulariak. Bost dira, Campillo Bessesen iritiz, desagertzera kondenatutako literaturaren ezaugarri nagusiak, alegia: gizarte tradizionalako elementuen deskripzioa; krisian den mendialdearekiko engaiamendua edo lekukotasuna; herri-hizkeraren erabilera eta bindikapena; ahozkotasunaren berreskurapena eta mendialdeko gizartearen berreraiketa mitikoa.

Ezaugarriak alderatuz eman dut geroztik honantzakoa. Antzekotasun handiegiak, modernoenetan ere. Mohikanoen literatura. Bistan da, analisia Hegoaldetik egin izanean behar du erruak. Aran, Ribagorça Garaia, Pallars Jussa, Sobira, Urgell Garaia eta Cerdanya baileretan ateratako ondorioak ez daitezke estrapolableak izan. Baina Bedaxagarrek ezetz diotse maskaradetara hurbiltzen hasi diren matrikula zuridunetakoei: «Hiltzen ari gara».

Egoera larria da. Iparraldeko literatura Hegoaldeko merkatuan egoki sartzean egon daiteke klabea. Oxigeno piska bat, harrik eta Iparraldean bertan zain berriak estetika, bestelako planteamendu batzuk ere ezartzen hasten diren arte. Denbora kontua da agian. Irakurlearen berregituraketan. Antton Lukuk bai, baina Unai Goeaskoetxeak, Ur Apalategik gakoa hezkuntzan —lotsagabeago, Seaskan— egon daitekeela diote.□

LAGUNTZAREN ZAMA

Eta laguntzak aipatu ditugunez ezin ekarri gabe utzi liburgintzaren hautsak harrotu dituen Jaurlaritzako Kultura Sailaren erabakia. Nafarroako Gobernuak produkzio-gastuen ehuneko horrenbestekoa ordaintzen duen bitartean, urteak dira Jaurlaritzak euskal editoreen artean egin liburu-erosketa due-la formula, besteak beste, EAEko liburutegiak hornitzeko. Iazkorako erosteko prest zituen liburu bakoitzeko 280 aleei ezarriko kenketan sortu da haserrea. Kazetari zorrotzak berehala jaso du. Orain arte % 25-% 30 merkeago erosi izan dituen bitartean, batezbesteko % 68 merkeago erostea izan zen lehen

ahalegina. Editoreen Elkartek baldintza hauek onartu ez, eta bilera batera deitu zuen Administrazioa. Azkenean akordioa lortu zen: % 50ean baina 220 ale hasierako 280 haien ordeztu.

Arazoak adar asko ditu. Urtero diru-kopuru bera mantendu izanak (44 milioi pezeta) liburu gero eta ugariagoen ratioaren jatorria dakar. Bestalde liburu garesti (5.000 pezetatik gorakoak) eta merkeagoen artean alderik egon ez izanak kalte nabarmenak dakarzkien literatura hutsa kaleratzen duten argitaldariei.

Azken beltzean, dirulaguntzaren muina ezezik laguntzen kontzeptua bera jartzen da zalantzan. Gipuzkoako Diputazioaren erosketetan ere egon da puntu ilun nabarmenik, irizpideak eta epaimahaia agerira atera ez izanetik hasita.

Administrazioen iturriek gero eta agorrago diruditen une hauetan argitaletxeak hasita daude kalkulorik okerrenak egiten.

Luze gabe, premiazkoa ikusten da literatura, diskriminazio positiboa, liburutegiak, babes-sistemen hutsak... mahai gainera aterako dituen eztabaida garbia, bide hau betirako hersten bada lehenbailehen jakin dezagun zer egin horrenbeste biblioteka hutsekin. □

IKUSKIZUNAK

IMANOL AGIRRE

LURRERATZEA

«Espazio-untzi batean urte batez zoriontsu izan zaren astronauta zaitugu. Orain itzultzeko ordua heldu zaizu». Gai honek eman zion amaiera 1995eko Gipuzkoako Bertsolari Txapelketari eta gai honen laguntzarekin hasi nahi nuke nire hegada kultur orrialdeotan zehar. Begi bistakoa da taula gaineko bertsolariak izan direla azken bolada honetan ikuskaririk arrakastatsuenetakoa. Gogoratu besterik ez da azken txapelketa nagusi

siak bildu zituen ehundaka mila zaletu, 10.000 lagun zuzenean Anoetan bertan, besteak telebistaren bitartez. Aurtengo norgehiagokak izar hasi berri bat biztu du —Aitor Mendiluze—, baina ikusle-kopuru erraldoia itzali omen da.

«*ETBk programa kendu zuenetik gure irakurle-kopurua jaitsi egin da. Hemen jende askok telebistan azaltzen dena bakarrik ezagutzen du*», adierazi zuen abenduan *Argia* aldizkarian Joxean Agirrek, idazlea, kazetaria eta *Bertsolari* aldizkariaren zuzendari denak. Nolabait, bat nator berarekin. Bertsolaritza-ikuskizunaren *boom*-ean gainbehera suma daiteke eta telebistaren egungo jarrerak izan dezake honen giltza. Askorentzat pantailaratzten ez dena ez da eta gaur egun logika guztien aurka bertsolaritza lekuz kanpo dago Iurretako emisioan. Iurretako komunikabideari logika eskatzea larregi dela jakin badakigu, baina geure geureak diren espazioei arreta ez egitea etorkizuneari garesti ordainduko dugun saria izango da. Dena den, telebistak erakusten dituen *Arralde* eta futbol berdegunez gain, Euskal Herriko ikuskarien zeruan badago zer behaturik. Herri honetako ekimena bor-bor dago-eta. □

ESPAZIOKO MATXINADA

Bilboko bihotzean *big-bang* antzeko eztanda jaso da ikuskarrien munduari egunsenti berri bat eskainiz. Kafe Antzokia izeenez ezagutzen den espazioari buruz ari naiz. Gurean orain arte nekez ikus zitekeen proiektua altxatu egin da ekimen pribatuaren eskutik. New York edo Londreseko klubak ekartzen dizkigu gogora, ikuskariak plazaratzeko estilo ezberdin bat, hain zuzen ere. Batetik, edozein ikuskizun taularatzeko ohol-tza ekipatua dauka eta bestetik, ikusleentzat toki aparta, jakia eta edaria hartzeko aukerarekin. Honela, Kafe Antzokia artista guztien ikusmira bilakatu da hilabete eskas batean.

Egia esan, estreinako programazioak aztertzea merezi du. Abiapuntua abenduaren 15ean dela kontuan harturik, hasierako 40 egunetan, kultur adierazpen anitz ibili dira Bilboko taula honetan, izan ere, 6 lerrotan banatu dugu gainbegirada hau.

- Lehen mailako euskaldun musikari profesionalak: Kepa Junkerak, Ruper Ordorikak eta Anje Duhaldek aurkeztu dituzte euren azken lanak. Hauez gain, Txomin Artola, Amaia Zubiria, Natxo de Felipe, Anton Latxa eta Gari ere Antzokiaren zabalera izan ziren.

- Bertsolaritzaren adierazpen aitzindariak ere egin zitzaizkien lekuak estreinako egunean: 7 Eskale eta Sarasua anaiak. Gaur egun hainbat bertsolarik musika arloan esploradore bilakaturik Kafe Antzokian izango du non aurkeztu aurkitutakoa. Aipatutakoez gain, Maia-Maddalen eta Enbeita-Ajuria ekimen berria eta Egañaren tximeletak ere plazaratuko bide dira espazio zabal honetan.

- Nazioarteko musikari gonbidatuak: Antonio Breschi, Barry Carroll eta Joe Mc Hugh-ek ekarri zituzten Irlandako haizeak. *Word Music* mugimenduaren partaide den Antonio Breschiren sentsibiltatea izan da nazioarteko atea zabaltzeko aire ezin hobea. Italiarrarekin batera, Barry Carrol eta Joe Mc Hugh irlandar folkzaleak *hammer*, *dulcimer*, *pipe* eta *wistle* instrumentuetan aritu ziren, antzinako kulturen arteko lotura estua aldarrikatuz.

- Erdal esparruko musikaren biltokia: Angel Celada Quartet izan da lehenengoa. Jazz aitzindaria jorratzen duen laukote hau aurkeztuta, The Lords-en reage-gaua eta Platero y Turen zuzeneko diskaren grabazioa iragarri dira. Hau da, ez da euskaldunen ghettoa izateko sortua.

- Musika-talde ezezagunek ere atea irekita aurkituko dute: Laukoan Samek (jazz), Arrotzak (soul), Urrumak (folk) eta Piztiak (pop rock) talde berriak hor berpiztu dira lekuen eskasiari aurre eginez. Nabarmen dezagun estilo-aniztasuna eta sortzen den klub-giroa.

- Musikaz blai izateaz aparte, ume-antzerki euskaldunak igandero izan duen topagunea ezin dugu ahaztu. Teatro-taldeen, pailazoek, txotxongiloek eta ume-musikak ez dute hutsik egin igande arratsaldeetan. Ez da erraza Bilbo hirian umeentzako euskarazko ikuskizunak ikustea eta proiektu honek hutsune honi ausardiaz erantzun dio.

Zinez, ahobete hortz uzteko moduko ikuskari-sorta. Estilo eta mintzaira askotako musika nagusitu den arren, jakin bada-kigu antzerkia eta bestelako ikuskizunak ere taularatzeko as-motan dabiltzala. Beraz, izar-molkoek baino dir-dir gehiago izan dezakeen programazio baten aurrean gaude.

«...bizia askatzea, hobetzea, edertzea da / tokian tokiko erroetan barna / unibertsalak diren ametsen gaindi». Urdinka -ra liburuskan argia ikusi dute Jose Anjel Irigarairen berba poe-tiko hauek. Olerkaria, Ez Dok Amairu-ren sortzaileetako eta abendutik aurrera Kafe Antzokiaren eszenaren lemazain dugu Na farroan sortutako kultur gizaseme xume hau. Bere hitzei jarraiki, Kafe Antzokiak euskararen unibertsaltasuna bilatzen du. Gabriel Arestiren asmo zaharra. Ametsa gauzatu egin da eta esan bezala, sekulako espazio erakargarri honek Bilboko (Euskal Herriko populazio-gunerik handiena) ikuskizunen egoe-ra iluna argitu du.

Gaur arte, Arriagak, oholtza publikoak, euskarazko espazioa bahitu zuen. Euskal sortzaileek ez zuten irtenbiderik. Europako ballet-konpainiarik eta orkestrarik onenak, Kataluniako antzer-kerik arrakastatsuen edota zarzuela eta opera izan dira egune-ko milioi bat baino gehiago xahutzen duen areto publikoaren programazio-lerronagusiak. Goi-mailako ikuskizunak ezberrik gabe baina hemengo emaitzei mespretxurik harrigarriena egin diete Arriagako kudeatzaileek eta euren ardua politikoa bermatzen duten udaleko kultur arduradunek. Egun, aurrez aurre, Bilbok eta baita Euskal Herriak ere beste erreferentzia-gune bat dauka. Erakunde publikoekin zer ikusirik ez duen espazio bat. Zabaldu berria da eta horrexegatik eginiko inbertsioa eta ikuski-zunak aukeratzeko eredia baloratzeko goiz da. Bien bitartean, gertu-gertutik jarraituko diogu kultur bizitza astindu duen es-perimentzia honi. □

ARTIZARRA

So'ik so nabigatuko dugu eta Kafe Antzokitik irten barik Ruper Ordorikaren azken birari buruz arituko naiz. Neguko

solstizioarengau magikoan jo zuen Bilbon, Mugalarien lagun-tzarekin. *Eta zerbait hautsi zitzaidan bihotzean, Kra!*

Crack drogaren gaineko kronikak, hain zuzen, zabaltzen du bira honen kontzertua. Kanean gora, kanean behera abiatzen den giza kronikaria da Oñatiko musikaria. Jantzeko gustatzen zaion kolorea bezalakoxea dugu maiz bere kantuen tonua. Coca Cola-ren afitxe azpian *Belauniko* negar batean dagoen gizon deslaia benetan ikusi omen zuen hiri erraldoi batean. Berak aitortu duen moduan, *Etzanda* idatzi duen lehenengo hippy-kantua da. *Trikuarena*, aldiz, Atxagaren poesiarekin berriz bat egitea da urte mordoia igaro ondoren. *Etxe aldera* bere begiek grabaturiko emigrazioaren zama goibela duen narrazio tipia da. Hamaika kantu biribil...

Bere testuetan kalitatea dastatzera ohitu gaitu. Euskal kantagintzan dugun testugilerik nabarmenena da, nire aburuz. Oroz gain, Ruperri eta bere musikari hiriko hatsa darie. Neurri handi batean, New York-era egin zuen azken bidaiaren isla da azken lan hau. Rockaren soinu-atmosfera ezberdin baten bidaia, hain zuzen. Bill Frisell NY-en grabatzen duen gitarrajole aitzindariari dion begiruneari esker ohiko rock-mugak puskatzen saiatu da eta Frisell-en ildo bereko Ben Monder iparramerikarra izan da grabazioa burutzeko gonbidatua. Zuzenean, berriz, Jabi Antoñana gasteiztarrari egoki zaio giro horren sorrera. Zuzeneko emanaldietara ere suizar erlojua bezain zehatza den Angel Celadaren bateria itzuli da. Egia esan, Mugalari guztiek ederki asko betetzen dute eginkizuna eta Ordorika eta bere banda gaur egungo taularik taula dabilen rock-proposamenik sendoenetako bat dela esan dezakegu. Sentimenduaren alderik sakonena berpizten du testu landu eta garaiko musika-tresnen bitartez. Oraingoan, komunikatzaile eta hurbil aurkitu dugu balada-egilea. Artizarraren modura, zeruan argitzen den lehen planeta, Ruper Ordorikak musikagintzari nabardurez jositako distira berezia dakarkio. □

ATMOSFERAK

Euskaldun teatroari dagokionez, nahiko adierazgarria da Azpeitian gailendu zen ikuskizuna: *Kale Gorrian*. Bizkaian sor-

tua, Zornotza herrian, urte franko antzerkigintzan jo ta su aritu den Markeliñe taldearen eskutik. Batzuentzat Zornotza hiru errepideren gurutzea baino ez da eta nekez onar dezakete bertan euskal antzerkirik onenaren egoitza dagoela. Markeliñe taldeak koherentziaren bidean nabigatu du azken hamahiru urte luze hauetan. Mimo-teknika lantzen hasi ziren eta orain ereiniko uzta bildu dute. *Kale Gorrian* hitzik gabeko kontaktuzun poetiko goibela da. Ez da mimoa, Charlie Chaplinen filme mutuak gogora ekarri arren. Ez da hutsala, gizarteko arazoak planteatzen baitira eszenatokian. Ez da saskarra, bost zentzumenetan ziztatzen diren irudiak baizik. Atmosfera atsegina eta irrigarria hasieran eta ankerra amaieran eskuratzen duen lana da. Antzerkiaren hastapenean bezalaxe, bi aktore kokatzen dira espazio huts batean. Komunikazioaren magia sortua da eta arrakastaren gakoak erritmo egokia eta antzezpenaren zehaztasuna dira.

Konpainia (proiektuak ekoizten dituen enpresa) vs. Taldea (antzerkizaleen lan amankomunean oinarrituta) planteatzen den teatro mundu honetan, Markeliñek taldearen duintasuna aldarrikatzen du marea biziaren aurka. Hartara, talde-lan honetan datza erdietsitako kalitatea. Barneko lanetan ezezik kaleko ikuskizunetan ere goia jo dute. *Armagedon* orain bost udaberri plazaratu zuten gaueko ikuskaria izan da, nire uste apalean, kalerik kale ibili den euskal proposamenik onena. Irudiaren maisuak dira eta burutzen duten oro ezuste pozgarria izan ohi da. Garai batean Euskal Herritik at aritu ziren bertan baino sarriago. Badakizue, profeta onak euren lurrean... Baina oraingoan Azpeitian ikusle eta epaimahaiaren sari nagusia bereganatu dute. Aurtengo antzerki-ikuskaririk bikainenetako bat izango dela seguru nago.□

2001 ODISEA

Etorkizunari begira hainbat gogoeta egin nahi nuke nire lehendabiziko ekarpena amaitzeko. Euskaraz sortutako ikuskizunak izan ditut hizpide lerro hauetan eta hizkuntza honek duen normalizazio ezak kultur ekinaldietan islada nabaria du.

Hau da, euskaldunon ikuskizunak ez daude inolaz ere normalizatuak.

Gaur, zinema-ekoizpenik ez da Aitorren hizkuntza zaharrean. Zulo beltz honek ba ote du irteerarik? Antzerkigintzan elebitasuna nagusitu da. Dena den, elebitasuna baino diglosia hitz egokiagoa izango litzateke. Azken batean, bi hizkuntzetan estreinatzen diren lan guztiak erdaraz (iparraldean ere hasiak dira frantsesez egiten) euskaraz baino emanaldi-kopuru handiagoan taularatzen baitira. Euskara hutsean ia ez dago talderik, Bilboko Maskarada, euskaldunon antzerkiaren ikurra hainbat eta hainbat urtetan, gaztelaniara itzultzen hasi denean. Kantagintza, berriz, egoera onean aurkitzen dugun esparru bakarra da. Inoiz baino kalitate hobea eta sekula baino oparagoa. Mestizaiak emaitza bikainak eman ditu eta bide zuzena aukeratu du aurki dugun milurtearen atarian. Euskaldunon odisea ez da makala izango. □

UNIBERTSITATEA

LONTXO OIHARTZABAL

GIPUZKOAKO UNIBERTSITATEA

Oraintsu hilabete batzuk (hiruzpalau) aitatu zen egunkarrietan eta, gipuzkoar batzuen ustez —Unibertsitateko irakasleak gehienak— Gipuzkoak *bere* unibertsitatea beharko lukeela, oraingo Euskal Herriko Unibertsitatetik bereizi eta bere buruaren jabe izanen litzatekeena. Egun batzuk baino ez zituen egin arazoak komunikabideetan. Berehala itzali zen asmoa ezagutarazteko prestatu zuten idazkiak sortu zuen iskanbilatxoa.

Kezka eta arazoa ez dira, ordea, oraintsukoak. Behin eta birritan aipatu izan dugu, gaztea eta hazkunde azkarra eta handia jasaten ari den Unibertsitatea dela Euskal Herriko hau. Hain urte gutxitan 60.000 ikasle izatera iritsi da, eta datozen

berehalako hiruzpalau urteetan ere gora egingen du, oraindik ere, kopuru horrek.

Ikasle kopuru handiak izateak antolakuntza- eta azpiegitura-arazo larriak sortzen dizkio edozein unibertsitateri; baita gureari ere.

Irakurleak dakikeenez, hiru campusez osaturik dago Euskal Herriko Unibertsitatea: Leioakoa, Donostiakoa eta Gasteizkoa. Funtzionatu, ordea, erabat zentralizaturik funtzionatzen du, Leioan dagoelarik gestio-puntu nagusia eta ia bakarra. Era hain zentralizatuan funtzionatu beharrak nahiko gorabehera sortzen dizkie campus ezberdinetako arazoei: denboraz atzerapen handiegiak edozein kopondu-behar txikienerako ere: irakasle berriak onartzeko eta hautatzeko eginbeharrak direla etab. Unibertsitateko Errektoradu bakarrak geldoegi eta Bizkaia alderako joeraz lan egiten ote duen susmoa eta mesfidantza aspalditxokoa da, Gipuzkoako Campuseko hainbat eta hainbat irakasle-talderen giroan bereziki.

Arazoa ez da susmo hutsetan geratzen. Goirienaren taldeak errektore-dutza hartu zuenean, unibertsitateko funtzionamendua deszentralizatu beharra ikusi zuen, asmo horrez plangintza bat aurkeztu ere aurkeztu baitzuen bere jardunbideko lehen urtean zehar. Plangintza aurkeztu zen, baina ez da inolako urratsik eman; gauzek lehenean jarraitzen dute. Bizkaiari lotuegia ikusten eta sumatzen du irakasle eta bestelako langile askok oraindik ere unibertsitatea; eta ezin ukatuko da horrela ez denik, erabaki-zentrua Bizkaian baitago eta Bizkaiak baitu pisurik handiena bai irakaslegoari eta baita ikaslegoari dagokionean ere.

Hori dela eta, hainbat eta hainbat arazo konpontzerakoan eta erabakitzerakoan Gipuzkoako campusa kalteturik geratu dela sumatu du bertako irakasle asko eta askok azken urteotan zehar; titulazio edo ikasketa berrien onarpenaren kasuan, adibidez, bat aipatzekotan. Campus ezberdinetan ikasketa berdinak ez emateko erabakiaren aurka Bizkaian ere zuzenbide-fakultate berri bat eraikitzearen aldeko ahaleginak eta Goirienaren Errektore-dutza-taldearen jarrera epelak ondoeza eta kez-

ka eragin ditu Gipuzkoako campuseko hainbat eta hainbat estamentutan, bidezkoa den bezala.

Ezin ukatuko da bere unibertsitatea izateko hainbat ikastegi, ikasle eta irakasle ez duenik gaur geroz Gipuzkoak. Bai estatuan eta baita Europako beste zenbait lurraldetan aurki daiteke ikasle eta ikastegi gutxiago duen unibertsitatearik, eta ez horregatik dira handiagoak baino eskasagoak.

Euskal Autonomi Lurraldeetarako erakunde bateratuak erabaki ziren, lurralde historiko bakoitzak lehendik ere bere ez zituen aginte-eremuetarako. Funtzionatu ere horrelaxe funtzionatzen du Euskadi izeneko lurralde autonomoko irakaskuntza-sistema osoak, osasun-eremuak, arrantzukoak etab. Eta dirudienez egokitzen jotzen da gaur egun ere horrela jarraitzea. Lurralde autonomo bereko eskualde guztiak antolakuntza bertsuz eratzea oinarritzat onartzen da politikaren munduan, gutartean behintzat. Oinarrizko irizpide politikoetako bat da antolakuntza batuarena. Eta, uste dudanez, horrela planteatu eta ikusi beharko litzateke Unibertsitateari dagokiona ere.

Hiru lurralde historikoetako unibertsitate-egoera oso desberdina eta berezia denez, ordea, gure unibertsitateko antolakuntzak malgua eta moldakorra izan beharko luke ezinbestean, tokian tokiko egoerak eta beharrek sortzen dituzten arazoan erantzukizuna eta konponbidea lurralde bakoitzeko errektoretzakoen esku jarriz eta utziz. Euskal Herriko Unibertsitateak ez du asmatu orain artean, eta horretan saiatu beharko luke errektoretza-talde berriak. Gaur egun suma daitekeen kezka eta urduritasuna handiagotu baino ez baita egingen, bestela, ondorengo lau urteetan. □

CAMPUS-ETAKO AZPIEGITURAK

Hiru campus ezberdinetan banatuak ditu bere ikastegiak Euskal Herriko Unibertsitateak. Salbuespen batzuk ezik, ez da ikastegirik bikoizten bi campus ezberdinen artean. Ikasi nahi dutenaren arabera, campus batera ala bestera jo behar dute ikasleek. Ikasleen mugikortasun handia dakar antolakun-

tza horrek berekin. Baina Europako eta beste zenbait tokieta-ko unibertsitateetan ere ohizkoa eta erabat onarturik dago kanpoko ikasleen etorria. Hori, berez, ez da arazo baldin eta campus-etan azpiegitura egokiak badaude. Eta azpiegiturak diodanean bizitzeko erresidentziak, liburutegi hornituak, bakarkako eta talde-lanetarako aukera egokiak, jantoki zabalak, ikasge-la ugariak eta antzekoak esan nahi dut, kirola eta soinketa egiteko aukerak ahaztu gabe.

Bizitzeko ikasle-egoitza guttiegi dago gure lurraldeetako hiriburuetan. Donostian ikasi behar duten ikasleen egoera larria da benetan: egoitzarik ez ia eta etxe-alokairuak inon baino garestiagoak: Europa osoko garestienetakoak direla irakurtzeko aukera izan dugu oraindik orain aldizkari berezitu batean. Eta hori gutxi balitz, alokatutako etxebizitzak hutsik utzi behar ekainean, udatiarren etorrera dela-eta; ikasleak erabat azterketa-giroan murgildurik daudenean juxtu-juxtu. Eta irailan etxebizitza berri baten bila hasi behar.

Ez da harritzekoa, beraz, egunero milaka eta milaka ikasle autobusez baldin badabil hiriburutik hiriburura eta lurraldetik lurraldera, etxebizitza bat alokatzea (horrek berekin daramatzan guztiak kontuan harturik: garbitasuna etab.) baino merkeagoa baita asko eta askorentzat. Unibertsitatera garaiz iritsiko badira ordu t'erdi/bi ordu lehenago etxetik irten beharra suposatzen die horrek asko eta askori; beste ordu t'erdi/bi ordu etxeraterakoan. Egunero hiruzpalau ordu bidaietan. Ikasketetan errenditzeko baldintza kaxkarrak inolako zalantzarik gabe. Alferrik galdutako ordu gehiegi urtean zehar. Merezi ote du horrela ibiltzeak? Unibertsitateko, gobernuko eta udaletxeetako agintarien erantzukizuna da, inondik ere, ikasleentzat bizitza-egoitzak baldintza egoki eta erosoetan jartzea eta antolatzea. Badago zereginik eremu honetan, Donostian bereziki.

Lehenagoko eskola-itxura galtzen doa, zorionez, gure unibertsitatea. Goizeko eta arratsaldeko taldeen banaketa hura ahazten hasiak gara. Eta ikasi nahi badu, goizez eta arratsaldez ikasi behar duenaren kontzientzia hartzen doa poliki-poliki ikaslea, asko kostata bada ere. Ikasketa-plangintza berriek hala eskatuta, egun osoan zehar banatu beharra dago ikasgaien

antolaketa ezinbestean, asko baitira ikasleei eskaini behar zaizkien hautazko ikasgaiak. Ordutegi ireki eta malguak eskatzen ditu unibertsitateko ikasketen plangintza berriak. Egunean zehar etenik gabe eskaintzen dira orain klaseak.

Eta honek zera dakar berez, otorduak egiteko aukerak, kirola eta soinketa egitekoak, bakarka eta taldetxotan lanak prestatzerakoak ere eskaini behar zaizkiela ikasleei, klaserik gabeko ordutako tartek izanen baitituzte ugari hemendik aurrera. Eskasak dira, ordea, horretarako jarrita dauden aukerak gure campus ezberdinetan; eta Gipuzkoakoan bereziki eskasak.

Badago, beraz, zereginik azpiegituren kontu hauetan Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako campus ezberdinetan. Ez da nahikoa ikasketak eskaintzea; baldintza egokitan eskaini beharra dago; eta ikasle gazte asko elkarrekin biltzen direnean behar asko sortzen dela ere ezin ahaztuko dute guztia *aren ardura* dunek. □

SOZIOLINGUISTIKA

KIKE AMONARRIZ

EUSKARA, ZUZENBIDEAREN HIZKERA

Deustuko unibertsitateko Euskara Juridikoaren Mintegiak izenburu bereko liburu mardul eta interesgarria kaleratu du.

Liburua hainbat ikasgaietan banatzen da. Lehenengoan, hizkera juridikoaren berezitasunak eta oinarritzko kontzeptu soziolinguistikoak eta juridikoak azaltzen dira. Bigarrenengan, euskarak mundu juridikoan bizi izan duen historia eskaintzen digu eta ondorengo ikasgaietan berriz, lexiko eta terminologia juridikoa, itzulpengintza eta lege, administrazio eta auzitegietakoa hizkerak lantzen dira.

Horiez gain, administrazio-adierazpideen zerrenda eta euskal testu juridikoen antologia aurki daitezke liburuan.

Liburu teoriko-praktikoa dela esan genezake, izan ere, azalpen teorikoekin batera, adibideak eta ariketak erantsi baitituzte egileek. Liburu interesgarria eta erabilgarria, baita zuzenbidearekin harreman esturik ez duten euskaltzaleentzat ere. □

EUSKARA, JUSTIZIAREN HIZKUNTZA?

Euskara, zuzenbidearen hizkuntza izatera iritsi baldin bada ere, oztopo gehiago ditu justizia-administrazioko hizkuntza izatera heltzeko, legeak eskubide hori aitortzen baldin badio ere.

Zinpekoen inguruko eztabaidak, euskarak justizia-administrazioan pairatzen duen bazterketaren gaia gizarteratu du, azken hilabete hauetan.

Justizia-administrazioa «administrazio koloniala» dela esatera iritsi zen Miquel Reniu, Catalunyako Hizkuntz Politikarako arduradun nagusia, Parisen Cervantes Institutuak antolatutako mahainguruan.

Gai honen inguruan azaldu den ondorioz nagusienetako bat, Bizkaiko Abokatuen Elkargoak kaleratutakoa da; epaileak elebidunak izan ezik, euskararen erabilpena ezin dela bermatu, alegia. Beste era batera esanda, epaitegietan euskaraz jardunez gero, ez dela erdaraz jardunez gero jasotzen den tratua bertan hartzen justizia-administrazioaren aldetik.

Garbi dago, gaur egun justizia-administrazioaren aurrean euskara erabili nahi duela eskatzera ausartzen den hiritarri, ahalegin numantinoa eskatzen zaiola, eta azken 20 urte hauetan justizia-administrazioak ezer gutxi egin duela egoera hori konpontze aldera. □

GURE HISTORIA(K)

Jimeno Juriok kaleratu berri duen *Historia de Pamplona y de sus lenguas*, aspaldian gustoraen irakurri dudana liburuetako bat da.

Iruñeko historiari eta bertan hitz egin eta erabili diren hizkuntzei buruzko dokumentazio eskerga bildu eta aztertu duen gizon honek, bere jakinduria dibulgazio-era entretenigarrian eskaintzen digu.

Euskal Herriko historia eta euskara-irakasle guztiei gomen-datuko nieke liburua. Mereziko luke, Nafarroako DBHko ikasle guztiek liburua ezagutzea. □

HAUTESKUNDEAK

Hauteskundeak zirela eta Ramon Labaieni *Euskaldunon Egunkaria*-ko bere zutabetxoan honako hau irakurri genion (96-II-3):

«*Ez baitu Eusko nazioak etorkizunik izanen zuzendariek euskara inposatu ordean, zuzendariei inposatzea beharrezko den bitartean*».

Federiko Belaustegigoitiak 1909an Bilbon irakurritako hitzaldi batean honela zioen batzokietan eta alderdian sartu nahi zutenei buruz:

«*¿...antes de pasar de aspirantes a socios demuestren algunos conocimientos fundamentales de Euzkera que en breve plazo puedan adquirirse?*».

Eta ondoren:

«*¿No procedería la expulsión de los socios que un año y otro año permanecen en la misma ignorancia del Euzkera y contagian a los demás su indiferencia y su lenguaje?*».

Politikagintzan urteak daramatzaten politikari abertzaleek euskaraz ez jakitea etika eta estetika arazoa da.

Euskaraz ez dakien politikari abertzaleak ba al du zilegitasun etikorik, bere menpeko langileei euskaraz ikas dezaten exigitzeko? Zer nolako estetika eransten diogu modu horretan hizkuntz normalizazio-prozesuari? Nolako atxikimendumaila lor daiteke horrela gizartearen zati ez abertzale erdal-dunean? □

BIZKAIKO BERRI

Hamaika orri idatzi da hizkuntzaren pobretzeari buruz. Zer esanik ez, euskalkien biziraupenari edo hizkuntzaren funtzioen banaketan euskalkiek nahiz euskara batuak bete beharko luketen lekuari buruz.

Umoregintzak, eta kasu honetan, txistegintzak, hizkuntzaren bizitasun etnolinguistikoari buruzko datu asko eman ditzake: sormen-ahalmena, hizkuntzaren gizarteratze-maila, hizkuntz komunitatearen trinkotasun-maila, hizkuntz aberastasuna, etab. Hori dela eta, kezkatuta naukate, *Txiskola* programa dela eta, lehiakide bizkaitarrak lortzeko aurkitu ditugun oztopoek. Lehiakide bizkaitarrak idatzi dut eta ez bizkaieradunak, izan ere, Gipuzkoako bizkaieraren eremutik kontalariak lortzeko ez baitugu arazorik izan.

Bizkaian berriz, bi arazo nagusi nabarmendu zaizkigu:

Batetik, euskalkia ondo menderatzen zuen askok, ulergarritasunaren arazoa aurkeztu digu: «Nola joango gara telebistara txisteak euskaraz kontatzera, ez digute ulertzen eta!» (autoestima arazoa, neurri handi batean).

Bestetik, gazte askok, adierazpen-arazoak aurkeztu ditu: «Programa horretan euskara-maila altua dago, eta gu ez gara maila horretara iristen... Guk txisteak beti erdaraz kontatzen ditugu» (euskara ongi menperatzen ez zutelako edo/eta bizkaieraz gaizki moldatzen zirelako).

Probintziakeriak jota dagoen Euskal Herri honetan, iruditzen zait, gaia askotan aipatu bada ere, merezi duela, duen garrantziaren arabera tratatzea. Badakit aipatu dudana, kasu xume bat besterik ez dela, baina zerbaiten sintoma ere bada. Eta egia esan, ez nuen uste, gaitza topatu dudan neurrian aurkitzerik. □

BIRMOLDAKETAK

Eusko Jaurlaritzako Hizkuntz Politikarako Sailordetzan birmoldaketa garrantzitsuak gertatu dira.

Organigrama-aldaketa honen arrazoiak eta helburuak ordea, ez dira horren garbi azaldu.

Orain arteko emaitzarik nagusiena AEK-HABE akordioa izan da. Dirudienez, helduen euskalduntze-alfabetatze alorrari buruzko estrategia-aldatze sakon baten lehen erabakia besterik ez dena.

Unibertsitatean ere lan-talde berriak hartu du beronen gidaritza Pello Salabururen zuzendaritzapean. Euskara errektoreorde, berriz, Miren Azkarate. Eta beren asmoen artean lau urte barru derrigorrezko ikasgaien % 65 euskaraz eskaintzea eta zortzi urte barru guztiak.

Nafarroan, azken aldiko eztabaida-gairik nagusiena bertako aurrekontuen ingurukoa izan da. Baina tarte honetan Euskararen Legearen aldaketa ere iragarri digu Rodriguez Otxoa jaunak.

Euskaingintzan diharduten pertsona eta taldeen artean, berriz, bi sentsazio ari dira nagusitzen: batetik administrazioan hizkuntz politikaren ardura duten taldeetan disposizio hobea dagoela euskaingintzan diharduten talde eta erakundeekiko; baina hala ere, diru gutxi dagoela, eta euskararen aurkako traba politikoak ere handitzen ari direla.□

IBURUAK

IDAZKARITZA

JASO DITUGU

JASO DITUGU

- 101. pirata.** (i). RAFART, Susana/Santisteban, Karlos//Cortijos, Antonia. Edebé-Giltza. Barcelona. 17 x 12 cm. 58 or.
- Actas oficiales de la IV Conferencia Mundial de Cicopa.** ASKOREN ARTEAN. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 x 17 cm. 377 or.
- Ahotsen irla.** (i). STEVENSON, Robert Louis. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,7 cm. 60 or.
- Arkimede-ren hareneko te hura.** (i). CHAREF, Mehdi/Markuleta, Gerardo. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,5 cm. 164 or.
- Arroka kaleko ipuinak.** (i). GRIPARI, Pierre/Juaristi, Felipe//Alonso, Luis. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 115 or.
- Atzekoz aurrera hitz egiten zuen apaiza (Nibbleswicke-ko bikarioa).** (i). DAHL, Roald/Cillero, Javi//Blake, Quentin. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 40 or.
- Axeri jaunaren ipuina.** (i). POTTER, Beatrix/Gillenea, Idoia; Legorburu, Garbiñe//X.X. Desclée de Brouwer. Bilbo. 14 x 10,5 cm. 84 or.
- Azeri urdina.** (i). VOLPICELLI, Gaia/Ormazabal, J.//Este, Alessandra d'. Elkar. Donostia. 17 x 17 cm. 20 or.

- Azken herensugea.** (i). NESBIT, Edith/Gillenea, Idoia//Tellaetxe, Jose. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 43 or.
- Basoko saga.** (i). GALLO, Sofia/Ormazabal, J.//Jucker, Sita. Elkar. Donostia. 17 x 17 cm. 20 or.
- Bensuf, erlojugilea.** (i). ZAPATA LERGA, Pablo/Santisteban, Karlos//Ginesta, Montse. Edebé-Giltza. Barcelona. 17 x 12 cm. 53 or.
- Bingo Brown, ijito maitalea.** (i). BYARS, Betsy/Mendiguren, Xabier. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,5 cm. 140 or.
- Biolin bat Maribeltxarentzat.** ZUBIZARRETA, Patxi//Balzola, Asun. Edebé-Giltza. Barcelona. 19,5 x 13 cm. 87 or.
- Biztanleri proiektzioak / Proyecciones de población 2000.** (e). EUSTAT. Euskal Estatistika-Erakundea. Gasteiz. 25,5 x 21 cm. 73 or.
- Biztanleriaren berezko mugimendua (B.B.M.) 94 / Movimiento natural de la población (M.N.P.) 94.** (e). EUSTAT. Euskal Estatistika-Erakundea. Gasteiz. 25,5 x 21 cm. 236 or.
- Datu analisia eta saiakuntza diseinuak portaera zientzietan.** ISASI BALANZATEGI, Xabier; BALLUERKA LASA, Nekane. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 17 cm. 493 or.
- Ekai begi-dirdai.** (i). CARRANZA, Maite/Urrutibeaskoa, Fauxtin//Sales, Gemma. Edebé-Giltza. Barcelona. 17 x 12 cm. 42 or.
- El cooperante al desarrollo en Europa.** BASTIDA, María; JUNQUERA, Cristina/Eizaguirre, Marlen**. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 x 17 cm. 369 or.
- Eneko okerrekoren akerra.** (b). SANTISTEBAN, Karlos//Arànega, Mercè. Edebé-Giltza. Barcelona. 17 x 12 cm. 94 or.
- Enpresaren ekonomia (sarrera).** (i). PEREZ GOROSTEGUI, Eduardo/Elhuyar. Euskal Herriko Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 16,5 cm. 536 or.
- Estatistika Boletina. IV. hirihilekoa 95 / Boletín de Estadística. IV. trimestre 95.** (e). EUSTAT. Euskal Estatistika-Erakundea. Gasteiz. 25,5 x 21 cm. 95 or.
- Euskal Herriko Lanbide-Heziketa / La Formación Profesional en Euskal Herria.** INTXAUSTI, Joseba. Langintza-Eskola. Zarautz. 29,7 x 21 cm. 327 or.
- Euskal itzulpenaren historia laburra.** MENDIGUREN BEREZIARTU, Xabier. Elkar. Donostia. 24 x 17 cm. 216 or.
- Euskara 1. Lehen Hizkuntza. 1. zikloa.** GILTZA TALDEA//Lavarrello, J.M^a; Giltza-Edebé taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 175 or.

- Euskara 1. Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. Gidaliburua.** GILTZA TALDEA//Peris, Carmen; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 120 or.
- Euskara 1. Lehen Hizkuntza. 1. zikloa. Lan-koaderno.** GILTZA TALDEA//Escarrà, Consol; Lavarello, J.M^a; Edebé taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 71 or.
- Euskararen Jarraipena / La Continuidad del Euskera / La Continuité de la Langue Basque.** (e). AIZPURUA, Xabier. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 29,5 x 21 cm. 308 or.
- Ez igo mendira auto hori batean.** (i). ZURITA, Mercedes/Auzmendi, Lurdes. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,5 cm. 140 or.
- Fisika praktikak (I) Mekanika eta elektrika.** ETXEBARRIA, Jose Ramon; EZPELETA, Txema; IGARTUA, Josu Mirena; PLAZAOLA, Fernando/ENSUNZA, Martxel*/Ensunza, Martxel. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 17 cm. 301 or.
- Galtzagorri. Bigarren hiruhilekoa. Haur Hezkuntza - 5 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Elena, Horacio; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 228 or.
- Galtzagorri. Haur Hezkuntza - 5 urte. Gidaliburua.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Elena, Horacio; Rovira, Francesc; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 319 or.
- Galtzagorri. Hirugarren hiruhilekoa. Haur Hezkuntza - 5 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Elena, Horacio; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 227 or.
- Galtzagorri. Ipuinen laminak. Haur Hezkuntza - 5 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Elena, Horacio; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 239 or.
- Galtzagorri. Lehen hiruhilekoa. Haur Hezkuntza - 5 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Elena, Horacio; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 226 or.
- Gantz-Upela.** (i). MAUPASSANT, Guy de. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,7 cm. 89 or.
- Giles, Hameko nekazaria.** (i). TOLKIEN, J.R.R./Gillenea, Idoia//Garland, Roger. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 110 or.
- Gorila zuri bihurtu zen mutiko beltza.** (i). INONGO-VIMAKOME/Auzmendi, Lurdes//Nefer. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 69 or.
- Haur Hezkuntza. 2. zikloa. Edukinen zehaztapena.** GILTZA-EDEBE TALDEA. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 70 or.

- Haur Hezkuntza. 2. zikloa. Proiektua eta programaketa.** GILTZA-EDEBE TALDEA. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 34 or.
- Hemen Kutxa-Gipuzkoa 1879-1995.** (e). BARRENA OSORO, Elena/Izarlan. Kutxa Gizarte- eta Kultur Fundazioa. Donostia. 31,2 x 31 cm. 287 or.
- Historia: zientzia ala literatura? Historiari buruzko gogoeta sorta.** MEES, Ludger; RIAÑO, Eugenio; GARZIA, Pruden; ZU-LAIKA, Joseba; AZURMENDI, Joxe/Garcia, Pruden; Zaldúa, Iban*. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 17 cm. 146 or.
- Hitzetik irudira. Ekinean aspertu gabe ongi idazteko bidea.** ITUARTE, Mari Eli; MURO, Angel//Garro Celaya, José Luis. Desclée de Brouwer. Bilbo. 23 x 16,5 cm. 98 or.
- Hizkuntza eta Literatura 2. Lehen Hezkuntza. 1. zikloa.** NABERAN NABERAN, J.; GABIKAGOJEASKOA MENTXAKA, A.; GARCIA ESTEBAN, F.J.; LEKUE JAUREGI, J.A.; KALZADA UGALDE, J.; GILTZA TALDEA//Comella, Mª A.; Bordoy, I.. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 192 or.
- Hizkuntza eta Literatura 6. Lehen Hezkuntza. 3. Zikloa.** AZURMENDI URIARTE, A.; GILTZA TALDEA//Zabala, Karlos; Peris, Carmen; Asensio, Agustí. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 208 or.
- Hizkuntza eta Literatura 6. Lehen Hizkuntza. 3. zikloa. Gidaliburua.** AZURMENDI URIARTE, A.; GILTZA TALDEA//Peris, Carmen. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 222 or.
- Industri prezioen indizea 94. Oinarria 1990 / Índice de precios industriales 94. Base 1990.** (e). EUSTAT. Eusko Estatistika-Erakundea. Gasteiz. 25,5 x 21 cm. 117 or.
- Industrializiotik desindustrializaziora? Euskal Herria kapitalismoaren garapenaren testuinguruan.** ASKOREN ARTEAN/Zaldúa, Iban; Zurbano, Mikel*. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 17 cm. 229 or.
- Inguruaren ezaguera 1. Lehen Hezkuntza. 1. zikloa.** GILTZA-EDEBE TALDEA//Curto, Rosa M^a. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 151 or.
- Inguruaren ezaguera 1. Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. Gidaliburua.** GILTZA-EDEBE TALDEA//Curto, Rosa M^a; Giltza-Edebé taldea. Edebé. Barcelona. 27 x 21,5 cm. 144 or.
- Inguruaren ezaguera 6. Lehen Hezkuntza. 3. Zikloa.** APRAIZ LANDETA, I.; ASUA ABASOLO, B.; LARREA GARAI, M.E.; GILTZA-EDEBE TALDEA//Curtó, Rosa M^a eta beste. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 239 or.

- Inguruaren ezaguera 6. Lehen Hezkuntza. 3. Zikloa. Langaia.** APRAIZ LANDETA, I.; ASUA ABASOLO, B.; LARREA GARAI, M.E.; GILTZA-EDEBE TALDEA//León, P.; Magrià, J.; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 63 or.
- Inguruaren ezaguera 6. Lehen Hizkuntza. 3. zikloa. Gidaliburua.** APRAIZ LANDETA, I.; ASUA ABASOLO, B.; LARREA GARAI, M.E.; GILTZA-EDEBE TALDEA//Leon, Pere eta beste. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 222 or.
- Irakaskuntzaren Estatistika 93-94 / Estadística de la enseñanza 93-94.** (e). EUSTAT. Euskal Estatistika-Erakundea. Gasteiz. 25,5 x 21 cm. 186 or.
- Jojo, pailazo baten historia.** (i). ENDE, Michael/Mendiguren, Xabier. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,5 cm. 98 or.
- Jornadas Municipales sobre la Cooperación Norte-Sur. La dimensión global de la solidaridad.** ASKOREN ARTEAN. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 x 17 cm. 317 or.
- Joxe kale-saguren ipuina.** (i). POTTER, Beatrix/Gillenea, Idoia; Legorburu, Garbiñe//X.X. Desclée de Brouwer. Bilbo. 14 x 10,5 cm. 58 or.
- Katakonba berria.** (i). CONAN DOYLE, Arthur/X.X. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,7 cm. 88 or.
- Katu-katua ez zen katua.** (i). O'CALLAGHAN I DUCH, Elena/Meabe, Miren Agur//Comella, Angels. Edebé-Giltza. Barcelona. 19 x 18 cm. 26 or.
- Katua.** (i). VOLPICELLI, Gaia/Ormazabal, J.//Sacré, Marie-José. Elkar. Donostia. 17 x 17 cm. 20 or.
- Krokodilo bat nire logelan.** (i). GARCIA VILARIÑO, Andrés/Ibarrá, Jaione; Meabe, Miren Agur//López Dominguez, Xan. Edebé-Giltza. Barcelona. 17 x 12 cm. 50 or.
- Lari Fari Hortzandi.** (i). JANOSCH/Mendiguren, Xabier//Janosch. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 110 or.
- Laztantzotxerrikumearen ipuina.** (i). POTTER, Beatrix/Gillenea, Idoia; Legorburu, Garbiñe//X.X. Desclée de Brouwer. Bilbo. 14 x 10,5 cm. 84 or.
- Lord Arthur Savile-ren Krimena.** (i). WILDE, Oscar/X.X. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,7 cm. 83 or.
- Mamua. Bigarren hiruilekoa. Haur Hezkuntza - 3 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Espluga, María; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 134 or.
- Mamua. Haur Hezkuntza. - 3 urte. Gidaliburua.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Espluga, María eta beste. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 256 or.

- Mamua. Hirugarren hiruhilekoa. Haur Hezkuntza - 3 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Espluga, María; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 114 or.
- Mamua. Ipuinen laminak. Haur Hezkuntza - 3 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Espluga, María; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 107 or.
- Mamua. Lehen hiruhilekoa. Haur Hezkuntza - 3 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Espluga, María; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 168 or.
- Matematika 6. Lehen Hezkuntza. 3. Zikloa.** LACUEVA, J. Andrés; LOPEZ GARCIA, J.D.; MASIP AYMI, P.; GILTZA TALDEA//Rovira, Francesc eta beste. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 197 or.
- Matematika 6. Lehen Hizkuntza. 3. zikloa. Gidaliburua.** LACUEVA, J. Andrés; LOPEZ GARCIA, J.D.; MASIP AYMI, P.; GILTZA TALDEA//Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 240 or.
- Materias peligrosas en el marco de la directriz básica de riesto químico.** HERRIZANGO SAILA (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 x 17 cm. 488 or.
- Matias eta aitona.** (i). PIUMINI, Roberto/Biguri, Koldo//Mariniegillo, Cecco. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 112 or.
- Optimizazioa programazio lineala.** FERNANDEZ GONZALEZ, Victoria; ZELAIA JAUREGI, Ana. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 17 cm. 331 or.
- Otsoaren ahoan.** (i). BOILEAU-NARCEJAC/Juaristi, Felipe. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,5 cm. 173 or.
- Permin eta Matteoren ipuina.** (i). POTTER, Beatrix/Gillenea, Idoia; Legorburu, Garbiñe//X.X.. Desclée de Brouwer. Bilbo. 14 x 10,5 cm. 60 or.
- Pinguinoa.** (i). GALLO, Sofia/Ormazabal, J.//Moodie, Fiona. Elkar. Donostia. 17 x 17 cm. 20 or.
- Sagitario.** JUARISTI, Felipe. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,5 cm. 109 or.
- Sagu-pastelaren ipuina.** (i). POTTER, Beatrix/Gillenea, Idoia; Legorburu, Garbiñe//X.X.. Desclée de Brouwer. Bilbo. 14 x 10,5 cm. 60 or.
- Samuel Bibotedunen-edo bizkotxo biribil-biribilaren ipuina.** (i). POTTER, Beatrix/Gillenea, Idoia; Legorburu, Garbiñe//X.X.. Desclée de Brouwer. Bilbo. 14 x 10,5 cm. 82 or.
- Tximinoa. Bigarren hiruhilekoa. Haur Hezkuntza - 4 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Rovira, Francesc; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 147 or.

- Tximinoa. Haur Hezkuntza - 4 urte. Gidaliburua.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Rovira, Francesc; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 27 x 21,5 cm. 255 or.
- Tximinoa. Hirugarren hiruilekoa. Haur Hezkuntza - 4 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Rovira, Francesc; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 201 or.
- Tximinoa. Ipuinen laminak. Haur Hezkuntza - 4 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Rovira, Francesc; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 179 or.
- Tximinoa. Lehen hiruilekoa. Haur Hezkuntza - 4 urte.** ALVAREZ PRIETO, D.; GILTZA TALDEA//Rovira, Francesc; Giltza taldea. Giltza-Edebé Taldea. Sondika. 21,5 x 27 cm. 147 or.
- Txokoloski. Urtebetetzeko txakur trufazalea.** (i). SOMMERBODENBURG, Angela/Azkue, Edurne//Knight, Andrew. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 188 or.
- Udako rocka.** (i). ARITZETA, Margarida/Agirre, Edorta. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 11,5 cm. 150 or.
- Ume ergelak.** (i). MATUTE, Ana María/Biguri, Koldo//Muñoz, José María. Desclée de Brouwer. Bilbo. 19 x 12 cm. 63 or.
- Uztaro. Giza eta gizarte-zientzien aldizkaria. 13.** PRECIADO, Txema; ALONSO, Ibon; ARRAIZA, Eugenio; TOBAR-ARBULU, Joseba; ALVAREZ GILA, Oskar; EXPOSITO RENEDO, Marisa; GAMINDE TERRAZA, Iñaki; BELAUSTEGI, L.; UNZUETA, I.; URRUELA, V. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 16,5 cm. 153 or.
- Uztaro. Giza eta gizarte-zientzien aldizkaria. 14.** GRACIA, Juan; AGIRRE, Garbiñe; ZABALETA, Iñaki; IRAZABALBEITIA, Inaki; SALABERRIA, Karmele; AMURRIO, Mila; IBARRA, P.; ZUBIAGA, M.; BARCENA, I.; KARRERA, Mikel. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 16,5 cm. 158 or.
- Uztaro. Giza eta gizarte-zientzien aldizkaria. 15.** ANSUATEGI, Alberto; ETXENIKE, Pedro Miguel; HERNANDEZ, Amelia; ARREGI, Joseba; IRIZAR, Ramon; DIAZ NOCI, Javier; REIZABAL, Luixa; VALENCIA, Joxe; URTEAGA, Eguzki; TERRADILLOS, Edurne. Udako Euskal Unibertsitatea. Bilbo. 24 x 16,5 cm. 166 or.

TOLOSA HIRIBIDEA, 103-1. C
TEL.(943) 21 8092
FAX (943) 21 8207
20009 DONOSTIA

